

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI

17. YÜZYIL OSMANLI ŞEHZADELERİNİN
YAŞAM VE GİYİM TARZLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Cansu YILMAZ

Danışmanı
Prof. Esin SARIOĞLU

İSTANBUL - 2012

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tekstil ve Moda Tasarım Anasanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarım Programı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi **Cansu YILMAZ** tarafından hazırlanan “**17. Yüzyıl Osmanlı Şehzadelerinin Yaşam ve Giyim Tarzları**” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 15.06.2012

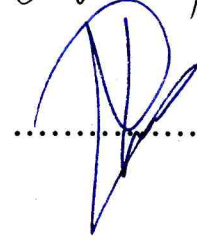
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

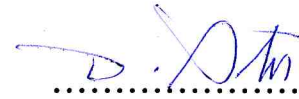
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Esin SARIOĞLU
Dan.-HAL.Üniv.Tekstil ve Moda Tas.ASD Öğr.Üyesi

.....

Jüri Üyesi: Prof.Dr.Şebnem R.TEMİR
HAL.Üniv.Tekstil ve Moda Tas.ASD Öğr.Üyesi

.....

Jüri Üyesi :Doç.Dr.Didem A.ÖZHEKİM
Marmara Üniv. Öğr.Üyesi

.....

Jüri Üyesi: Yrd.Doç.Dr.Engin AKDOĞAN
Gelişim Üniv.Tekstil ve Moda ASD Öğr.Üyesi (Yedek)

.....

Jüri Üyesi: Yrd.Doç.Dr.Altan ORAN
HAL.Üniv.Tekstil ve Moda Tas.ASD Öğr.Üyesi (Yedek)

.....

ÖNSÖZ

“17. Yüzyıl Osmanlı Şehzadelerinin Yaşam ve Giyim Tarzları” konulu tezde; şehzadenin tanımı yapılarak şehzadelerin o dönemde yaşam ve giyim tarzlarında gelişimi incelenmiştir. Şehzadenin yaşantısındaki bütün evreleri ve giyim tarzının özellikleriyle ayrıntılı araştırılmıştır. Osmanlı döneminde 17. yüzyıldaki hem şehzadelerin yaşamı içinde sosyal, kültürel ve ekonomik durumları hem de şehzadelerin giyim tarzındaki özellikleri üzerine inceleme amaçlanmıştır.

Araştırmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen ve sonsuz güven veren Haliç Üniversitesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölüm Başkanı ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Esin SARIOĞLU’na, engin bilgilerini benden esirgemeyen Haliç Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Şebnem TEMİR’e, Haliç Üniversitesi Öğretim Görevlileri Sayın Yrd. Doç. Altan ORAN’a, Yrd. Doç. Bahattin ŞEBER’e, Yrd. Doç. Engin AKDOĞAN’a ve araştırmanın şekillenmesinde yardımcı olan Haliç Üniversitesi Öğretim Görevlisi Sayın A.Gamze ÖNGEN ’e saygılarımı sunar sonsuz teşekkür ederim.

Güvenini, varlığını, dostluğunu ve en önemlisi de beni kardeşi olarak benimseyen, araştırmam boyunca beni yalnız bırakmayan kuzenim Sayın Zeynep Dilek BİLİR’e, her zaman varlığını hissettiğim canım dostum Sayın Bahar KALMAZ’a, Yüksek lisans tezimde bana güven veren, her kötü anımda yanımda olan, sevgilerini benden eksik etmeyen canımdan çok sevdiğim babam Sayın Sinan YILMAZ’a ve annem Sayın Hülya YILMAZ’a, son olarak ailemin en küçük üyesi olan, araştırmam boyunca odamda beni yalnız bırakmayan canım kardeşim Sayın Canan Şebnem YILMAZ’a şükranlarımı sunarım.

Cansu YILMAZ

İstanbul, 2012

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI
ÖZET.....	XII
ABSTRACT.....	XIII
1. GİRİŞ.....	1
2. ŞEHZADE TANIMI.....	3
2.1. Dünya Tarihinde Şehzadelik Kurumu ve Veraset Sisteminin Tarihçesi.....	6
2.1.1. Batı Medeniyetleri.....	7
2.1.2. Doğu Medeniyetleri.....	11
3. 14. VE 16. YÜZYIL ARASINDA TAHTA ÇIKAN ŞEHZADELER.....	28
3.1. Osman Gazi.....	28
3.2. Orhan Gazi.....	31
3.3. Sultan I. Murat.....	33
3.4. Yıldırım Bayezid.....	38
3.5. Sultan I. Mehmet.....	41
3.6. Sultan II. Murat.....	43

3.7. Fatih Sultan Mehmet.....	45
3.8. Sultan II. Bayezid.....	47
3.9. Yavuz Sultan Selim.....	48
3.10. Kanuni Sultan Süleyman.....	49
3.11. Sultan II. Selim.....	50
3.12. Sultan III. Murat.....	51

4. ŞEHZADELERİN HANEDAN İÇİ YAŞAMI, SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMLARI 52

4.1. Osmanlı Hanedanında Şehzadelerin Aile İlişkileri	52
4.2. Osmanlı Hanedanının Yönetim Politikasında Şehzadelerin Yeri.....	63
4.3. Şehzadelerin Doğumu	68
4.4. Şehzadelerin Sunnet Düğünü.....	76
4.5. Şehzadelerin Eğitimi	90
4.5.1. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Annenin Yeri	91
4.5.2. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Daye (Taye, Taya) ve Dadının Yeri.....	93
4.5.3. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Lalanın Yeri.....	96
4.5.4. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Oyunun Yeri	97
4.5.5. Şehzadelerin Okula Başlaması.....	101
4.5.6. Şehzadelerin Eğitiminde Hatim Duası.....	104
4.5.7. Şehzadelerin Eğitiminde Gösterdikleri Yetenekleri ve Hocaları.....	104
4.5.8. Şehzadelerin Eğitimindeki Dersleri	107
4.5.9. Şehzadelerinde Eğitiminde Spor ve Avın Yeri	110
4.6.Şehzadelerin Düğünleri ve Evlilikleri	122
4.7.Şehzadelerin Unvan ve Lakapları	124
4.8.Şehzadelerin Ekonomik Durumları.....	125

4.9.Şehzadelerin Tahta Cülusları, Biat ve Kılıç Kuşanma Törenleri.....	126
4.10. Şehzadelerin Kafes Hayatı	129
4.11. Şehzadelerin Sancağa Çıkışı.....	133
4.12. Şehzadelerin Ölümü.....	138
5. OSMANLI ŞEHZADELERİNİN GİYİM KUŞAM ÖZELLİKLERİ	140
5.1.Osmanlı Döneminde Giyim	140
5.1.1. Osmanlılarda 17. Yüzyılda Kullanılan Kumaşlar	149
5.1.1.1. Aba.....	149
5.1.1.2. Altıparmak	149
5.1.1.3. Atlas	150
5.1.1.4. Beledi	150
5.1.1.5. Bindallı	151
5.1.1.6. Çatma	151
5.1.1.7. Canfes.....	152
5.1.1.8. Hatai	153
5.1.1.9. Hind Kumaşı.....	154
5.1.1.10. Kadife.....	154
5.1.1.11. Kemha	155
5.1.1.12. Kutni (Kutnu).....	156
5.1.1.13. Seraser	156
5.1.1.14. Tafta	158
5.1.2. Osmanlılarda 17. Yüzyıl Dokumalarında Kullanılan Malzemeler ..	158
5.1.2.1. İpek.....	158
5.1.2.2. Altın ve Gümüş	159
5.1.2.3. Yün ve Tiftik.....	159
5.1.2.4. Pamuk ve Keten	160
5.2.Osmanlı Şehzadelerinde Giyim.....	160

5.3.17. Yüzyıl Osmanlı Şehzadelerinin Kaftanları.....	168
5.4.Osmanlılarda 17. Yüzyılda Tılsımlı Gömleklerin Yeri.....	184
6. SONUÇ	192
7. KAYNAKLAR	195
8. İNTERNET KAYNAKLARI.....	199
9. ÖZGEÇMİŞ	203

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

Bkz. : Bakınız

s. : Sayfa

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 2.1. Şehzade I. Ahmet'in yağlı boya tablosu (XVII. yüzyılın başı).....	3
Şekil 2.2. Şehzade II. Genç Osman'ın yağlı boya tablosu.....	4
Şekil 2.3. Şehzade IV. Mehmet'in yağlı boya tablosu (1630-1640 yılları arası).....	5
Şekil 2.4. İngiltere Prensi I. Charles'ın yağlı boya tablosu.....	6
Şekil 2.5. Gaius Julius Caesar Octavianus'un büstü.....	8
Şekil 2.6. Toga Virilis.....	9
Şekil 2.7. Roma hanedanlığının soy ağacı.....	10
Şekil 2.8. Müslüman devlet olan Abbasilerin soy ağacı.....	14
Şekil 2.9. Göktürklerin soy ağacı.....	15
Şekil 2.10. Uygur ve Karahanlı devleti soy ağacı.....	18
Şekil 2.11. Gaznelilerin soy ağacı.....	19
Şekil 2.12. Selçuklu devletinin soy ağacı.....	21
Şekil 2.13. Anadolu Selçuklu devleti sultanları ve önemli olayları.....	22
Şekil 2.14. Anadolu Selçukluların soy ağacı.....	23
Şekil 2.15. Oğuz Türkmenlerinde Bozoklar ve Üçoklar.....	26
Şekil 3.1. Osman Gazi'nin yağlı boya tablosu.....	29
Şekil 3.2. Osman Gazi'nin Bursa'daki türbesi.....	30
Şekil 3.3. Orhan Gazi'nin yağlı boya tablosu.....	31
Şekil 3.4. 1326 yılında Orhan Gazi tarafından bastırılan ilk gümüş sikke.....	33
Şekil 3.5. Sultan I. Murat.....	34
Şekil 3.6. Bursa'da Murat Hüdavendigâr Camii.....	37
Şekil 3.7. Yıldırım Bayezid.....	38
Şekil 3.8. Yıldırım Bâyezid'in oğlu Musa Çelebi.....	39
Şekil 3.9. Yıldırım Bayezid, Timur'un elinde esir iken.....	40
Şekil 3.10. Sultan I. Mehmed'in yağlı boya tablosu.....	41
Şekil 3.11. Sultan I. Mehmed'in Bursa'daki Yeşil türbesi.....	43
Şekil 3.12. Sultan II. Murat.....	44

Şekil 3.13. Fatih Sultan Mehmet'in yağlı boya tablosu.....	45
Şekil 3.14. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethederken kullandığı kılıç.....	46
Şekil 3.15. Sultan II. Bayezid.....	47
Şekil 3.16. Sultan I. Selim.....	48
Şekil 3.17. Sultan I.Süleyman.....	49
Şekil 3.18. Sultan II. Selim.....	50
Şekil 3.19. Sultan III. Murat.....	51
Şekil 4.1. Venedikli Safiye Sultan.....	53
Şekil 4.2. Sultan III. Mehmet.....	54
Şekil 4.3. Sultan I. Mustafa.....	55
Şekil 4.4. Sultan I. Ahmet.....	56
Şekil 4.5. Sultan II. Osman.....	57
Şekil 4.6. Sultan IV. Murat.....	58
Şekil 4.7. Sultan İbrahim.....	59
Şekil 4.8. Kösem Valide Sultan.....	60
Şekil 4.9. Sultan IV. Mehmet.....	60
Şekil 4.10. Sultan II. Süleyman.....	61
Şekil 4.11. Sultan II. Ahmet.....	62
Şekil 4.12. Sultan II. Mustafa.....	63
Şekil 4.13. Topkapı Sarayı ve bahçesinde günlük hayat (Hünername).....	65
Şekil 4.14. Hatice Turhan Sultan.....	67
Şekil 4.15. Doğum sahnesi (Hubanname-Zenanname).....	68
Şekil 4.16. Sedef kakmalı doğum sandalyesi.....	69
Şekil 4.17. Sedef kakmalı ahşap beşik.....	70
Şekil 4.18. Sedef kakmalı ahşap beşiğin detayı.....	70
Şekil 4.19. Yorgan.....	71
Şekil 4.20. Altın maşallah.....	71
Şekil 4.21. Darüssaade ağası (Kızlar Ağası).....	72
Şekil 4.22. XVIII. yüzyıla ait altın beşik.....	73
Şekil 4.23. Fransız yapımı gümüş düdüklü çingirak.....	74
Şekil 4.24. Fransız yapımı gümüş süt kupası.....	75
Şekil 4.25. Kanuni'nin şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim için 1530 yılında At	

Meydanı'nda düzenlenen sünnet düğünü için şehzadelerin meydana gelişleri.....	77
Şekil 4.26. Sultan III. Murat'ın şehzadesi III. Mehmet için At Meydanı'nda düzenlediği sünnet düğünü şenlikleri için nahılların meydana getirilişi.	79
Şekil 4.27. Sultan III. Murat'ın şehzadesi III. Mehmet'in alayla Eski Saray'a varması.....	83
Şekil 4.28. Şehzade III. Mehmet'in sünnet düğünü şenliğinde peştemalcılar, peştemallardan yaptıkları kuş biçimdeki bayrakları.	84
Şekil 4.29. Şehzade III. Mehmet'in sünnet düğününde Müslüman olan Hıristiyan çocuklarla isteyen ailelerin çocuklarının sünneti.....	85
Şekil 4.30. 18. yüzyıla ait altın üstüne zümrüt ve yakutlarla bezeli sünnet bıçağı. ...	86
Şekil 4.31. Feyzullah Efendi.	89
Şekil 4.32. Handan Sultan.....	92
Şekil 4.33. Divan-ı Hümayun.....	94
Şekil 4.34. Mahfiruz Hadice Sultan.	95
Şekil 4.35. Küçük çocukların gezmesi için yapılmış keçilere çektirilen araba.....	97
Şekil 4.36. Çocuk Eyeri.	98
Şekil 4.37. Çift kişilik sepet eyer.	99
Şekil 4.38. Kırmızı çadırın içine kurulmuş hayal perdesi.....	100
Şekil 4.39. Şehzade mektebi.	101
Şekil 4.40. Edirne Sarayı Babüside Kapısı.....	102
Şekil 4.41. Etrafı yıldızlı ahşap çerçeveli rahle.....	103
Şekil 4.42. Sırmayla işlenmiş cüz kesesi.	104
Şekil 4.43. Eğitimde kullanılan bir gümüş küre.....	108
Şekil 4.44. Eğitimde kullanılan bir gümüş kürenin detayı.....	109
Şekil 4.45. Bir düğün şenliği için yapılan At Meydanı'nda at koşusu.....	111
Şekil 4.46. Osmanlı döneminde cirit oyununu gösteren bir minyatür.	112
Şekil 4.47. Osmanlı dönemine ait savaş okları.	113
Şekil 4.48. Osmanlı dönemine ait savaş oklarının demir uçları "Temren"lerin detayı.	114
Şekil 4.49. Küçük şehzadelerden birine ait bahriye kılıcı.....	115
Şekil 4.50. Sultan III. Ahmet'in şehzadelğine ait bir yay.....	117

Şekil 4.51. Guy’u Çevgân’dana bir av sahnesi.	118
Şekil 4.52. Matrakçı Nasuh.	119
Şekil 4.53. Sultan III. Ahmet’in şehzadesi II. Süleyman’ın çakmaklı tüfeği.....	120
Şekil 4.54. Saraydaki şehzadelerin kafes hayatından bir minyatür.....	123
Şekil 4.55. Cülus töreni.	126
Şekil 4.56. Şehzadegân daireleri.	130
Şekil 4.57. Köprülü Mehmet Paşa.....	132
Şekil 4.58. Amasya Sarayı.	134
Şekil 4.59. Manisa Sarayı.	135
Şekil 4.60. “Süleymanname” minyatürlerinde şehzadelerin sancağa gitmek üzere ayrılmaları.	136
Şekil 5.1. XVII. yüzyıla ait saray dokuma kumaşından detayı.....	140
Şekil 5.2. İtalyan ipek kadifesinden dikilmiş kaftan.	142
Şekil 5.3. Padişahın geçeceği yere çeşitli kumaşların serilmesi.	144
Şekil 5.4. Padişaha hediye edilen kumaşların listesi.....	146
Şekil 5.5. Şehzade Ahmet’e hediye edilen kumaşlar.	147
Şekil 5.6. Aba kumaş örneği.....	149
Şekil 5.7. Altıparmak kumaş örneği.....	149
Şekil 5.8. Atlas kumaş örneği.	150
Şekil 5.9. Beledi kumaş örneği.....	150
Şekil 5.10. Bindallı kumaş örneği.....	151
Şekil 5.11. Çatma kumaş örneği.....	152
Şekil 5.12. Canfes kumaşı örneği.....	153
Şekil 5.13. Hatai kumaş örneği.....	153
Şekil 5.14. Hind kumaş örneği.....	154
Şekil 5.15. Kadife kumaş örneği.....	154
Şekil 5.16. Kemha kumaş örneği.....	155
Şekil 5.17. Boyuna kutni kumaş detayı.....	156
Şekil 5.18. Seraser kumaş örneği.....	157
Şekil 5.19. Tafta kumaş örneği.....	158
Şekil 5.20. İpek ipliği.....	159
Şekil 5.21. XVII. yüzyıla ait çocuk kaftanı.....	161

Şekil 5.22. Beyaz şeffaf hint pamuklusundan dikilmiş çocuk iç entarisi.....	162
Şekil 5.23. XVII. yüzyıla ait çocuk ayakkabıları.	163
Şekil 5.24. Kenarları tel kırmayla işlenmiş tülbent örtü.	163
Şekil 5.25. XVII. yüzyıla ait takma kolluklar.	165
Şekil 5.26. Çocuk şalvarı (çakşır).	165
Şekil 5.27. XVII. yüzyıla ait kemhadan dikilmiş çocuk takkesi.....	166
Şekil 5.28. 1620 yılına ait IV. Murat'ın şehzadeliğinde kullandığı takke.	166
Şekil 5.29. 1640 yılına ait çocuk gecelik takkeleri.	167
Şekil 5.30. Kolundan hasta bir çocuk için özel dikilmiş kaftan.....	167
Şekil 5.31. II. Osman'a ait çocuk iç entarisi.	168
Şekil 5.32. I. Ahmet'e ait çocuk kaftanı.....	169
Şekil 5.33. I. Ahmet'in portresi.....	170
Şekil 5.34. Sultan Genç Osman'ın portresi.....	171
Şekil 5.35. Çocuk Sultan IV. Mehmet at sırtında yağlı boya resmi.....	172
Şekil 5.36. Bebek kaftanları.....	173
Şekil 5.37. Batikle desendirilmiş çocuk kaftanı.....	173
Şekil 5.38. Kemha kaftan.	174
Şekil 5.39. Kemha kaftan detayı.	174
Şekil 5.40. Çocuk kaftanı.	175
Şekil 5.41. Çocuk kaftanı.	176
Şekil 5.42. Çocuk kaftanı.	177
Şekil 5.43. Çocuk kaftanı.	178
Şekil 5.44. Çocuk kaftanının detayı.	179
Şekil 5.45. XVII. yüzyılın başlarına ait bir çocuk kaftanı.	179
Şekil 5.46. XVII. yüzyılın başlarına ait bir çocuk kaftanının detayı.....	180
Şekil 5.47. IV. Murat'a ait bir çocuk entarisi.....	180
Şekil 5.48. I. Ahmet'in şehzadeliğine ait çocuk entarisi.....	181
Şekil 5.49. XVII. yüzyıla ait II. Ahmet'e ait üçlü noktalı motifli kaftan.....	182
Şekil 5.50. XVII. yüzyıla ait I. Ahmet'in kısa kollu kaftan.	183
Şekil 5.51. Eteklerinde uzay betimlemeleri olan gömleğin arka yüzü.....	185
Şekil 5.52. Sultan III. Mehmet'e ait tılsımlı gömlek.....	186
Şekil 5.53. Sultan III. Mehmet'e ait tılsımlı gömleğin detayı.....	187

Şekil 5.54. IV. Murat'a ait tılsımlı gömlek.	187
Şekil 5.55. IV. Murat'a ait tılsımlı göleğin detayı.	188
Şekil 5.56. En renkli tılsımlı gömlek.	188
Şekil 5.57. En renkli tılsımlı gömleğin arkası.	189
Şekil 5.58. Tılsımlı gömlek.	189
Şekil 5.59. Tılsımlı gömleğin arkası.	190
Şekil 5.60. Takke.	190
Şekil 5.61. Tılsımlı takke.	191
Şekil 6.1. Osmanlı Hanedanının Soy kütüğü.	194

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Cansu YILMAZ
Anabilim Dalı : Tekstil ve Moda Tasarım
Programı : Tekstil ve Moda Tasarım
Tez Danışmanı : Prof. Esin SARIOĞLU
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2012

17. YÜZYIL OSMANLI ŞEHZADELERİNİN YAŞAM VE GİYİM TARZLARI

ÖZET

“17. Yüzyıl Osmanlı Şehzadelerinin Yaşam ve Giyim Tarzları” konulu yaptığımız tez araştırmasında da; şehzadenin tanımı yapılarak o dönemde şehzadelerin yaşam ve giyim tarzlarındaki gelişimi incelenmiştir. Şehzadenin yaşantısındaki evreler ve giyim tarzının bütün özellikleriyle araştırılmıştır. 17. Yüzyıl Osmanlı döneminde hem şehzadelerin yaşamının içinde sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarıyla hem de şehzadelerin giyim tarzındaki özellikleri üzerinde ayrıntılı inceleme amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Şehzadenin tanımı, şehzadelerin yaşamı, şehzadelerin giyim tarzları.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Cansu YILMAZ
Department : Textile & Fashion Design Department
Course : Textile & Fashion Design Department
Thesis Advisor : Prof. Esin SARIOĞLU
Academic Degree –Term : Master - June 2012

17. CENTURY OTTOMAN PRINCES AND CLOTHING STYLES OF LIFE

ABSTRACT

“17th Century Ottoman princes and clothing styles of life” theme for the investigation of our thesis; prince of princes, that period of life, and clothing styles, the development is defined and analyzed. Investigated in all its stages in the life style of the Prince and clothing. 17th Century Ottoman period in the life of princes, social, cultural and economic situation of the detailed investigation on the properties of both princes was to wearstyle.

Keywords: Definition of the Prince, Princes’ life, Clothing styles of princes.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar, Anadolu toprakları üzerinde yaşamış olan insanlar daima tekstil açısından zengin doğal kaynaklara sahip olmuşlardır. Tarih boyunca bu zengin Anadolu toprakları üzerinde önemli ulaşım yolları geçmiş, ticaretler yapılmış ve farklı kültürlerden göçler almıştır. Ancak kendine has, zengin bir kültüre sahip olmuş ve belli bir kimlik taşımıştır. Yapmış olduğumuz tez araştırmasında da; bu topraklarda yaşamış ve farklı kültürlerle kendi geleneklerini sentezleyen Osmanlı kültürünün tarihsel açıdan değişiminin Osmanlı şehzadeleri üzerinde etkisi ve bu sürecin şehzade giyim kuşamına olan etkisi incelenmesi istenmiştir.

Anadolu'da, daha önce yaşamış olan uygarlıkların miras bıraktığı dokuma geleneğiyle, bu bölgeye göç eden Türklerin dokumacılık geleneği etkileşerek yeni bir dil oluşturarak, günümüze kadar muhteşem örneklerini sergilemiştir. İşte bu dokumalar Anadolu'nun her bölgesinde ve şehrinde ayrı ayrı özellikler taşıyan ürünleriyle kendilerinden söz ettirmiş ve tarih boyunca rekabet gücüne sahip olmuşlardır. Başlangıçtan, bu güne kadar bu topraklardaki tekstil ve giyim ürünleri, rekabet gücüne sahip üretimiyle, zengin ve gelişmiş kültür mirası ile birlikte mükemmel görsel bir iletişim kaynağı haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan bugüne kadar kültürel, ekonomik, dini, siyasi ve coğrafi keşiflerle toplumu aydınlatan bir konu haline gelmektedir. XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı uygarlığında bu olguların değişimi üzerinde durulan ve zamanla genişleyen tekstil ve giyim alanı içinde gerek sivil toplumda, gerekse Osmanlı hanedan üyelerinde tepeden tırnağa denetlenen bir konu olmuştur.

Eski uygarlıklardan beri devam eden hükümdar oğlu yani veliahtların yaşam konusu özen ve dikkat edilmesi gereken bir konu olmuştur. Bu nedenden dolayı Osmanlı dönemindeki padişah oğlu yani şehzadenin yaşamı tarih boyunca daima merak edilmiş ve giyim tarzları bakımından geçirdikleri süreç incelenmiştir.

Yapmış olduğumuz tez araştırmasında; Osmanlı şehzadelerinin gerek yaşam biçimleri gerekse toplumsal ve tarihsel olguların değişiminin giyim tarzlarına olan etkisi ayrıntılı olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

2. ŞEHZADE TANIMI

XV. ve XVI. yüzyıllarında Osmanlı padişahlarının erkek çocuklarına “Çelebi” denilmiş ancak Sultan Çelebi Mehmet zamanına kadar kullanılmıştır (Bkz. Şekil 2.1.). “Çelebi” sözlük anlamıyla “Görgülü, terbiyeli ve olgun” erkek çocuklarına verilen Türkçe bir kelimedir. Bu kelime ilk defa Anadolu’daki Türkler tarafından kullanıldığı tarih kaynaklarında sıkça ifade edilmektedir¹.

Şekil 2.1. Şehzade I. Ahmet’in yağlı boya tablosu (XVII. yüzyılın başı).

Kaynak: <http://www.biyografim.net/i-ahmet-kimdir>, (05.11.2011).

¹ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1984, s.107

“Şehzade” sözcüğü, farsça hükümdar anlamındaki “Şah” ile oğul anlamındaki “Zade” sözcüklerinden türemiştir. Ancak “Şehzade” kelimesi XVII. yüzyılda kullanılmaya başlanarak padişahın erkek çocuklarına verilen unvan olmuştur. Bu unvana sahip çocuklar, padişahların haseki, ikbal (Gözde Cariye) veya odalıklarından da doğarlardı; yani kimden doğarlarsa doğsunlar şehzade adı verilirdi. Aynı zamanda babası şehzade, büyükbabası padişah olan erkek çocuklarına da “Şehzade” unvanı verildiği bilinmektedir. Böylece Osmanlı hanedanına mensup padişah dışındaki tüm erkek çocukları “Şehzade” unvanını taşımaktaydı² (Bkz. Şekil 2.2.).

Şekil 2.2. Şehzade II. Genç Osman’ın yağlı boya tablosu.

Kaynak: <http://www.harbiforum.org/siyaset-tr/17094-genc-osman-genc-osman-kimdir-ikinci-sultan-osman-hakkinda.html>, (05.11.2011).

² <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehzade>, (06.11.2011)

“Şehzade” kelimesi Avrupa ülkelerinde kullanılan prens unvanına karşılıktır. Klasik devirde şehzadeler (Bkz. Şekil 2.3.), bu unvandan sonra sultan olarak anılmış ve kendi isimlerini en son kullanmaktaydılar.

Şekil 2.3. Şehzade IV. Mehmet'in yağlı boya tablosu (1630-1640 yılları arası).

Kaynak: <http://www.osmanli-padisahlari.org/iv-mehmet-hayati/>, (05.11.2011).

Klasik Dünya tarihini incelediğimizde; sınırları çizilmiş hükümdarlıkta bulunmuş soyların erkek nesline aktarılmasına batıda “Prens” (Bkz. Şekil 2.4., s.6), Ortadoğu'da ise “Şehzade” denildiğini daha önce değinmiştik. Şehzade unvanı sadece Osmanlı Hanedanı'nda kullanılmamakla beraber Türk ve İslam medeniyetlerinin kurmuş olduğu Devlet ve Beyliklerin Hükümdarlarının erkek

çocukları ve ondan sonra devam eden soylarına da verilen bir unvan olmuştur. Örneğin; Orta Asya'da, Anadolu'da ve Ortadoğu'da kurulan Timur Devleti, Akkoyunlu Devleti, Karakoyunlu Devleti, Dulkadiroğlu Devleti ve İlhanlı Devleti hükümdarlarının erkek çocuklarının şehzade unvanı kullanmasıdır. Tarihçilerin, yazılı eserlerini ve belgelerini incelediğimizde bu durumundan çok net ifade edildiği görülmektedir³.

Şekil 2.4. İngiltere Prensi I. Charles'ın yağlı boya tablosu.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Charles_1_Mijtens.jpg, (06.11.2011).

³ <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehzade>, (07.11.2011)

2.1. Dünya Tarihinde Şehzadelik Kurumu ve Veraset Sisteminin Tarihçesi

Osmanlı Devletinin kurumları içerisinde Şehzadelik Kurumunun önemli olması ve bu güne kadar fazla incelenmemesi, yapmış olduğumuz tez konusunu biraz daha ayrıntılı incelemesine neden olmuştur. Bu kurum ile ilgili olarak yapılacak bu tez çalışmasında değerlendirilmesi gereken en önemli konulardan birisi de Osmanlı Veraset Sistemidir. Şehzadelik Kurumu'nun yapısı ve işleyişi ortaya çıkarılırken Osmanlı öncesinde Dünya tarihinde var olan Veraset Sistemi ve Şehzadelik Kurumu'nun da incelenmesi gerekmektedir. Bu inceleme yapılırken tarihi perspektif göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle Türk Devletleri'ndeki uygulamasının yanı sıra diğer devletlerdeki uygulamaların da incelenip değerlendirilmesi gerekir. Bu cümlede sözü edilen karşılaştırmada ele alınacak devletler, klasik bir anlayışla ikiye bölünmüş olan dünya medeniyetlerinin (Doğu ve Batı Medeniyetleri), Batı Medeniyetinin başı olan Roma İmparatorluğu, Doğu Medeniyetinin başı olan ise Çin Hanedanlıkları olacaktır. Bununla birlikte hiç şüphesiz ki Osmanlı Devletine gelene kadar etkisini daha önceki Türk devletlerinde de görülen İran kültürünün ve Doğu İslam Medeniyetlerinin hâkimiyet anlayışları da ele alınacaktır. Amaç, aslında bire bir karşılaştırma yapmaktan ziyade bu gelenekler arasındaki dokuyu görebilmektir. Bu medeniyetler arasındaki bağ bilimsel bir nitelik kazanmıştır.

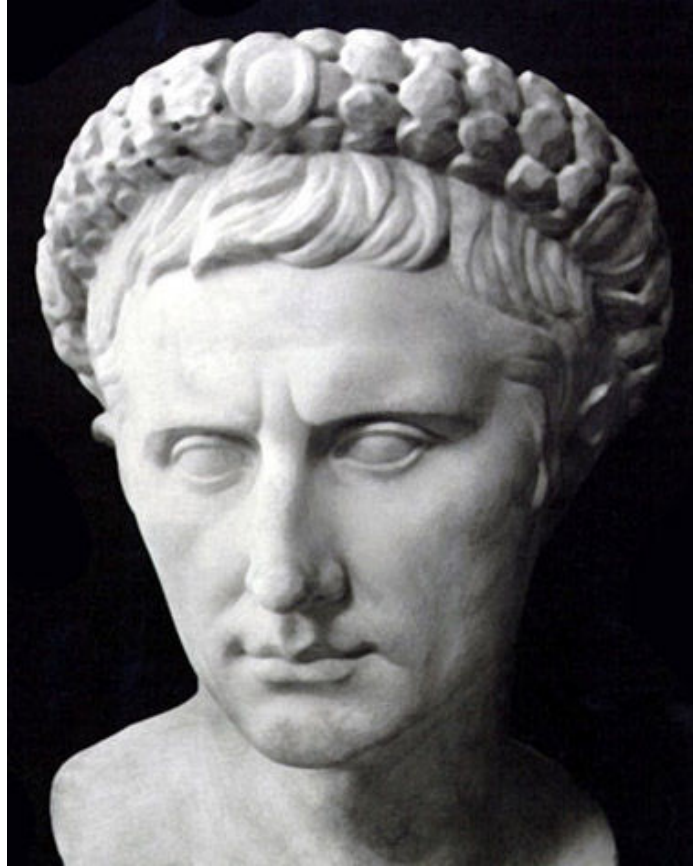
2.1.1. Batı Medeniyetleri

Batı kültürünün temelini oluşturan Roma İmparatorluğunda gerçek anlamda sistemli bir veraset geleneği bulunmamaktaydı. İmparatorluğun, Cumhuriyet Dönemi sonrasında Octavianus (Bkz. Şekil 2.5., s.8) ile birlikte Princelik dönemi başlamıştı. Roma hanedanlığı, bu dönemde imparator tarafından tahta veliaht tayin edilirdi. Fakat kendi erkek çocuğu olmayan imparator evlatlık edinerek tahta varis tayin ederdi. İmparatorun birden fazla çocuğu varsa eğer veliaht atadığı çocuğundan bir sonra geleni de ikinci veliaht olarak tahta atayabilirdi. Böylelikle veliaht adayına bir şey olursa diğer adayın tahta geçmesi kolaylaştırılmaktaydı. Bu gelenekle hanedanın ve tahtın geleceğinin kurtarılacağına inanılıyordu⁴.

Roma İmparatorluğunda, yerine geçecek olan birini seçme hakkına sahip olan imparator bu seçim işleminde genellikle kendi mensubu olduğu aileden olan birini

⁴ ÇELEBİCAN Özcan Karadeniz, Roma Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara-1986, s. 27

tercih ederdi. Aksi takdirde aile içi bir iç savaşın çıkması söz konusu olabilirdi. Evlat edinilerek varis olanlar ise aile mensubu olsa bile dahi imparatorun kızı veya kız kardeşi ile evlendirilmek zorundaydılar. Böylelikle veliahdın varisliğine ve dolayısıyla imparatorluğuna meşruiyet kazandırılmış oluyordu. Roma İmparatorluğunda Veraset geleneğinde evlatlıkların yanı sıra diğer hanedan üyeleri de varis olarak atanabiliyordu. Ayrıca tek tayin edici olan imparator tahta iki veliahdı müşterek varis olarak gösterdiği de olabiliyordu⁵.

Şekil 2.5. Gaius Julius Caesar Octavianus'un büstü.

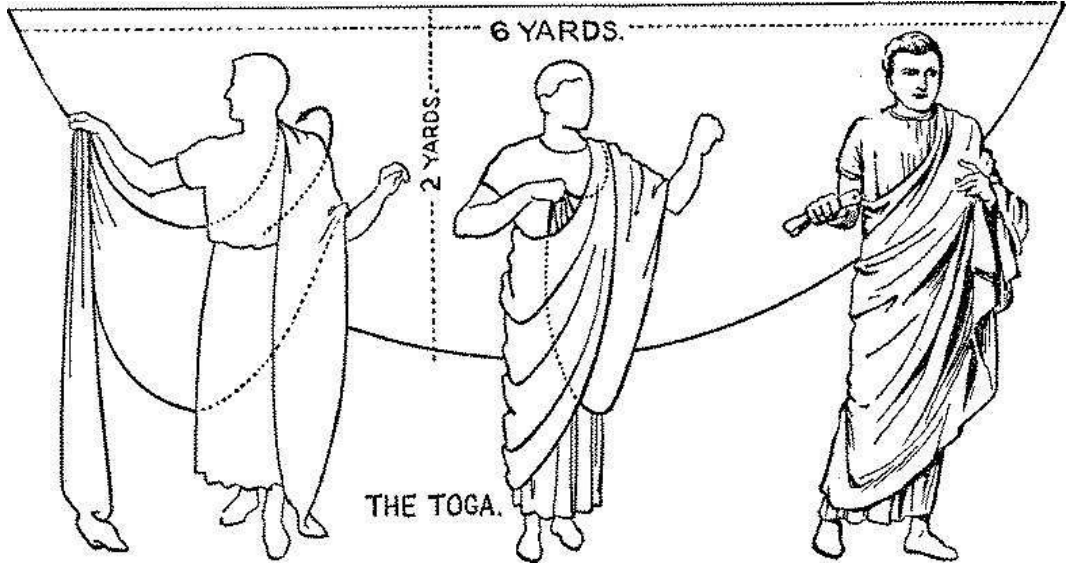
Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Caesar_Divi_Filius_Augustus, (07.11.2011).

Diğer bir kuralda hayatta kaldığı sürece tahtta olacak olan imparatorun seçimini, halk meclisi (Comitia Curiata) denilen imparatorluğu oluşturan kazaların

---

⁵ AKŞİT Oktay, Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö 27- M.S 395), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul-1985, s. 60-77

mensuplarının oluşturduğu Senato onaylardı⁶. Şayet imparator ölmeden önce veliaht tayin etmişse gene aynı uygulama geçerliydi. Yani Toga Virilis (Palto) (Bkz. Şekil 2.6.) giymiş bir veliaht, halk meclisi ve senatonun onaylanmasından sonra imparator olabiliyordu. Bu yöntemle imparatorun, hâkimiyetini halktan aldığı kabul edilirdi. Ancak henüz Toga Virilis giymemişse ve tahta müşterek varis varsa saray içi entrikaları başarıyla yürütüp kazanan, imparator oluyordu. İmparatora bağlı ordu komutanının tutumu bu mücadelede etkin bir rol oynamaktaydı. Evlat edinilme yolu ile Roma İmparatorluğunda varis olarak atanan veliahtlar çok iyi bir eğitimden geçiriliyordu. Bütün veliahtların bilgili olmalarına özen gösterilirdi. Bilgilerinin yanı sıra tahta layık olduklarını ispatlanmaları için savaş meydanlarında askeri yeteneklerini göstermeleri gerekirdi. İmparatorluk alametleri olarak yukarıda değinilen Toga virilisten başka imparatorluk yüzüğü denilen bir durumda söz konusu idi. Veliahdın tahta çıkması için imparatorunda bulunan bu yüzüğü alması gerekirdi ve eğer bu kişi evlat edinilen biri ise yüzüğü alması için aileden birisi veya imparatorun kızı ile evlenmesi gerekliydi⁷.

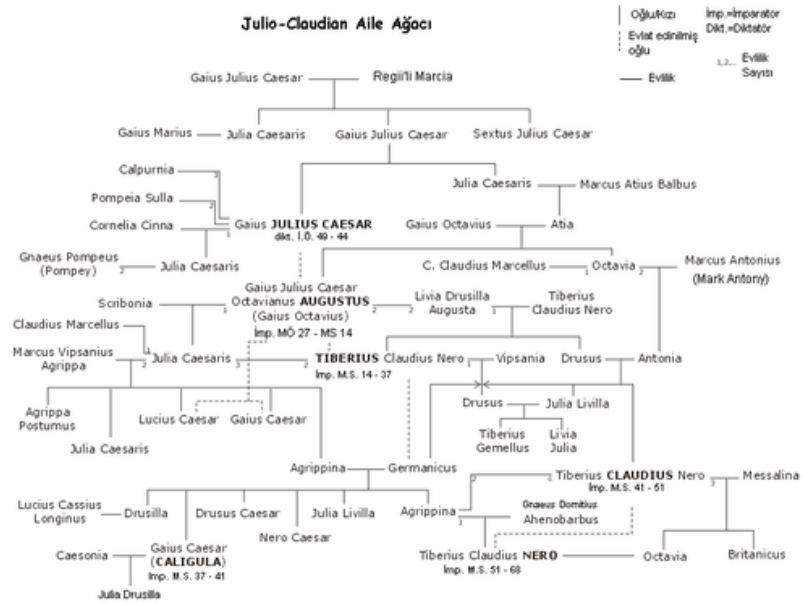
Şekil 2.6. Toga Virilis.

Kaynak: <http://www.mmdtkw.org/VToga.html>, (10.11.2011).

⁶ ÇELEBİCAN Özcan Karadeniz, Roma Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayinevi, Ankara-1986, s. 186

⁷ AKŞİT Oktay, Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö 27- M.S 395), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul-1985, s.62-105

Roma imparatorluğunda (Bkz. Şekil 2.7.) M.S IV. yüzyıldan itibaren veraset ve yönetim anlayışında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu tarihe kadar imparatorlar aileden seçtikleri veya evlat edindikleri veliahtlara miras yoluyla imparatorluğu bırakabiliyordu. Ancak artık palto giymek miras hakkı sayılmıyordu. İmparator kendisinin istediği birini ortak Augustus seçme hakkına sahipti. Artık veliahtlığa seçilen bir evlat, imparatorluğu kendisine babasından gelen bir hak olarak değil, ancak babasının kendisini seçmiş olmasından dolayı hak kazanabilmekteydi. Bu dönemde imparatorlar büyük evlatlarını veliaht olarak atamaya başlamışlardır. Seçilmek için veliahdın yaşı hiç önemli değildi. Genel kurallar yerine getirilir ve bu kurallara hiç itiraz edilemezdi. Artık hükümdarın bütün siyasi kudreti elinde bulundurduğu yönetim biçimine dönüşmüştü. Bu kurallara göre, İmparator, Tanrı'dan aldığı egemenliğini yine Tanrı adına yerine getiriyordu. Roma imparatoru, Roma vatandaşları arasında hiçbir zaman birinci değildir. Bütün Roma halkının tümü eşit bir şekilde imparatorun uyruğu durumundaydılar⁸.

Şekil 2.7. Roma hanedanlığının soy ağacı.

Kaynak: <http://www.ailevadisi.net/tarih/556789-roma-imparatorlugunun-dorduncu-imparatoru-caligula.html>, (12.11.2011).

⁸ ÇELEBİCAN Özcan Karadeniz, Roma Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayinevi, Ankara-1986, s. 33

2.1.2. Doğu Medeniyetleri

Doğu medeniyetinin en önemlilerinden biri de Çin Hanedanları ve geleneğidir. Ünlü bilgin Konfiçyus'a göre; "Çin hükümdarı bizzat Tanrı'nın oğludur ve Tanrı tarafından kendisine vazife verilmiş bir kişidir" düşüncesidir. Gökyüzünün altındaki ülkeleri, gökyüzünün bir temsilcisi olarak idare eden hükümdara Çinliler "gökyüzünün oğlu" anlamına gelen "Tien-tse" derlerdi. Çin devlet felsefesine göre, hiçbir şey yapmayan gökyüzünün oğlu olan hükümdarında, hiçbir şey yapmaması gerekmektedir sadece bir sembol olmalıydı. Tanrı tarafından tayin edilen hükümdarın oğlunun başa geçmesi diye bir kural yoktu. Tanrı, hâkimiyeti hükümdardan alır ve başka birisine vererek onu başa geçirebilmekteydi⁹.

Tanrının bir oğlu olarak görülen hükümdarın görevi, gök ile yere saygı göstermek ve Tanrı adına yeryüzünü idare etmektir. Hükümdar olacak olan veliahdın her şeyden önce akıllı ve faziletli olması gerekmektedir, eğer bu kişi sözü doğru biri değil ise çok yaşayamayacağına inanılırdı. Çin hükümdarlarının oğullarıyla ilgili çok fazla bir bilgi bulunmamakla beraber veliahtların vilayet yönetiminde buldukları ve bu görevlerini hükümdarın adına yerine getirdikleri bilinmektedir¹⁰.

Kendisinden sonra tahta varis olarak İmparator, baş kadının, yani kraliçenin, büyük oğlunu gösterirdi. Varis olarak atadığı veliahdın tahta oturması için üç büyük Duk'dan birini Büyük Potektör tayin eder ve ölümünden sonra bu kişi veliahdın tahta geçmesini sağlardı. Bu görevinin karşılığında ise vezirlik makamına geçerdi. Bu sayede, imparatorun ölümünden sonra çıkabilecek herhangi bir karışıklık önlenmiş olunurdu. Çin veliahtların eğitimlerine çok önem verildiği bilinmektedir. VII. yüzyılda (624) imparatorların çocuklarının eğitimleri ile ilgili ayrı bir idari kurum kurulmuştur. Çinli veliahtların kendilerine ait sarayları bulunmaktaydı. Veliaht ise büyüyünce babasının sarayından çıkar ve Şark Sarayı'na gönderilirdi. Ayrıca bu dönemde veliaht sarayları için ayrı bir bakanlık kurulmuştu¹¹.

Türk devlet anlayışını incelerken göz ardı edilmemesi gereken diğer bir önemli medeniyet de İran devletleridir. Eski İran devlet anlayışına göre başta

⁹ KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul-1993, s. 258

¹⁰ ÖGEL Bahaaddin, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul-1971, s. 55-67

¹¹ GÜNALAY Şemsettin, Türk Tarihinin İlk Devreleri Uzak Şark, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara-1937, s. 55-56

bulunan hükümdar “büyük kral”, “kralların kralı” unvanı ile tek hâkim olarak gösterilirdi. Hükümdar mutlak bir hâkimiyete sahip olmakla birlikte kendi halkı tarafında bir tanrı gibi kabul edilirdi. Bu yüzden kendi idaresi altındaki bütün kavimlerin her türlü karar ve imtiyaz hakkı yine hükümdarın emri altındaydı, devlet yönetiminde hâkim olan hukuk ve kurallar değil, hükümdarın emir ve fermanları geçerliydi. Eski İran’ın bir sonraki döneminde hüküm süren Partlar devrinde (M.Ö 250- M.S 226) ise durum biraz daha değişik anlatılmaktadır. Artık ülke bir derebeylik sistem ile yönetilmekte ve hükümdar da bu derebeyliklerin üstünde, yani bir Boy Reisi gibi hükmetmekteydi. Her evin, köyün ve kabilenin ayrı senyörleri vardı ve bu dönemde hükümdarlık babadan oğla geçme yöntemi ile değil, senyörlerin vereceği karara bağlıydı. Hatta aralarında bu konuda anlaşmazlık çıkması durumunda savaş çıkması kaçınılmazdı. Eski İran dönemlerinden birisi de Sasaniler İmparatorluğudur, bu dönemde de Akamenidler zamanında olduğu gibi mutlak bir hâkimiyet anlayışı kabul görmekteydi. Hükümdarın kararı kanun görevi görürdü ve yaptıklarından sorumlu tutulamazdı. Böylece kendisine bağlı olan kabilelerin krallarını yine hükümdar seçmekte ve kendisi “kralların kralı” unvanını taşımaktaydı. İran’ın İslami döneminde ise halife, kanunlar yapmakta hür ve serbest bırakılırlardı. Ancak dinin asıl kaide ve kurallarını değiştiremezdi, bunun dışındaki konularda (mülki ve askeri) kendi takdir hakkını kullanarak kanunlar yapabiliyordu¹².

Türk Devlet anlayışını etkileyen en önemli ilkelerden birisi de İslami Devlet geleneğidir. Hz. Muhammed’in İslam peygamberi oluşuyla birlikte İslam devletinin yönetimi de şekillenmeye başlamıştır. Hz. Muhammed sonrasında bir nevi padişahlık olan Halifelik makamı yönetimin başı durumuna gelmiştir. İslam halifesi diğer devletlerin hükümdarlarından farklı olarak hem dünyevi ve dini lider konumunda bulunmaktaydı¹³.

Diğer devletlerde yönetim devlet büyüklerinin ve toplumun ileri gelenlerinin koyduğu kurallara göre yönetilirken, İslam devletinde kurallar ilahi durumdaydı. İslam dini, halifede bulunması gereken dört şart aramaktadır. Bunlar: İlim, adalet, kifayet ve selamet-i havis’tir. Bunun dışında beşinci bir kural olarak da, halifenin Kureyş kabilesinden olması gerekliliğidir. Hz. Muhammed ve daha sonraki Hülefa-yı

¹² DONUK Abdülkadir, Türk Devletinde Hâkimiyet Anlayışı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı X-XII, (1979-1980), s. 38-39

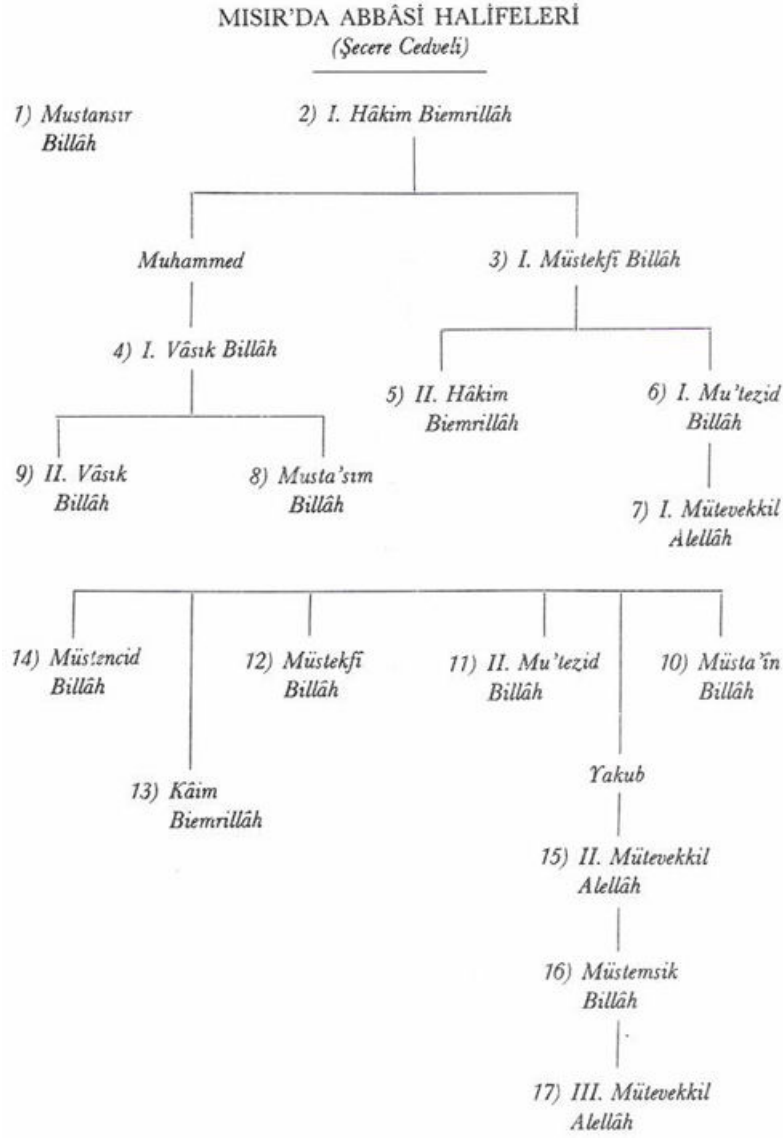
¹³ ZEYDAN Corci, İslam Medeniyeti Tarihi Cilt 1, Üç Dal Neşriyat, İstanbul-1972, s. 158-159

Raşidin (dört halife) döneminde halifelikte hükümdarlığın babadan oğula geçmenin olmadığını, yeni halifenin seçimlerle başa geçmesi kuralının var olduğu bilinmektedir. Ancak Emeviler zamanında itibaren halifelik irsîlik kazanmış, babadan oğula veya akrabalarından birine geçen bir hal almaya başlamıştı. Daha sonra Emevi, Abbasi (Bkz. Şekil 2.8., s.14), Fatımi ve diğer Müslüman Devletlerinde halifelik, hükümdardan oğluna veya kardeşine geçen bir hal almıştı. Ayrıca İslam devletlerinde veliaht tayin etme geleneği de vardır ve bu uygulamanın ilk izlerine daha dört halife döneminde rastlanmaktadır. Halifelik Emeviler döneminden sonra hanedanlık halini alarak kendinden sonra oğul ya da kardeşine geçer bir hal aldı. Böylece İslam halifeliğinde veliaht tayin etme geleneği daha da belirginleşmişti. Halife olan kişinin ilk işi kendinden sonra halife olacak kişiyi veliaht olarak tayin etmektir. Veliaht olacak kişi, bazen oğlu olduğu gibi bazen de kardeşi veya akrabalarından biri de olabilirdi. Veliaht tayin edilen kişiye aynı halife olana yapıldığı gibi Biat Töreni düzenlenirdi. Veliaht tayin olan kişiye bazen diğer kardeş tarafından itiraz da edildiği olabiliyordu. Bunun yanı sıra bazı durumlarda vekil veliaht tayini de yapılabiliyordu. Halifenin oğlu eğer küçükse, veliaht olarak kardeşini tayin ederdi. Ancak bu veliahtlık oğlunun büyümesi süresi ile sınırlı olmaktadır. Halifenin oğlu büyüdüğünde veliaht olarak onu tayin ediyordu. Halifelerinde bazen iki oğlunu birden veliaht tayin ettiği de olurdu, hatta üçüncü oğlu varsa o da veliaht tayin edilebilirdi. Ancak üçüncü veliahdın tayini için, veliaht tayin edilen ilk iki oğlunun isteğine bırakılırdı. Halife tarafından veliaht tayin olunana bir ferman veya ahitname yazılır ve bu halifenin akrabaları tarafından imzalanırdı. İmzalı belge veliahdın kendisine, eğer küçükse vasisine, verilmekteydi. Verilen bu belge daha sonraki zamanda gerekli olursa gösterilmek üzere veliaht tarafından saklanırdı¹⁴.

---

¹⁴ ZEYDAN Corci, İslam Medeniyeti Tarihi Cilt 1, Üç Dal Neşriyat, İstanbul-1972, s. 158-170

Şekil 2.8. Müslüman devlet olan Abbasilerin soy ağacı.

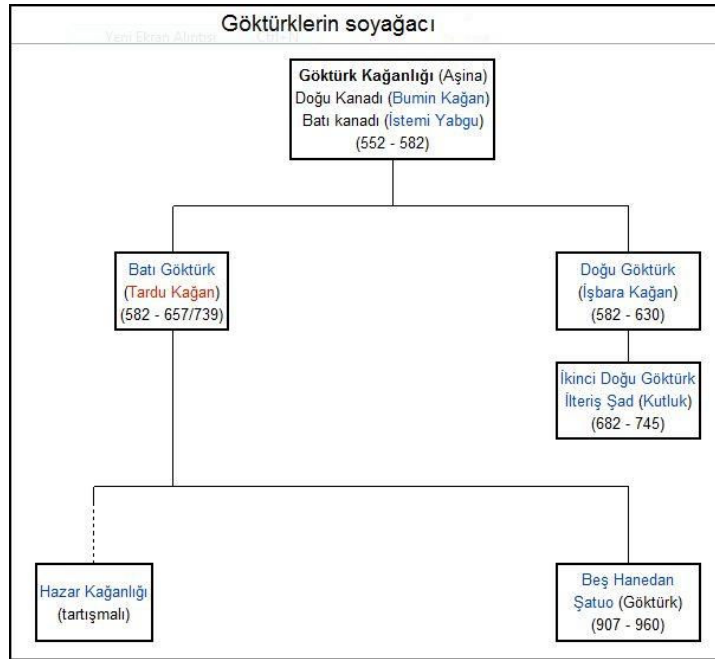
Kaynak: <http://www.huncular.com/belgeler.html>, (16.11.2011).

Türkler dışında hükümdarlık geleneği ile ilgili gösterilen bu örneklerden sonra Osmanlı öncesi Türk devletlerindeki uygulamaların neler olduğuna bakmak gerekir. Fakat Osmanlı öncesi Türk tarihi ile ilgili yapılacak bir araştırmada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir konuda, Türklerin, İran-İslam coğrafyasına girerek farklı bir medeniyet ile karşılaşması ve bu medeniyete dâhil olmasıdır. Artık Türkler, önceden var olan Gök Tanrı inancını İslam anlayışı ile bütünleştirmişlerdi. Türkler açısından yeni bir inanç sistemi ile birlikte gerek

hâkimiyet anlayışında gerekse devlet ve millet hayatında değişiklikler olmaya başlamıştır. Bu nedenle burada konu İslam öncesi ve İslami dönem olmak üzere iki başlık altında incelemek gerekir.

• İslam Öncesi Dönem

İslam öncesi dönemde, hâkimiyetin Türk hükümdarına, bizzat Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Ancak Çin hâkimiyeti anlayışından farklı olarak, hükümdara Tanrı'nın oğlu denilmiştir. Türk hükümdarları Tanrı tarafından 'kutlanmış' ve kendisine hanlık unvanı verilmiş kişilerdi. Türk hükümdarı Tanrının yerdeki temsilcisi olarak kabul edilirdi. Bu anlayışa göre kimin tahta çıkacağına ancak Tanrı karar verirdi. Tanrı'nın iradesi, tahta çıkmak için seçtiği kişiye kuvvet ve başarı vermekle, başka bir deyişle, "teyid-i irade" ile belirmektedir¹⁵.

Şekil 2.9. Göktürklerin soy ağacı.

Kaynak: <http://aygunhoca.com/tarih/35-tarih-konular/1530-gokturk-kaganligi-gok-turk-kok-turkler.html>, (17.11.2011).

¹⁵ TANERİ Aydın, Türk Devlet Geleneği, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1997, s. 106- 107

Eski Türk devletlerinde ayrıca, kesin olmamakla birlikte veliaht gösterme geleneği de vardı. Kağan'ın gösterdiği gibi veliaht her zaman büyük evlat olmayabilirdi. Kağan bu hakkı birine vermemekle devletin başına geçecek olan kişinin yetenekliliğini ve başarısını göstererek tahta oturmasını beklerdi. Böylece Türk devlet anlayışındaki “Kut” görüşü gerçekleşmiş olurdu. Fakat bu durumda bazen tahta geçmek üzere yapılan savaşlar devletin bölünmesine ve hatta parçalanmasına neden olabildiği görülmektedir¹⁶.

Bununla birlikte eski Türk devletlerinde tegin, yabgu gibi adlarda tanımlanan veliahtların kağan olmaları için bazı vasıflarda olması gerekirdi. Her şeyden önce kağan olacak kişinin tegin soyundan olması yani Türk soyundan gelmesi gerekmektedir. Kendisinde bu özellikleri toplayan bir tigin'e ayrıca tanrı tarafında ülüg (kısmet) verilmeli, diğer insanlardan ayrı olarak iyi talih yani kut ile donatılır. Bir kağan'ın iyi kısmeti olması halinde başarıya ulaşabileceğine inanılırdı¹⁷.

Bu özellikleri kendisinde toplanmış olan veliahdın büyük ya da küçük olduğu önemli olmamakla birlikte önceliğin büyük evlatta olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar veliahtlardan biri ya da birkaçı öldürüldüğü zaman kalan veliahdın devleti halkın desteği ile devam ettirebilir olduğu görülür. M.Ö. 53 yılında yapılan Türk kurultayında aslında ilk önce hakkın büyük evlada ait olduğu, onun veliahtlık görevine layık olmaması durumunda kendisinden küçük olan kardeşlerin tahta geçebileceği belirtilmektedir;

“Şimdi (devletimizde içinde) büyük ve küçük kardeşler, devleti ele geçirmek için uğraşıyorlar. (Devleti ele geçirmeyi) büyük kardeş başaramazsa küçük kardeş başarabilir. (Devleti ele geçiren kardeş) öldükten sonra ise bize, onun ünü veşerefi kalır. Onun torunları ise, daima devletin başında kalarak (devleti idare ederler.)” (ÖGEL Bahaaddin, 1982: s. 115-116).

İslam öncesi Türk tarihinin en önemli devrelerinden birini oluşturan Kök Türk devleti (Bkz. Şekil 2.9., s.15) döneminde de kağanlar başa geçtikleri zaman yabgu ve şad tayin ederlerdi. Hunlardan itibaren devletin ortasında bulunan

¹⁶ KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul-1993, s. 258-259

¹⁷ GÖMEÇ Saadettin, Kök Türk Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara-1999, s. 21

hükümdarlar “Sol-Bilgelikler” adı verilen devletin doğusuna veliahtlar atardı. Bu durum Kök Türk Devleti zamanında da devam etmiştir. Kağan devletin merkezinde oturur böylece doğuya ve batıya, tiginler tayin ederdi. Başlangıçta doğuya atanan tigine Tölös Şad, batıya atanan tigine, Tarduş Yabgu unvanı verilmiştir¹⁸. Bu dönemde veliahtlar önemli görevler üstlenmişlerdir, bu görevlerin başında askeri işler gelmekteydi. Devletin başına geçen veliaht, kağan olduktan sonra artık devletin hâkimi görülüyordu ve bütün gücü kendinde topluyordu. Yeni kağan ise kendisine karşı herhangi bir isyanı önlemek ve kendisi ile çocuklarının geleceğini kurtarmak içinde bazen yerine geçtiği önceki kağanın aile üyelerini öldürebiliyordu¹⁹.

Kök Türk Devletinin yıkılışı ile ilgili yazıtlar devlet yönetimindeki veliahtların ve kağanların önemini ortaya koymaktadır. Devlet yönetiminde bulunacak kağanlar devletin geleceğini belirlemektedirler. Her şeyi ile devletin hâkimi olduklarından her türlü sorumluluk kağanlara ait olmaktadır.

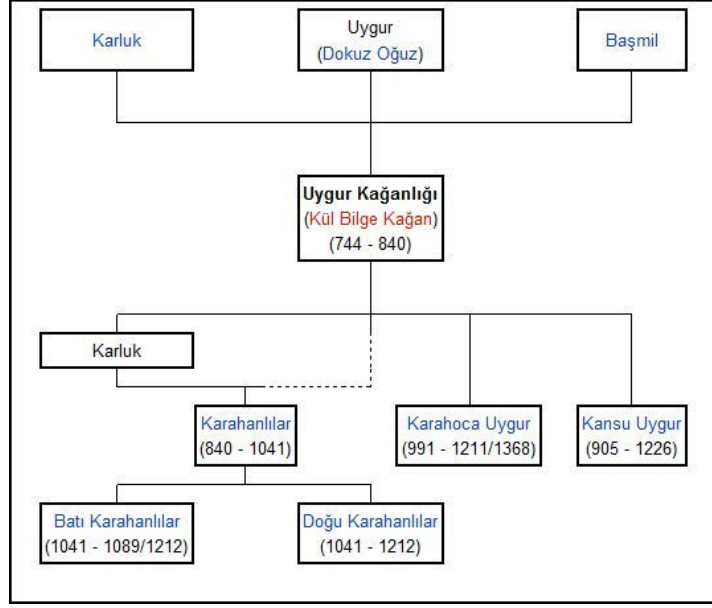
Türk devlet tarihinin İslam öncesindeki en önemli dönemlerinden biri de Uygur Devleti dönemidir. Bu dönem veliahtlık uygulamaları bakımından Kök Türk devletleriyle benzerlikler gösterir (Bkz. Şekil 2.10., s.18). O zamanlarda Uygur kağanlarının oğullarını da Tarduş ve Tölös üzerine şad tayin edilirdi. Fakat Uygur Devletinde kağanlar genelde büyük oğullarını veliaht olarak gösterirdi. Veliahtlar kağan’a bağlı olarak hareket ederlerdi, ancak her zaman durum böyle değildi. Bazen yabgular kendi başlarına hareket edebiliyorlardı. Fakat bunun sonucunda hayatlarını kaybedebilirlerdi. Uygur Devletinde hükümdar olmak için askeri alanda başarılı olmak gerekiyordu. Yabgu tayin edilen büyük kardeşlere karşı başarılar kazanan küçük kardeşler kuşkusuz askeri başarıları sayesinde de tahta geçebilmişlerdir. Çünkü aynı Kök Türk Devleti döneminde olduğu gibi burada da görülen odur ki, büyük evladın hükümdar olmak için veliaht tayin edilmesi onun kesin bir kural olarak kabulünü gerektirmemektedir. İlk defa böyle bir durumla karşılaşarak babaları tarafından büyük kardeşler veliaht tayin olunmakta ancak veliaht olmayı hak etmedikleri durumlarda ise bertaraf edilmekte ve yerlerini istemeden de olsa kardeşlerine bırakabilmekteydiler²⁰.

---

¹⁸ GÖMEÇ Saadettin, Kök Türk Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara-1999, s. 90

¹⁹ GÖMEÇ Saadettin, Kök Türkçe Kaynakların Işığında Eski Türklerde Hükümet, Gök Dergisi, sayı 14, Ankara-1996, 17-18

²⁰ GÖMEÇ, A.g.e., s. 90

Şekil 2.10. Uygur ve Karahanlı devleti soy ağacı.

Kaynak: <http://www.aygunhoca.com/tarihi-videolar/1646-uygur-devleti-745-840.html>, (19.11.2011).

Bu dönemlerde Türklerde tahta geçmek üzere büyük kardeşin tayin edildiğini ancak veliaht tayin edilen büyük evladın tahta geçmesinin kesin bir kural olmadığı görülmektedir. Çoğunlukla büyük kardeşin veliaht atandığı kabul edilebilir. Ancak tahta veliaht gösterilen adayın tahta uygunluk bakımından yetersizliği söz konusu ise o zaman uygunluk prensibi devreye girmekte ve tahta geçmesi planlanan kişinin büyük ve küçük kardeş olmasından ziyade tahta yeterliliğine önem verilmekteydi.

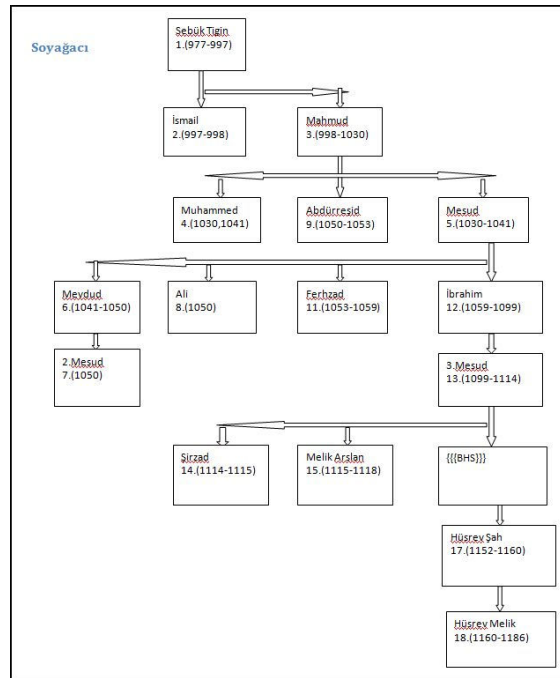
Fakat bazen kağanın oğlunun yerine kağanın kardeşi de tahta geçebiliyordu. Önemli olan yeni kağanın devleti ve milleti en iyi şekilde yönetmesiydi. Değnilmesi gereken diğer bir nokta da gerekli görüldüğü takdirde hanedan üyelerinin ortadan kaldırılması yönetimidir, tahtın ve devletin karışıklıklarla karşılaşmaması için böyle bir yol izlenmektedir. Ayrıca Osmanlı Devletinde kanunnamelere giren kardeş katlinin meşru sayılmasının tarihi temelleri bu dönemden ileri gelmektedir.

Türkler ile ilgili yapılan araştırmalarda ise genel kabul gören görüşe göre ilk Müslüman Türk devleti, Karahanlı Devletidir (Bkz. Şekil 2.10.). Karahanlı döneminde hükümdarlığın beye veya bey çocuğuna, Tanrı tarafından verildiği fikri

hâkim olmaktaydı. Ayrıca, İslam öncesi dönem Türk devletlerinde görülen dünyanın tek hâkimi olan Türk hükümdarlık anlayışının yine bu dönem de devam ettiği açıkça görülmektedir²¹.

İslam öncesi Türk devletlerinde olduğu gibi Karahanlı devletinde de hükümdarda olması gereken özellikler; cesaret ve kahramanlık, akıllılık, bilgelik ve erdemlilik olarak belirtilmiştir. Bu döneminin şehzadelerine genel olarak Tigin adı verilmektedir. Tigin adından başka Karahanlı şehzadelerine Tegit, Tarım ve Berkeç adı da verilmektedir.

Karahanlı şehzadelerinin devlet idaresinde bir takım görevlerinin olduğu bilinmektedir. Devletin, 1041-1042 tarihinde doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından sonra Karahanlı hanedanına mensup şehzadeler, “il” kelimesiyle ifade edilen devletin bağımsız vilayetlerinde, o bölgeleri yönetiyorlardı. Bu bağımsız bölgelerde yönetim görevinde bulunan hanedan üyelerinin kendi emir ve komutaları altında her zaman orduları bulunmaktaydı. Ayrıca bu dönemde şehzadelerin gerektiğinde merkezi otoriteye bile karşı gelebilecek derecede güçlü oldukları görülmektedir²².

Şekil 2.11. Gaznelilerin soy ağacı.

Kaynak: <http://aygunhoca.com/tarih/35-tarih-konular/1500-gazneli-devleti.html>, (20.11.2011).

²¹ GENÇ Reşat, Karahanlı Devlet Teşkilatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1981, s. 67

²² GENÇ, A.g.e., s. 293-294

Diğer bir Türk Devleti de Gazneliler'dir (Bkz. Şekil 2.11., s.19). Yaklaşık olarak bugünkü Afganistan bölgesinde kurulan ve başkenti olan Gazne şehrinden adını alan devlete Sebüktiginler de denilmektedir. Sebüktigin ile birlikte artık kurumsallaşmaya başlayan Gazneli Devletinde, saltanat babadan oğula geçmeye başlamıştır. Göz ardı edilemez bir gerçek ki merkezi ele geçirmek isteyen bir taht adayının dengeleri iyi gözetip kendisine taraftar toplaması gerekmektedir. Merkezi otoritenin desteğini kazanmış olan bir adayın tahtı ele geçirmesi daha kuvvetli bir olasılıktır²³.

Gazneli Devletinde hükümdarlar kendilerinden sonra tahta geçecek olan oğullarının her şeyden önce çok iyi bir eğitim almaları gerektiğine inanıyorlardı. Teorik bilgilerin yanı sıra bizzat hükümdarlarla birlikte savaflara katılan veliahtlar, askeri bilgi ve tecrübelerini artırıyorlardı. Diğer taraftan eyaletlerde, bağımsız olarak hareket edebilecek yetkilerle, vali olarak atanarak idari bilgi ve tecrübe de kazanıyorlardı.

Osmanlı Devletinden önce incelenen dönemlerde ise, şehzadelerle ilgili gözlenmesi gereken en önemli dönemlerden bir diğeri de Selçuklu Devletleri dönemidir (Bkz. Şekil 2.12., s.21). Selçuklu Devletinde, İslam öncesi Türk devletlerinde olduğu gibi idari ve askeri tecrübeler açısından şehzadeler, daha küçüklüklerinden itibaren eyaletlere Melik olarak atanırlardı. Kendilerini yetiştirmek ve işleri idare etmek üzere her şehzadeye bir Atabey, tayin edilmekteydi. Atabeyler siyasi nüfuzlarını artırmak için bazen şehzadeler ile kızlarını evlendirdikleri gibi, bazen de dul kalmış şehzade anneleriyle de evlenebilirlerdi²⁴.

Selçuklu Devleti döneminde ise hükümdarlık babadan oğula geçmektedir. Hükümdarın çocuğu olmasa bile hanedan yerine veliaht seçebilmektedir. Veliahtlık için bazen hanedan mensuplarının arasında kavgalar çıkmıştır. Gerek kendinden önceki veliahtların tahta çıkmaları, gerekse kendisinin tahta veliaht gösterilmemesine rağmen tahtı ele geçirmesinde karşılaştığı olaylardan çıkardığı derslerden dolayı artık hükümdar veliaht tayin etmeye başlamıştır. Hükümdar kendisinden sonra tahta oturmasını garanti altına almak için seçtiği veliahtı dört defa farklı yer ve zamanda

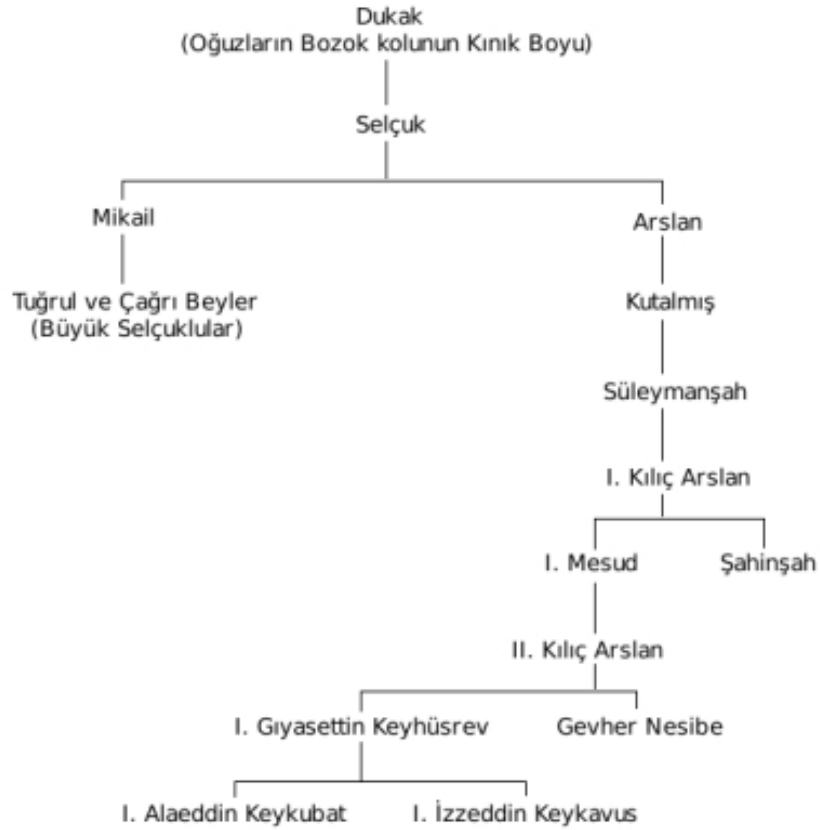
---

²³ MERÇİL Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1991, s. 34-36

²⁴ TURAN Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti Tarihi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1993, s. 314

ilan etmiş ve emirlerinden bu konuda söz almıştır. Hükümdar seçtiği veliaht için emirlerine itaat etmeleri konusunda ahitnameler almıştır²⁵.

Şekil 2.12. Selçuklu devletinin soy ağacı.

Kaynak: <http://www.bilgitay.net/gnnp/gevhernesibe.php>, (23.11.2011).

Vali olarak atanan bütün şehzadeler kendi adlarına para bastırabilmek gibi geniş yetkiler verilmiştir. Yine hükümdarlar tarafından bu törende geleneğine uygun olarak şehzadelerini eyaletlere melik olarak atarlardı. Bunun dışında şehzadelerin melikleri, halifeler tarafından onaylanması gerekiyordu.

Tarihi Türk devletlerinden bir diğeri ise Harezmsahlar'dır. Hemen her açıdan olduğu gibi hâkimiyet ve veraset geleneği açısından da Harezmsahlar Devleti bütünüyle kendinden önceki Türk devletlerinin, özellikle Büyük Selçuklu Devletinin, bir devamı niteliğini taşımaktadır. Harezmsah sultanları da şehzadelerini ülkesinin

²⁵ TURAN Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti Tarihi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1993, s.156

değişik eyaletlerine vali olarak atıyordu, hatta torun şehzadeler de vali olarak tayin edilebiliyordu. Harezmşahlar Devleti tarihi içerisinde başa geçerek sultan olan şehzadeler hep büyük evlatlar olmuştur²⁶.

Osmanlı Devleti öncesi Anadolu coğrafyasında yaşamış olan Türk Devleti, Anadolu Selçuklularıdır (Bkz. Şekil 2.13.). Orta Asya'dan gelen ve oradan beslenen Türk kültürü, Anadolu coğrafyasında son şeklini almıştır. Bu özelliğinden dolayı Anadolu Selçukluları Devleti tarihte ayrı bir öneme sahiptir. Anadolu Selçuklu Devletinde de daha önceki Türk Devletlerinde olduğu gibi sultan çocukları her şeyden önce çok iyi eğitim almaları şarttı, şehzadelerin tahsil ve terbiyesinden ise önceki dönemlerde olduğu gibi Atabeyler sorumluydu. Bu dönemde de tıpkı önceki Türk devletlerinde olduğu gibi sultan çocukları eyaletlere vali olarak atanır ve yanlarına atabey tayin edilirdi. Atabey'e "İci" lakabı verilirdi. Melik olarak eyaletlere atanan şehzadelerin yanında görevli bulunan atabeyler idari işlerinde de şehzadelerin en büyük yardımcısı konumundaydılar. Eyaletlere melik olarak atanan şehzadeler ise görev yerlerine giderlerken yanlarında anneleri başta olmak üzere üst düzey görevlilerini de alırlardı²⁷.

Şekil 2.13. Anadolu Selçuklu devleti sultanları ve önemli olayları.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Anadolu_Sel%C3%A7uklu_Devleti, (25.11.2011).

²⁶ TANERİ Aydın, Harezmşahlar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-1993, s. 95

²⁷ TURAN Osman, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1988, s. 16-17

Melikler atandıkları eyaletlerde kendi adlarına para bastırma ve yaptırdıkları binalara kendi adlarını yazdırma haklarına sahipti. Hatta Cuma ve bayram namazlarında okunan dualarda veya öğütlerde sultanın adından sonra kendi adlarını zikrettirebilirlerdi. Meliklerin kendilerine ait idare ve teşkilatları vardı, böylece vergileri ise kendi memurları toplardı. Buldukları bölgenin halkının işleri bizzat meliklerin Divanına bağlı olmaktadır. Dış işlerinde bağımsız hareket edebilirler, Bizans'la barış anlaşması bile yapabilirlerdi. Merkezle olan bağları sadece yılda bir kez babalarına bağlılıklarını bildirmekten ibaretti. Sultanın beş kez nöbet çaldırmasına karşılık melikler üç kez nöbet çaldırabilirlerdi²⁸.

Melik olarak atanan şehzadeler, gittikleri eyaletlerde hemen bağımsız bir padişah gibi hareket etmektedirler. Fakat yetkileri elinde bulunduran hiçbir şehzade gerek babalarının sağlığında ve güçlü oldukları dönemlerde, gerekse babalarının ölümünden sonra, sultan oluncaya kadar bu unvanı kullanamazlardı. Sultan unvanı, ancak tahta oturduktan sonra kullanılabilir bir şeydi. Sultanın ölümünden sonra şayet hanedanın diğer üyeleri ile mücadele edeceklerse bile, bunu melik unvanı ile sürdürüyorlardı.

Anadolu Selçuklularının soy kütüğü

Şekil 2.14. Anadolu Selçuklularının soy ağacı.

Kaynak: <http://www.turkvedunyatarihi.com/kategorisiz/anadoluda-ilk-turk-beylikleri-2.html>, (26.11.2011).

²⁸TURAN Osman, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1988, s. 40

Anadolu Selçuklu şehzadelerinin geçim kaynakları, sultan tarafından kendilerine mülk olarak verilen arazilerdi. Selçuklu şehzadesine mülk olarak verildiğine dair sultanın dağıtmasıyla bilinmektedir. Bu dağıtmada Selçuklu şehzadesine verilen köyün sınırlarını belirleyerek, mülk olarak tasarruf edileceği ve elde tutmak, satmak, bağışlamak, vakıf durumuna getirmek hakları da verilmektedir²⁹.

Bütün bu eldeki belge ve bilgilerden anlaşıldığı üzere gerek Anadolu Selçuklularından önceki Türk hükümdarlarının, gerekse Anadolu Selçuklu hükümdarlarının kendilerine veliaht tayin ettikleri açıktır (Bkz. Şekil 2.14., s.23). Veliaht tayinleri içinde Büyük Selçuklularda olduğu gibi veliahtlık töreni yapıldı. Sultanlar ise her zaman büyük oğullarını veliaht göstermezlerdi. Bu gibi durumlarda sultanın ölümünden sonra devlet ileri gelenleri toplanarak geleneklere göre büyük olan evladı tahta geçirirlerdi. Eğer sultan ölümünden önce bir veliaht tayin etmemiş ise o zaman devlet erkânı toplanır ve bir karara varırlardı, kararlarında en büyük faktör ise tahta çıkacak şehzadenin büyük oğul olmasıydı.

1243 yılında Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması üzerine Türkmen Beyleri buldukları bölgede bağımsız beylikler kurmaya başlamıştır. Beyliklerin tümün de hükümdarlık babadan oğula ve ailenin kararıyla başa geçmektedir. Hükümdar veliahdın adına Cuma ve bayram namazlarında dualar okutmuştur. Anadolu Beylikleri sırasıyla Karamanoğulları Beyliği, İnanoğulları Beyliği, Sahipataoğulları Beyliği, Pervaneoğulları Beyliği, Tacettinoğulları Beyliği, Alaiye Beyliği, Eşrefoğulları Beyliği, Menteşe oğulları Beyliği, Karesioğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği, Germiyanogulları Beyliği, Hamitoğulları Beyliği, Saruhanoğulları Beyliği, Aydınoğulları Beyliği, Tekeoğulları Beyliği, Dulkadiroğulları Beyliği, Ramazanoğulları Beyliği ve Kadı Burhanneddin Ahmet Devleti oluşturmaktadır. Bu beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği, zamanla bütün beyliklerin topraklarını ele geçirmiştir ve çok büyük bir imparatorluğa dönüşmüştür.

Türk siyasi ve kültürel tarihinin en önemli mirasının temel taşlarından birisi de hiç şüphesiz Oğuz Geleneği'dir. Osmanlı Devleti hayatında Oğuz Geleneği'nin de

---

²⁹ TURAN Osman, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1988, s. 32-33

tıpkı diğer Türk devletlerinde olduğu gibi etkilerini görmek mümkündür. Anadolu’da Osman oğullarının bağlı olduğu aşiretin yükselerek imparatorluk kurmasının, adı geçen Oğuz Töresi ile ilgisi olduğu doğrultusunda görüşlerde belirtmiştir³⁰.

Türk Töresinde büyük evlatların İlk defa hanedan içerisinde yerini belirleyen geleneğin izlerine Oğuz destanında rastlanır. Destanda bahsedilene göre; Oğuz, bir ziyafet düzenlemiş ve bu ziyafet sırasında, kendisiyle beraber seferlere katılan altı oğlu, bir gün gittikleri avda altın bir yay ile üç altın ok bulduklarını ve babalarından buldukları bu ok ve üç yayı kendileri arasında adilce bölüştürmesini istemişlerdi. Nitekim bu istek üzerine baba Oğuz, oğullarının bulduğu bir yay ve üç ok’u paylaştırdı, yayı üçe parçalayarak büyük olan üç oğluna verdi (Bkz. Şekil 2.15., s.26). Üç oku da küçük olan üç oğluna verdi. Bu paylaşımından sonra Oğuz şunları der³¹;

“Kendilerine yay verdiği üç oğlunun soyundan gelecek kavme ‘Bozoq’(Bozok) densin. Çünkü bunlara yayı paylaşım için onu muhakkak parçalamak gerekir. Bozoq sözünün de zaten manası parçalamaktır, bozmaktır. Kendilerine ok verdiği diğer üç oğlunun kavmin lakabı ‘üçoq’ (Üç-Ok) olsun. Bu ‘üç oq’ yani üç tane ok demektir. Biz hepimiz bir soydanız deyip orduda da kendi yerini ve rütbesini bilsinler Yay verdiklerinin yeri daha üstte olsun ve orduda sağ kolu teşkil etsinler. Kendilerine ok verdiklerimin yeri daha altta olup sol kolu teşkil etsinler. Zira yay padişah gibi hükmeder. Ok ona tabi bir elçidir” (TOGAN Zeki Velidi, 1972: s.47).

Oğuz’un bu uygulaması ile Türk devlet yönetiminin temellerini atılmış olduğunu ve böylece hanedanlık veraset usulünün sistemleştirildiği söylenebilir. Hanedanın büyük çocuklarının hâkim unsur olarak kabul edildiği ve o devrin en önemli güç göstergesi olan ordudaki rütbe ve mevkiler de göz önünde bulundurulduğunda, daha o dönemlerde bile hanedanın büyük evladı, rütbe ve mevki bakımından kendisi küçük kardeşlerden daha önde gelmekteydi.

³⁰ İNAN Abdülkadir, “ ‘Orun’ ‘Ülüş’ Meselesi”, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, c.1, İstanbul- 1931, s.125

³¹ TOGAN Zeki Velidi, Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul-1972, s.47

Şekil 2.15. Oğuz Türkmenlerinde Bozoklar ve Üçoklar.

Kaynak: <http://tarihmektebi.blogspot.com/2012/04/oguzlar-turkmenler.html>, (28.11.2011).

Oğuz bu ziyafette koyduğu kuralları ilk uygulanan kişi olmuştur ve “ben öldükten sonra yerim, tahtım ve yurt, eğer Kün o zaman sağ ise onundur.” diyerek hem tahta varis gösterilmesi hem de büyük oğlunu tahta kendi yerine geçirme yönetimini uygulayarak bir yasa koymuş durumda oluyordu. Bu uygulamalar her dönemde hemen her Türk devletinde uygulanmıştır. Bu bakımdan Oğuz geleneğinin, hem Osmanlı öncesi Türk devletlerinde uygulandığını hem de Osmanlı döneminde geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz³².

Oğuz Han’ın ölümünden sonra yerine, vasiyeti üzerine, büyük oğlu Kün Han geçtiği, ve bu uygulamanın onun zamanında daha belirgin bir hal ile sistemleştiği ve hiyerarşik düzenin daha da belirginleştiği tespit edilmiştir. Kün Han’ın daima danıştığı İrkıl Hoca, Kün Han’a:

“Oğuz büyük bir padişahı ve yeryüzünü idaresi altına alıp pekçok hazine ve sayısız hayvan toplamıştı. Şimdi bunların hepsi sizindir. Siz altı oğulun Tanrı’nın izniyle her birinizin dörder taneden yirmi dört evlatınız var. Olabilir ki onlar sonradan birbirleriyle çekişebilirler. Bunun çaresi, her birinin rütbesi, mesleği, adı ve lakabı kararlaşsın; her birinin bir nişanı ve tamgası olsun. Bununla bilinip tanınsınlar ve hiçbirinin diğeriyle bir çekişmesi olmasın. Onların her birinin evladı da kendi yerini bilsin. Bunu yapmak devletin devamlılığı ve uruğunuzun iyi nam kazanmasının gereğidir” (TOGAN Zeki Velidi, 1972: s.49).

³² TOGAN Zeki Velidi, Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul-1972, s.47

İrkıl Hoca'nın verdiği bu tavsiye üzerine Oğuz oğullarının her birine bir lakap verilmiştir. Ayrıca her birine hayvanlara vurulmak üzere birer damga verilirken her bir oğula hangi hayvanın çok verimli olacağı da belirtilmiştir. Bununla birlikte bu boyların kesilen hayvanın hangi bölgelerini yiyebilecekleri belirlenerek olası herhangi bir anlaşmazlığın ve çekişmenin çıkması da önlenmişti. Ziyafette biri Bozoklar'a ve diğeri Üçoklar'a verilmek üzere iki at kesilecekti. Fakat kesilen hayvanın boynuna yakın olan arka kemiği, arka'ya yakın sırt omurgası ve bir Sağ-Kol hükümdarın ve milletin büyük bir hissesi olacak şekilde diğer parçalar ise her boya ve Oğuz'un oğullarına ortak olarak paylaştırılıp verilecekti. Bu kararın alınması ile sağ taraftaki birinci çadıra Kün Han'ın büyük oğlu Kayı'yı oturtular. Ona sağ ayağın uyluk kemiğini verdiler³³.

Böylelikle hiç kimse başkasının hakkını yeme fırsatı bulamayacaktı, her bir boy nelere sahip olduğunu veya nelere hakkının olmadığını bilecek ve ona göre davranacaktı. Ziyafetlerde oturmaya hak kazandığı mevki ve hayvanın neresini yiyeceği ile ilgili kararlar, hiyerarşiyi ortaya koymakta ve devlet yönetimindeki kademe ve dereceyi göstermekteydi. Bu uygulama ile birlikte Türk tarihindeki devlet yönetimi ve hak sahipliği prensibini ortaya koyarak yeni bir yönetim sistemi oluşturmaktaydı. Bununla birlikte olabilecek her türlü karışıklığın veya çekişmelerin önünün kesilmesi düşünülüyordu. Gerek Osmanlı öncesi Türk devletlerine gerekse Osmanlı Devletinde esas olan böylece daha Oğuz Han ve onun yerine geçen büyük oğlu Kün Han zamanında hiyerarşik düzenin temelleri atılmış bulunuyordu. Bu temele oturan veraset geleneğinin izlerini her dönem Türk devletlerinde görmek mümkün olmuştur.

---

³³ TOGAN Zeki Velidi, Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul-1972, s.52

3. 14. VE 16. YÜZYIL ARASINDA TAHTA ÇIKAN ŞEHZADELER

Osmanlı Devletine baktığımızda klasik döneminde tahtın babadan oğluna geçtiği ve bütün hanedanlık tarihlerine bakıldığında hükümdarlar kendilerinden sonra tahta geçmek üzere bir erkek evlat sahibi olmak istedikleri görülür. Şehzade doğumları, hükümdar veya şehzade için sadece baba olmakla sınırlı kalmıyor, ayrıca o dönemde kendi soyunun ve hanedanının devamını gösteren siyasi bir gerçeklikte kazanmaktaydı.

3.1. Osman Gazi

Osmanlı Devleti'nin ve hanedanın kurucusu olan Osman Gazi 1258 yılında Söğüt'te Oğuzların Kayı boyundan, Anadolu Selçuklu devletinin uç beyi olan Ertuğrul Gazi'nin Hayme Hatun'dan dünyaya gelmiş oğlu olup Anadolu'ya göçen Kayılara mensup bir Türkmen obasındandır. Osman Gazi uzun boylu, yuvarlak yüzlü, esmer tenli, ela gözlü, kalın kaşlı, omuzları arası oldukça geniş, vücudunun belden yukarı kısmı aşağı kısmına oranla daha uzun ve davudi bir sese sahipti³⁴ (Bkz. Şekil 3.1., s.29).

Osman Gazi başına kırmızı çuhadan yapılmış Çağatay tarzında Horasan tacını takardı. İç ve dış elbiseleri geniş kalıplı giyinirdi ve kaftanının yakası boldu. Üzerindeki elbiseye kim biraz dikkatlice bakarsa baksın hemen çıkartıp ona hediye ederdi. Kıyafetlerini giydiğinin ertesi günü mutlaka yoksullara verirdi. Çok cömertti ve sofrasına hiç ayırım yapmadan, çevresindeki herkesi davet ederdi. Her ikindi vakti evinde misafir olanlara ikramda bulunur, ziyafet verirdi. Şüphesiz her zaman fakirlere yedirip, içirmeyi ve giydirmeyi çok severdi. Devletten hiç maaş almamıştır ve sadece kendisine ait sürülerin geliriyle yaşamıştır. Konaklarda değil, herkesin oturduğu evlerde oturmuştur. Osman Gazi, küçüklüğünde önemli hocalardan askerlik ve din eğitimi derslerini almıştır. Ata binmek, ok atmak, kılıç kullanmak, her türlü silahı kullanmakta ve savaşmakta çok usta birisiydi. Samsa Çavuş, Akça Koca, Saltuk Alp, Aykut Alp, Turgut Alp, Abdurrahman Gazi gibi namlı yiğitlerden savaş sanatının inceliklerini yavaş yavaş öğrenmiştir.

³⁴ SUAD Âdem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 11

Şekil 3.1. Osman Gazi'nin yağlı boya tablosu.

Kaynak: <http://www.dersimiz.com/bilgibankasi/bilgi.asp?id=424&OSMAN-GAZI-OSMANLI-PADISAHİ>, (30.11.2011).

Osman Gazi sözünü kimseden esirgemeyen, ikna edici konuşan, dürüst, tedbirli, cesur, cömert ve adaletli özelliklere sahip bir insandı. Bizans sınırlarına yakın bir uç beyi olan babası Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra Osman Gazi, gözü pek ve mertliği, ahlakı ve meziyetleri ile aşiret, kavim ve kabileye baş olacak liderlik vasfına sahip olduğu için o dönemde bu göreve getirilmiştir. Osman Gazi Bey iyi idaresi, keskin görüşü, soğukkanlı oluşu, yüksek kabiliyeti, rakiplerine kendisini sevdirmesi ve mücadelesinde disiplinli, sabırlı ve hoşgörülü olması ile etrafındaki aşiretleri de nüfuzu altına almış, gerek Selçuklulara gerekse İlhanlılara karşı saygısını muhafaza etmiştir. Unvan olarak isminde taşıdığı gibi “Gazi”, Allah yolunda savaşan anlamındadır. Sadece oğlu Orhan bu unvanı isminin yanında taşımıştır. Osman Gazi değerli bir devlet adamıydı, devlet işlerini daima dikkatle planlar ve hiçbir şeyi tesadüfe bırakmazdı. Bu da O'nun daima başarılı olmasını sağlamıştı. Aşiretin ileri gelenlerinden biri olan Ömer Bey'in kızı Mal Hatun ile evlendi ve bu evlilikten ileride Osmanlı Devleti'nin başına geçecek olan oğlu Orhan Gazi dünyaya gelmiştir. Osman Gazi, her zaman Ahi Şeyhlerinden Edebalı'nın görüşlerine çok fazla değer verir ve ona saygı duyardı. Osman Gazi sık sık Şeyh Edebalı'nın Eskişehir Sultanönü'ndeki dergâhına gider ve misafir olurdu. Osman Gazi bir gece Şeyh

Edebalı'nın dergâhında misafirken, bir rüya gördü, sabah olunca hemen Şeyh Edebalı'ya koşup, ona şöyle dedi: “Şeyhim, rüyama girdiniz. Göğsünüzden bir ay çıktı. Yükseldi, yükseldi, sonra benim koynuma girdi. Göbeğimden bir ağaç büyümeye başladı. Büyüdü, yeşillendi. Dal, budak saldı ve dallarının gölgesi bütün dünyayı tuttu. Rüyam ne manaya gelir?” Şeyh, bir süre sustuktan sonra ona şöyle dedi: “ Müjdelers olsun ey Osman! Hak Teâlâ, sana ve senin evladına saltanat verdi. Bütün dünya, evladının himayesinde olacak, kızım da sana eş olacak.” Bu olaydan sonra Şeyh, kızı Bala Hatun'u Osman Gazi'ye verdi. Bu evlilikten de Alâeddin doğdu. Çocuklarının adları ise Fatma Hatun, Orhan Gazi, Alâeddin Ali Bey, Pazarlı Bey, Çoban Bey, Hamid Bey, Melik Bey ve Savcı Bey'dir³⁵.

Yaşlanan Osman Gazi, 1321 yılında idareyi oğlu Orhan Gazi'ye bırakmıştır. Anadolu'da kurulup, 623 yıllık bir tarih dilimine sahip ve üç kıtada hüküm süren Osmanlı Hanedanlığının ve Büyük Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi, Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethettiği haberini aldığı sırada 1326 yılında Bursa'da Nikris (Gut) hastalığından ölmüştür. Naşı, vasiyeti gereği Bursa'ya getirilerek Tophane semtindeki “Gümüşlü Kümbet” in içine defnedilmiştir (Bkz. Şekil 3.2.). Vefat ettiğinde geriye kalan mal varlığı bir at zırhı, bir çift çizme, bir kaç tane sancak, bir kılıç, bir mızrak, bir kaç at ve üç sürü koyunu bırakmıştır.

Şekil 3.1. Osman Gazi'nin Bursa'daki türbesi.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Gazi, (01.12.2011).

³⁵SUAD Âdem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 11

3.2. Orhan Gazi

Orhan Gazi, Bursa'da ilk parayı bastırması, ilk kitabenin adına yazdırılması ve ilk sarayı kurması gibi olgular göz önünde tutulduğunda ise Osmanlı Devleti'nin gerçek kurucusu sayılır. Orhan Gazi sarışın, mavi gözlü, çatık kaşlı, sağlam yapılı, pembe beyaz bir teni ve uzun boya sahip biriydi. Hoş sohbetli, yumuşak huylu, merhametli, fakir halkı seven, ulemaya hürmetli, dindar, adaletli, davranışları dengeli ve kararlı, hesabını bilen ve hiçbir zaman telaşa kapılmayan, halka kendisini halka sevdirmiş biriydi. Orhan Gazi sık sık halkın arasına karışır, onları ziyaret etmekten çok hoşlanırdı ve kendisine söylenen sözleri daima dikkatle dinlerdi³⁶.

Şekil 3.3. Orhan Gazi'nin yağlı boya tablosu.

Kaynak: <http://www.ceddimizosmanli.net/orhan-gazi-ve-geyikli-baba-kissasi/>, (02.12.2011).

Orhan Gazi, şehzadeligi sırasında İslam terbiyesiyle iyi bir eğitim ve öğrenim görerek yetiştirilmişti. Sultan Orhan Gazi, babası Bizanslılara karşı mücadeleye

³⁶ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 14

giriştiği tarihten itibaren askerlik ve idari işlere katılarak devlet idaresini öğrenilmesi sağlanmıştır. Orhan Gazi dönemin en değerli hocalarından Akça koca ve Abdurrahman Gazi'nin öğrencisi olmuştur. Orhan Gazi, kendisine “Gaziler Sultanı” diyor, tasavvuf ve ilim adamlarını çevresinde topluyordu. Osman Gazi daha hayatta iken oğlu Orhan'ı yerine geçmesi için veliyaht tayin ettiği bilinmektedir. Böylelikle Osmanlı Devletinin veliyaht olarak başa geçen ilk hükümdarı Orhan Gazi olmuştur (Bkz. Şekil 3.3., s.31). Osman Gazi hayatta iken yapılan seferlere katılamazken ve yerine oğlu Orhan'ı göndermekle kendisinden sonra yerine geçebilmesi için zeminini hazırlamıştır. Orhan Gazi'nin veliyaht gösterilmesi ile birlikte Osmanlı hanedanlığı için veliyaht gösterme geleneğinin de temellerinin atıldığı kabul edilebilir³⁷.

Yarhisar Tekfur'unun kızı Holofira, Bilecik tekfuruyla evlendirildiği sırada, düğün basılıp Holofira esir alındı ve Orhan Gazi ile evlendirilmişti. Müslüman olduktan sonra adı Nilüfer Hatun olarak değiştirildi; bu evlilikten, ileride Osmanlı Devleti'nin üçüncü hükümdarı olan Murat Hüdavendigâr doğmuştu. Konağının yakınına kurduduğu bir aşevinde her gün bizzat kendisi fakirlere yemek dağıtırdı. Orhan Gazi dervişlere, hocalara ve şeyhlere çok önem verirdi, daima hayır dualarını alırdı. Orhan Gazi Mevlana'yı ve Yunus Emre'yi çok takdir ederdi. Mevlana Sinan, Şeyh Edebali, Dursun Fakih, Davud Kayseri, Taptuk Emre, Ahi Evran, Ahi Şemsüddin, Dağlı Baba ve Geyikli Baba ise Orhan Gazinin çok sevip saydığı din ulularıydı³⁸.

Devletin ilk ilmi ve sosyal kurumlarının oluşması yine O'nun zamanında başlamıştır. İznik'te cami, medrese ve yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu yaptırdı. Orhan Gazi, İznik'te Ayasofya Kilisesi'ni camiye çevirerek buradaki ilk Cuma namazını kıldırılmıştı ayrıca gene İznik'te olmak üzere Osmanlı tarihinin ilk camisi olan Hacı Özbek Camii'ni yaptırmıştır. Osmanlı Devleti'nin o dönemde ilk üniversitesi olan bu medreseye en önemli hocalarını görevlendirerek ilmi eğitimi başlatmıştır ve kendi adına “Akça” denen gümüş sikke bastırmıştır (Bkz. Şekil 3.4., s.33). Osmanlı İmparatorluğunda düzenleme yapan Orhan Gazi, devlet teşkilatında ilk idari, adli ve askeri düzenlemeyi gerçekleştirdiği bilinmektedir³⁹.

³⁷ Aşıkpaşazade, Tevârih-i Âl-i Osman, (haz. Atsız), M.E. B. Yayınları, İstanbul-1992, s. 34

³⁸ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s.14

³⁹ SUAD, A.g.e., s. 14

Şekil 3.4. 1326 yılında Orhan Gazi tarafından bastırılan ilk gümüş sikke.

Kaynak: <http://fotogaleri.haberler.com/orhan-gazi-h-726-761-mc1326-1359/resim-9/>, (05.12.2011).

1346 yılında Orhan Gazi Bizans Kayzeri'nin kızı Teodora ile evlendi. Orhan Gazi, 1357 yılında acı bir olay yaşamıştır, herkesin kendisinden sonra padişah olacağına kesin gözüyle baktığı oğlu Süleyman Paşa bu tarihte aniden öldü. Süleyman Paşa'nın ölümüne dayanamayan Padişah, üzüntüden dolayı vefat etti. Kabri, Bursa Gümüşlü Kümbet'te, babasının yanında bulunmaktadır. Çocuklarının sırasıyla adları Fatma Hatun, Süleyman Paşa, Murat (I.Murat) Hüdavendigar, İbrahim Bey, Halil Bey, Kasım Bey ve Sultan Bey'dir.

3.3. Sultan I. Murat

Orhan Gazi'den sonra başa geçen oğlu I. Murat'tı, I. Murat yaş itibariyle Orhan'ın dördüncü oğluydu (Bkz. Şekil 3.5., s.34). Orhan Gazi vakfiyesinde kayıtlı olan oğulları Sultan, Süleyman ve İbrahim bulunmaktaydı ve bunların dışındaki Murat ve Halil daha sonra dünyaya gelmişlerdi. Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde yer alan ilk üç hükümdar olan Osman Gazi, Orhan Gazi ve I. Murat dönemlerinde başa geçmenin en önemli ilkesi, devletin uç bölgelerindeki kuvvetlerin başında olmak gereğidir, böylelikle bu dönemde de ordu kumandanı olarak büyük evlatların atandığı görülmektedir. Orhan Gazi, devletin uç bölgelerindeki kuvvetlerin başında kendisini kanıtlamış ve şüphesiz o dönemde geçerli olan askeri yeteneğini kanıtlamış bir durumda bulunmaktaydı. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa da aynı

şekilde devletin askeri kanadının başında Rumeli'ye akınlar yaparak askeri yeteneğinin kanıtlamış bulunmaktaydı, fakat hayatını babasından önce kaybederek başa geçme şansını kaybetmişti. Şehzade Murat'ı işleri düzenlemek ve halkın gereklerini yerine getirmek için çağırması, Orhan Gazi'nin Rumeli'deki askerin başına geçirerek vasiyette bulunması ve tahtın Şehzade Murat'a geçeceğini belirterek adalet ve doğruluktan ayrılmaması gerektiğini söylemesi olarak gösterir⁴⁰.

Şekil 3.5. Sultan I. Murat.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/I._Murat, (07.12.2011).

Orhan Gazi'den sonra tahta geçen I. Murat kendisine karşı tahtta hak iddiasında bulunarak isyan eden kardeşleri Halil ve İbrahim'i öldürtmüştür. Sultan I. Murat uzun boylu, yuvarlak yüzlü, iri burunlu, kalın ve adaleli bir vücuda sahip birisiydi. Başına Mevlevi sikkesi üzerine testar sarılı bir başlık giyerdi, çok sade giyinir ve kırmızı zeminli beyaz elbiseler giymekten hoşlanırdı. O'nun sarığı da babasının ki gibi mücevveze yerine altın üsküflü yani ulema tarzına sahipti, sarığının çevresine güzel bir tülbent sarardı. İlk eğitimini annesi Nilüfer Hatun'dan almıştır. Sultan I. Murat, şehzadelğinde eğitimini tamamlamak için gittiği Bursa Medreselerinde ilim ve sanat adamları ile beraber yaşamıştır. Sultan I. Murat, gayet

⁴⁰ SADETTİN Hoca, (sad. İsmet Parmaksız) Kültür Bakanlığı Yayınları, cilt I, Ankara- 1979, s. 103

nazik ve sevimli biriydi. Sultan I. Murat her zaman âlimlere ve sanatkârlara hürmetli, fakirlere ve kimsesizlere şefkatli davranmıştır. Çabuk karar verip ve harekete çabuk geçerdi. Sade bir hayat yaşamayı severdi, dahi bir asker ve devlet adamıydı. Lala Şahin Paşa'nın eğiticiliği ile devlet yönetim ve idareciliğini öğrenmiştir⁴¹.

Osmanlı Devletinin henüz kurulduğu yıllarda ve I. Murat dönemine kadar şehzadelerin görev yaptıkları en önemli sancaklar uç bölgelerindeki sancaklar olmuştu. I. Murat' tan sonra artık elde edilen diğer topraklar ki bunlar arasında eski beyliklerin toprakları da vardır, o dönemde Osmanlı hükümdarı tarafından ele geçirilen beylik merkezleri, Şehzade sancakları halini almıştı ve böylelikle Osmanlı şehzadelerinin yönetimlerine bırakılmıştı. Osmanlı hanedanı üyesi şehzadelerin sancağa gönderilmesinde de üç temel madde göz önüne alınıyordu. Bu temel maddelerden birincisi, Osmanlı Devletinde hükümdar çocuklarının gelecekteki padişah adayları olmaları dolayısıyla devletin önemli merkezlerinden bir sancağa gönderilerek burada devlet yönetimini tecrübe etmeleri ve zamanı geldiğinde tahta oturduklarında devlet yönetiminde zorlanmamaları düşüncesiydi. İkinci madde ise, Osmanlı hanedanının, şehzadenin gönderildiği bölgeye hem önem verdiği, hem de şehzadenin o bölgenin huzurunu temin etmede ve yöre halkının hanedan üyesi bir yöneticiye itaat gösterme konusunda daha hassas davranacağı düşüncesiydi. Bununla birlikte sancakbeyi olarak bölgede görev yapan şehzadenin her ne sebeple olursa olsun ölümünden sonra da bölgede huzursuzluk baş gösterebiliyordu, bu durumda doğabilecek olan huzursuzluk ve başıbozukluk olduğu takdirde bölgeye hemen yeni bir şehzadenin gönderilmesi ile giderilebiliyordu. Şehzadelerin sancaklara tayinleri için sonuncu madde ise devletin ekonomik ve politik yönetiminin temelini oluşturan Tımar Sisteminin şehzadeler üzerine de uygulanmasıydı. Hazinesinin üzerinde büyük bir yük olarak görülen şehzade masrafları, onların gittikleri sancakların bütün gelirlerine sahip olmaları ile hazinenin üzerinden kalkmış görünmekteydi. Şehzadeler buldukları sancakların haslarına sahip oldukları gibi şehrin bütün ticari gelirlerinden elde edilen vergilerin de sahibiydiler.

Osmanlı şehzadeleri, görev alacakları sancağın hangisi olacağı konusunda karar verme yetkisine sahip değillerdi. Fakat bazı sancaklar özellikle Şehzade sancakları olarak önem kazanmıştı, hatta tahta çıkmak üzere veliaht tayin edilen

---

⁴¹ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 16

şehzadelerin gönderildikleri sancaklar olarak belirlenmişti. Kuruluş döneminde şehzadelere verilen sancaklar için “Bey Sancağı” ismi kullanılmıştır⁴².

Osmanlının ilk fethedilen yerlerinden biri olan Karacahisar’ın Osman Gazi tarafından şehzadesi Orhan’a verilmiştir. Osmanlı tarihi içerisinde Orhan Gazi, ilk sancak tercih eden şehzade olarak karşımıza çıkmaktadır. Orhan Gazi tarafından Bursa fethedilerek oğlu Şehzade Murat’a verilmesiyle kullanılmaya başlamış ve böylece Bursa bu tarihten itibaren Bey Sancağı olarak kabul edilmeye başlanmıştır⁴³.

I. Murat başa geçince yetişkin yani başa geçecek oğlunun olmaması yüzünden ordu komutanlığı görevini Lala Şahin Paşa’ya vererek bu geleneği ortadan kaldırmış ve ordu komutanlıklarına şehzadelerin atanması uygulanmasına son vererek artık Osmanlı Devletinde en azından bu konudaki kurumsallaşmayı başlatmış olmuştur. Osmanlı Devleti o dönemlerde ilk defa savaşta top kullanmıştır. Osmanlı Beyliği “devlet” olma özelliğine I. Murat zamanında kavuşmuştur. I. Murat eşlerinin adı sırasıyla Gülçiçek Hatun, Prenses Maria ve Köstendil Bulgar prensi Konstantinin üç kızından biri ile evlenmiştir. Çocuklarının adları sırasıyla Bâyezid Bey, Savcı Bey, Yakub Bey, İbrahim Bey ve Nefise Hatun’dur.

Oğulları için I. Murat Osmanlı’da ilk şehzade sünnet şöleni Şehzade Bâyezid, Yakub Bey ve Savcı Bey’e düzenlenmiştir. I. Murat, 1365 yılının ilkbaharında şehzadelerinin sünneti için hazırlıklar yapılmasını emir buyurmuştur, sünnet düğünü için davetliler çağırılmıştır. Şehzadelerin sünneti yapıldıktan sonra şeyhlere ve bilginlere kıymetli hediyeler verilmiştir. Fakir ve fukaralar için sofralar kurulmuş, karınları doyurulmuştur. Davetliler hükümdarın büyük ve süslü çadırında kıymetli ve sayısız hediyelerini sunmuşlardır ve yaklaşık bir ay süren bir sünnet düğünü yapılmıştır⁴⁴.

Büyük Şehzade Bayezid Kütahya bölgesini, Ortanca Şehzade Yakub Bey Karesi bölgesini, Küçük Şehzade Savcı Bey Bursa ve çevresinde sancakbeyidirler. Savcı Bey Bizans İmparatorunun oğlu Andronikos’la birlikte sermayesiz, tecrübesiz ve bilgisiz iki heveskârın ortak ticarete atılmasıyla ikisi de babalarına isyan etmişlerdir. Savcı Bey isyanı başlattığı zaman, I. Murat, büyük oğlu Bâyezid’e bir

⁴² AŞIKPAŞAZADE, Tevârih-i Âl-i Osman, (haz. Atsız), M.E. B. Yayınları, İstanbul-1992, s. 120

⁴³ AŞIKPAŞAZADE, A.g.e., s. 26

⁴⁴ Hadidi, Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523), (haz. Necdet Öztürk), Marmara Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul- 1991, s. 91

mektupta kardeşlerinin durumlarını sormuştur. Bâyezid babasına gönderdiği mektupta Yakub Bey'den kaygı duymaması gerektiğini fakat Savcı Bey de isyana başladığını belirtmiştir. I. Murat Savcı Bey'e bir arkadaş gibi davranıp belki de oğlunu ikna edip, asi düşüncelerinden vazgeçirmeye çalışmıştır ama başarılı olmamıştır. Savcı Bey I. Murat'ın huzuruna getirilmiştir. Savcı Bey hatasını anlayıp özür dilemesi gerektiği yerde, I. Murat'ın merhametine sığınmayı reddedip, cezalandırılmıştır. Cezası önce gözlerine kızgın mil çekilerek dünya ışığından mahrum bırakılmıştır daha sonra da idam ettirilmiştir⁴⁵.

1389 yılında Sırplarla yapılan Kosova Meydan Savaşından sonra I. Murat savaş alanını gezerken, Sırp Kralı Lazar'ın damadı tarafından haince hançerlenmiştir. Halen daha iki türbesi bulunmaktadır; Birincisi şehit düştüğü Kosova'ya yaptırılan türbeye iç organları gömülmüştür. İkincisi ise Naşı, Bursa'ya getirilip kendi adına yaptırttığı Hüdavendigâr Camii yanındaki türbesine defnedilmiştir (Bkz. Şekil 3.6.).

Şekil 3.6. Bursa'da Murat Hüdavendigâr Camii.

Kaynak: <http://www.flickr.com/photos/sinandogan/7007246098/>, (10.12.2011).

⁴⁵ TEKTAŞ NAZIM, Osmanlı'da Kardeş Katli Gün Görmeyen Şehzadeler, İstanbul Matbaa, İstanbul-2004, s.9-12

3.4. Yıldırım Bayezid

Yıldırım Bayezid, babası I. Murat annesi Gülçiçek Hatun'dan dünyaya gelmiştir. Yıldırım Bayezid yuvarlak yüzlü, beyaz tenli, koç burunlu, ela gözlü, kumral saçlı, sık sakallı, geniş omuzlu, sert ve kuvvetli bir ses tonuna sahip biriydi. Yıldırım Bayezid, çok kararlı bir kişiliğe sahipti. Rüşvet ve adaletsizliklere karşı çok sert önlemler aldığı bilinmektedir. Hata yapanları cezalandırmadan önce mutlaka onlara nasihatlerde bulunurdu. Babası gibi altın üsküf üzere burma ve sarma sarık giymeyi severdi. Yıldırım Bayezid çocukluğunu Bursa Sarayı'nda kardeşleriyle birlikte geçirmiştir. Yıldırım Bayezid, şehzadeligi döneminde devrin seçkin âlimlerden dersler almıştır. Önde gelen komutanlardan da askerlik, sevk ve idare eğitimi almıştır. "Yıldırım" unvanı, daha şehzadelikteki savaşlarda gösterdiği çabuk hareket yüzünden kazanmıştı. Gençliğinde Kütahya sancağında valilik yapmıştır⁴⁶ (Bkz. Şekil 3.7.).

Şekil 3.7. Yıldırım Bayezid.

Kaynak: <http://www.sosyalbilgilerci.com/yildirim-beyazitin-kabul-edilmeyen-sahitligi/>, (14.12.2011).

⁴⁶ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 18

Ölmeden önce I. Murat oğlu Şehzade Bâyezid ile Germiyanoğlu'nun kızı ile evlendirmişti. Bu düğün karşılığında Germiyanoğlu aynı zamanda I. Murat'a çeyiz olarak Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı şehirlerini vermiştir. Düğün hazırlıklarına başlanması için emir veren I. Murat, Bursa'da yapılacak düğün için davetiyeler göndermiştir. Çağrılan davetliler hediyeleri ile gelerek düğüne katılmışlardır ve gelen hediyeler düğüne gelen fakir fukaraya dağıttırmiştir. Bu hareketiyle I. Murat kuvvet, kudret ve cömertliğini göstermiş olmuştur⁴⁷.

Yıldırım Bâyezid, babasının ölmeden önceki vasiyeti üzerine veliaht olmuştur. Anadolu'da beylikler dönemine son vererek, Anadolu'da Türk Birliği'ni kurmaya çabalamıştır. Bizans onun zamanında bir Osmanlı vilayeti haline gelmiştir. Haçlı ordusunu yenmesiyle Avrupa çapında bir şöhret kazanmıştır ayrıca ordunun güçlenmesi için birçok reformlar yapmıştır. Devlet Yıldırım Bâyezid zamanında büyük bir hazine sahibi olmuştu ve bununla birlikte orduya düzenli maaş verilmesi ilk kez onun zamanında başlatılmıştır. İstanbul'daki Anadolu Hisarı Yıldırım Bâyezid'in eserlerinden biridir. Osmanlı Sırp dostluğu bu dönemde başladığı bilinir. O zamanlar Sırbistan'ın başında, Kosova savaşında ölen Kral Lazar'ın oğlu Stefan Lazareviç vardı. Barış antlaşması için geldiği Edirne'de kız kardeşi Maria'yı Yıldırım Bayezid'le evlendirmişti. Bu evlenme sayesinde Osmanlı Sırp dostluğunun ilk temelleri atılmıştır⁴⁸.

Şekil 3.8. Yıldırım Bâyezid'in oğlu Musa Çelebi.

Kaynak:http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Musa_%C3%87elebi.jpg&filetimestamp=20100416162859, (16.12.2011).

⁴⁷ AŞIKPAŞAZADE, Tevârih-i Âl-i Osman, (haz. Atsız), M.E.B. Yayınları, İstanbul-1992, s. 54- 62

⁴⁸ SUAD, A.g.e., s. 18

Kadı Burhaneddin, Çorum civarında, Şehzade Ertuğrul ve Mustafa komutasındaki orduyu yenmiş ve iki şehzade şehit olmuştur. Çocukları Fatma Hatun, Hundi Hatun, Paşa Melek, Musa Çelebi (Bkz. Şekil 3.8., s.39), Emir Süleyman Çelebi, Mustafa Çelebi (Düzmece), İsa Çelebi, Mehmed Çelebi, Ertuğrul Çelebi ve Kasım Çelebi'dir. Yıldırım Bayezid oğulları ise Ertuğrul, Süleyman, İsa ve Mehmed Çelebi'lere her birini Anadolu'da sancak beyliğine tayin etmiştir. Ertuğrul Çelebi Aydın sancağı, Karesi, Saruhan ve Aydın, Süleyman Çelebi'ye, Teke ve Antalya sancağı, İsa ve Mustafa Çelebi'lere, Kütahya sancağı, Musa ve Mehmed Çelebi'lere ise Amasya sancağı verilmesi uygun görülmüştür⁴⁹.

Yıldırım Bayezid 1402 yılında Ankara Savaşı'nda yenilerek Timur'a 7 ay esir düşmüştür ve bütün bu olan bitenden sonra, üzüntüden vefat ettiği bilinir. Türbesi, Bursa'da yaptırdığı Yıldırım Külliyesi'nin yakınında bulunur ve ayrıca orijinal şekliyle günümüze ulaşan ilk padişah türbesi olma özelliğine sahiptir. Bu dönemde 12 sene süren kardeşler arası saltanat kavgaları başlayarak Osmanlı Devleti üzerinde olumsuz etkiler bırakmış ve Fetret Devri'ni başlatmıştır⁵⁰. (Bkz. Şekil 3.9.)

Şekil 3.9. Yıldırım Bayezid, Timur'un elinde esir iken.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/I._Bayezid, (20.12.2011).

⁴⁹ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara- 1984, s.118

⁵⁰ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 18

Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu olan Emir Süleyman hükümdarlığını ilan etmiştir. Edirne'de tahta geçen Emir Süleyman, büyük oğul olmasından dolayı taht hakkının kendisinde olduğunu söylemiştir. Emir Süleyman kendisinden küçük olan kardeşi Çelebi Mehmed'in yaşının küçüklüğünü öne sürerek tahtın ona layık olmadığını ifade etmiştir. Şehzade Mehmed'in ağabeyi Emir Süleyman ölene kadar taht üzerinde iddiada bulunmadığı fakat ölümünden sonra hakkını savunduğu bilinmektedir⁵¹.

3.5. Sultan I. Mehmet

Şekil 3.10. Sultan I. Mehmed'in yağlı boya tablosu.

Kaynak: <http://www.resimsakla.com/r-padisah-resimleri-422-sultan-celebi-mehmet-4396.htm>, (25.12.2011).

⁵¹ Solakzâde, Solakzâde Tarihi, (haz. Vahit Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt I, Ankara- 1989, s. 127

Emir Süleyman'ın ölümünden sonra Çelebi Mehmed ile İsa Çelebi arasında taht kavgaları başlamıştır. Kavgaların sonunda I. Mehmed tahta geçmiştir (Bkz. Şekil 3.10., s.41). Mehmed Çelebi babası Yıldırım Bayezid, annesi de Germiyanogullarından Devlet Hatun'dan dünyaya gelmiştir. Orta boylu, yuvarlak yüzlü, beyaz tenli, kırmızı yanaklı ve geniş göğüslere sahip biriydi. Hareketli, cesur, çok ciddi, kararlı, sakin ve inançlı kişiliğe sahip biriydi. I. Mehmed'in başında kullanılmış olduğu sarık, altın işlemeli kavuğu ile gayet güzel görünmekteydi. İçi kürklü ve yakası dik olan bir kaftan giyinirdi. Kuvvetli bir vücuda sahipti ve ayrıca güreş yaptığı bilinirdi⁵².

Yakın çevresinde olduğu kadar, ülke dışında da bu kişiliği ile epeyce güven sağlamıştır. Savaşta en ön saflarda çarpışır, ordusunun daima güvenini kazanırdı ve çok iyi silah kullanırdı. Yoksullara yardım etmeyi çok severdi. Bursa'da çok büyük imar faaliyetlerinde bulunmuş, bunların içinde camii, medrese, yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu ve kendisine de bir türbe yaptırmıştır.

Çelebi Sultan Mehmed, babasından sonra Anadolu Türk Birliği'ni yeniden kurarak bir bakıma Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu diye anılır. I. Mehmed şehzadeliği süresince, devrin en iyi âlimlerinden fen ve din eğitimi dersleri almıştır. Babası tarafından mükemmel bir devlet adamı olarak yetiştirilmeye çabalanmıştır. Mehmed Çelebi şehzadeliği sonrasında babası tarafından Amasya sancakbeyliğine tayin edilmiştir. I. Mehmed Dulkadiroğlu Süli Bey'in kızı Emine Hatunla evlenmiştir. Çocukları Murat Han, Mustafa Çelebi, Ahmet Çelebi, Yusuf Çelebi, Mahmut Çelebi, Kasım Çelebi, Hatice Hatun, Ayşe Hatun, Selçuk Hatun, Sultan Hatun, Hafsa Hatun ve Fatma Hatun'dur. Çelebi Mehmed kendisinin yaşadığı taht mücadelesinin zorluklarını bildiğinden ve devlete verdiği zarardan dolayı büyük oğlu olan II. Murat'ı veliaht olarak tahta göstermiştir. Taht kavgalarının olmaması için II. Murat kardeşlerini öldürtmesini engellemek için bu dönemde bir takım önlemler alındığı bilinir. II. Murat tahta geçmiştir ve Mehmed Çelebinin ölüm haberini halktan ve askerlerden gizlenmiştir. Naşı, Bursa'ya getirilerek Yeşil Türbe'ye defnedilmiştir⁵³(Bkz. Şekil 3.11., s.43).

⁵² SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 20

⁵³ SUAD, A.g.e., s. 22

Şekil 3.11. Sultan I. Mehmed'in Bursa'daki Yeşil türbesi.

Kaynak: <http://salkiturizmtanitim.blogcu.com/yesil-turbe/7890898>, (27.12.2011).

3.6. Sultan II. Murat

1402 yılında Sultan II. Murat, Dulkadiroğulları Beyliğinden Emine Hatunun oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Orta boylu, hafif esmer tenli, geniş yüzlü, çekik ve yeşil gözlü, siyah ve çatık kaşa sahip biriydi. Çok güzel konuşabilen, çok sakin, kararlı, adil, cömert, merhametli, sözüne sadık ve olgun bir kişiliği vardı. Sultan II. Murat'ın sarığı dedelerinininki gibi burma ve sarma üsküflü olup aşağı tülbent altında kalır görünmezdi. Çocukluğunu Amasya'da geçiren II. Murat, devrin en iyi âlimlerinden ders aldığı bilinir. Âlim ve şairlerin koruyucusuydu ayrıca edebiyata ve şiire düşkünlüğü ile birçok şiir yazmıştır. II. Murat sakin ve huzurlu bir hayat yaşamayı arzu eden, fakat gerektiği takdirde çok hareketli, cesur ve hiçbir şeyden yılmayan bir kişiliğe sahip olan hükümdardı. Askeri yeteneği ile eşsiz, büyük bir devlet adamıydı. Devlet işlerini asla ihmal etmezdi. Otuz yıllık saltanatı süresince, ülkesini çok büyük bir şan ve şerefle idare ederek, emri altında bulunan herkesin sevgisini kazanmayı başarmıştır. Devlet geleneğine son derece bağlıydı, çok cömert

fakirleri koruyan, yardım etmekten zevk alan biriydi⁵⁴. (Bkz. Şekil 3.12.)

Şekil 3.12. Sultan II. Murat.

Kaynak: <http://www.forumdaz.net/osmanli-padisahlari/ii-murat-hayati-179445/>, (30.12.2011).

II. Murat'ta oğulları Şehzade Mehmed ve Şehzade Alaaddin'e Edirne'de büyük bir sünnet düğünü düzenlemiştir. II. Murat oğlu Şehzade Mehmed'i önce Amasya Sancağına Sancakbeyi olarak göndermeyi uygun görmüştür fakat daha sonra Manisa'ya Sancakbeyi olarak tayin etmiştir. II. Murat Manisa'da inzivaya çekilip yerine 12 yaşındaki Şehzade Mehmed'i tahta oturtmuştur. Gelişen olaylardan dolayı II. Murat tahta geçmek zorunda kalmıştır ancak II. Murat'ın ölümüyle tekrar Edirne'ye gelerek tahta oturmuştur. Türbesi, Bursa'da kendi adına düzenlenen "Muradiye" adlı Osmanlı hanedan mezarlığında bulunmaktadır.

⁵⁴ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 22

II. Murat oğlu Şehzade Mehmed'i evlendirmek istemiştir ve Dulkadiroğlu Süleyman Beyin kızını istemeye, Amasya'da bulunan Hızır Ağanın hanımını göndermiştir. Hızır Ağanın hanımı, Süleyman Beyin beş kızından birini seçip Edirne'ye getirmiştir. II. Murat gelen çeyizi az bulmuş ve çeyize daha başka hediyeler koyarak zenginleştirmiştir. Her düğünde olduğu gibi bu düğünde de hükümdar çevre ülkelerin beylerini davet etmeyi uygun görmüştür. Düğünde çok zengin sofralar kurulurdu. Âlimleri ve fakirleri düğününde toplayarak onlara zengin olacakları kadar hediyeler verilmiştir. Şehzade Mehmed'in düğünü 15 Eylül'den 15 Aralık tarihine kadar tam üç ay sürdüğü bilinmektedir. Çocukları Şehzade Hatun, Fatma Hatun, Sultan Mehmed (Fatih), Ahmet, Alaaddin, Orhan, Hasan ve Küçük Ahmet'tir⁵⁵.

3.7. Fatih Sultan Mehmet

Şekil 3.13. Fatih Sultan Mehmet'in yağlı boya tablosu.

Kaynak: <http://www.harbiforum.org/siyaset-tr/17084-fatih-sultan-mehmet-fatih-sultan-mehmet-kimdir-fatih-sultan-mehmet-hakkinda.html>, (02.01.2012).

⁵⁵ AŞIKPAŞAZADE, Tevarih-i Âl-i Osman, (haz. Atsız), M.E.B. Yayınları, İstanbul-1992, s. 87- 116

II. Mehmed, II. Murat'ın Hüma Hatun'dan doğan oğludur. Yedinci padişah olarak Osmanlı tahtına çıkmıştır (Bkz. Şekil 3.13., s.45). II. Mehmed'in yapılı ve güçlü bir bedeni vardı, yuvarlak çehresiyle aslanı andırırdı. İhtiyatlı ve zeki, çatık kaşlıydı. Üstün zekâsı kara gözlerinde kıvılcım gibi parlardı. Koç burunlu, sarımsı pembe bir çehresi, uzun bir çenesi ve sivri bir sakalı olduğu bilinir. II. Mehmed'in sarığı dedesi Çelebi Sultan Mehmed'in sarığı gibiydi. Bu kıyafeti daha sonraki Padişahlara da örnek olmuştur⁵⁶.

Sultan Mehmed, şehzadeliği zamanında Molla Hüsrev, Molla Gürani ve Akşemsetdin gibi devrin büyük âlimlerinden matematik, tıp ve edebiyat dersleri aldığı bilinir. Arapça, Farsça, Yunanca, Sırpça ve Latince gibi dilleri bilirdi. İlginç ve bilinmedik konular hakkında makaleler yazdırmıştır. 1453 yılında İstanbul'un fethiyle "Fatih" unvanını kazanmıştır bununla birlikte Anadolu Hisarı'nın tam karşısına Rumeli Hisarı'nı yaptırarak Boğaz'ı tamamen kontrol altına almıştır (Bkz. Şekil 3.14.). Sultan Mehmed zamanında Osmanlı, dünyanın en büyük devletlerinden biri haline gelmiştir ve bütün Anadolu toprakları, Osmanlı egemenliğine girmiştir⁵⁷.

Şekil 3.14. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethederken kullandığı kılıç.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mehmed, (03.01.2012).

⁵⁶ SUAD Âdem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s.24-25

⁵⁷ SUAD, A.g.e., s. 24-25

Osmanlı Devletinin merkezi bir idare, otorite ile yönetilmesini sağlayacak en önemli kararları ile de devletin devamlılığını sağlamak istenmiştir. Kendinden önceki kanunları da “Kanunnâme-i Âli Osman” adıyla toplanmıştır ve böylece II. Mehmed’in Teşkilat Kanunnâmesi olarak anılan “Kanunnâme-i Âli Osman” adlı kanunnâmesinin 37. Maddesi, kardeş katline izin veren hükmü içermektedir. II. Mehmed’in kardeşlerin öldürülmelerini bir kanun haline getirerek bundan sonra bütün kardeşlerin öldürülmesi gereğini ortaya koymakla birlikte tahta geçen herhangi bir padişahın her ne sebep ile olursa olsun kardeşlerini öldürmelerinin gerekliliğinin amacını gütmüştür⁵⁸.

Fatih Sultan Mehmed Nikris hastalığından dolayı Maltepe’de vefat etmiştir ve Fatih Camii’nin yanındaki Fatih Türbesi’ne defnedilmiştir. Çocukları Mustafa, Bayezid, Şehzade Cem ve Gevher Sultan’dır. Şehzade Mustafa Fatih Sultan Mehmed hayattayken öldüğü bilinir. II. Mehmed ölünce Şehzade Bayezid ve Şehzade Cem kalmışlardır. II. Mehmed ölmeden önce kendi yerine veliaht olarak Amasya sancakbeyi olan büyük oğlu Şehzade Bayezid’i vasiyet etmiştir.

3.8. Sultan II. Bayezid

Şekil 3.15. Sultan II. Bayezid.

Kaynak: <http://www.sabah.de/galeri/Osmanli-Padisahlarinin-anneleri-nereli/06---2-Bayezid>, (05.01.2012).

⁵⁸ AKGÜNDÜZ Ahmet, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, cilt. I, İstanbul-1990, s. 328

II. Bayezid şehzadeliğinde devrin en ileri gelen âlimlerinden çok iyi bir eğitim almıştır. İstanbul'da tahta çıkan ilk padişah olma özelliğini taşır. Cem Sultan'ın 1495'te ölmesiyle Sultan Bayezid'in asıl saltanatı başlamıştır (Bkz. Şekil 3.15., s.47). II. Bayezid başarısız girişimlerden sonra askerın desteğiyle Sultan Bayezid tahttan çekilmeye mecbur bırakılmıştır ve bunun sonucunda II. Bayezid tahtı oğlu Yavuz Sultan Selim'e bırakmıştır. II. Bayezid ömrünü Dimetoka Sarayı'nda huzur içinde geçirmesi isteği kabul olmuştur ve saraya giderken yolda vefat etmiştir. Naşı, Bayezid Camii Türbesi'ne defnedilmiştir⁵⁹.

3.9. Yavuz Sultan Selim

Şekil 3.16. Sultan I. Selim.

Kaynak: <http://www.sabah.de/galeri/Osmanli-Padisahlarinin-anneleri-nereli/07---1-Selim>, (10.01.2012).

⁵⁹ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s.27

Sultan I. Selim, şehzadelğinde Trabzon Valiliği yaptığı bilinir. Küçük yaşlardan itibaren dönemin en iyi âlimlerinden fen ve din eğitimi dersleri almıştır. Özellikle Kur'an, tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde âlimlik derecesine ulaşmıştır kuşkusuz Arapça ve Farsça lisanlarını bilmektedir. Sultan I. Selim, çevik, cesur ve sert olduğundan “Yavuz” unvanı ile anılmıştır (Bkz. Şekil 3.16., s.48). Şirpençe hastalığı yüzünden hastalanıp Çorlu’da vefat etmiştir. Osmanlı Devleti’ne hem maddi, hem de manevi anlamda tükenmeyecek birçok önemli hazineler miras bırakmıştır. Osmanlı denizciliğın temellerini atmıştır⁶⁰.

3.10. Kanuni Sultan Süleyman

Şekil 3.17. Sultan I.Süleyman.

Kaynak: <http://www.sabah.de/galeri/Osmanli-Padisahlarinin-anneleri-nereli/08---1-Suleyman>, (13.01.2012).

⁶⁰ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s.29-31

Sultan Süleyman, şehzadeliğinde babası tarafından özel olarak yetiştirilmiştir ve 7 yaşında İstanbul'a dedesinin yanına gönderilerek devrin ileri gelen âlimlerinden edebiyat, fen, tarih ve din eğitimi dersleri almıştır. Saruhan sancakbeyliği görevinde bulunmuştur. Kanunları sıkı tuttuğu için “Kanuni” unvanıyla anılırdı ve bütün dünya ise onu “Muhteşem Süleyman” olarak bilirdi. Süleymaniye Camii ve külliyesi en önemli eserlerindedir. Zigetvar kuşatmasında vefat etmiştir⁶¹ (Bkz. Şekil 3.17., s.49).

3.11. Sultan II. Selim

II. Selim babası Sultan Süleyman, annesi Hürrem Sultan'dan dünyaya gelmiştir. Şehzadeliği sırasında mükemmel bir tahsil ve terbiye ile yetiştirilmiştir. Devlet idaresini iyice öğrenmek için de şehzadeliğinde Manisa, Konya ve Kütahya'da sancakbeyliği yapmıştır ayrıca babasının vefat haberini alması üzerine Kütahya'dan gelip İstanbul'da tahta çıkmıştır (Bkz. Şekil 3.18.). Şehzadeliğinde savaflara katılmış ise de Padişahlığında hiçbir savafla katılmadığı bilinir. Edirne'de Selimiye Camii'ni mimar Koca Sinan'a yaptırtmıştır. Bir hastalık sonucu iyileşemeyerek ölmüş ve Ayasofya Camii'nin yanında Mimar Sinan'a yaptırdığı türbeye naşı defnedilmiştir⁶².

Şekil 3.18. Sultan II. Selim.

Kaynak: <http://www.inancdunyasi.net/padisahlar/inanc-p11.htm>, (15.01.2012).

⁶¹ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s. 33-34

⁶² SUAD, A.g.e., s.36-37

3.12. Sultan III. Murat

III. Murat (Bkz. Şekil 3.19.), II. Selim'den ve Nurbanu Sultan'dan dünyaya gelmiştir. Şehzadeliğinde dönemin en iyi âlimlerinden dersler almıştır. Arapça ve Farsçayı iyi derecede konuşmaktadır. Edebiyatla ve tasavvufla çok ilgilenmekteydi. Karaman, Alaşehir ve Manisa sancakbeyliği yapmıştır. Harem onun zamanında Topkapı Sarayı'na taşınmıştır. III. Murat felç geçirerek vefat ettiği bilinir. Naşı, Ayasofya Cami'deki türbesine defnedilmiştir. Sultan Murat devrinde, Valide Sultanların devri başlamış ve Osmanlı Devleti XVII. Yüzyılda Duraklama Dönemi'ne tam anlamıyla girmiştir⁶³.

Şekil 3.19. Sultan III. Murat.

Kaynak: <http://www.porttakal.com/foto-galeri/padisahlarin-anneleri-nereli-1488/9>, (17.01.2012).

⁶³ SUAD Adem, Osmanlı Padişahları ve Büyükleri, Tutku Yayınevi, Ankara- 2011, s.39-40

4. ŞEHZADELERİN HANEDAN İÇİ YAŞAMI, SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMLARI

XVII. yüzyıl Osmanlı Şehzadelerin aile içi ilişkileri, hanedan yönetim politikasında yeri, doğumu, sünnet düğünü, eğitimi, düğünleri, ekonomik durumları, tahta cülusları, biat ve kılıç kuşanma törenleri, kafes hayatı, sancağa çıkışı ve ölümü ayrı ayrı bölümleri inceleyeceğiz.

4.1. Osmanlı Hanedanında Şehzadelerin Aile İlişkileri

Osmanlı hanedanlığı henüz daha küçük bir beylikken, beyler fetihlere oğullarıyla birlikte başlamışlardır ve fethedilen bölgelerin yönetimini de doğal olarak onlara verilmiştir. Bu sayede ailenin erkek çocukları iktidarda hak sahibi olmuşlardır. Kız çocuklarının ise evlenirken çeyiz olarak aldıkları topraklar da Osmanlı topraklarına katılmış, bu biçimde Osmanlı Beyliği'nin genişlemesine yardımcı olmuşlardır. Böylelikle aile yönetimi oluşmuş ve bu yönetimin tahta geçişi halkın ve yeniçerilerin uygun bulmasıyla gerçekleşmiştir. Osmanlı toplumunda ve hanedanında ise “tahta geçiş” tanrısal bir buyruk olarak kabul edilmekteydi⁶⁴.

Fetihler ilerlemeye başlayıp sınırlar genişleyince, yeni topraklara hükmeden hanların çocukları, çelebiler, merkezi yönetimi de ele geçirmeye çalışmışlar ve bu durum, devletin topraklarının bölünmesine yol açmıştır. 1402 yılında Timur ile yapılan Ankara Savaşı ve sonrasında Osmanlıların yenilgisi, Anadolu birliğinin bozulmasına neden olmuş, sonunda Fetret Devri diye anılan buhran dönemine girilmiştir. Bu dönemin yaşanmasının ardından Çelebi Mehmet'in (I. Mehmet) gayretleriyle tekrar Anadolu birliği yeniden kurulmuştur. Buna rağmen devletin yeni bir bunalıma girmesini önleyecek tedbirlerin alınması, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethini beklemiştir. Fatih, kanunnamesine göre düzenin bozulmaması, taht kavgalarının yaşanmaması için, kardeş ve oğul katlini meşrulaştırdığı bilinir. Bu çok

⁶⁴ İNALCIK Halil, The Ottoman Empire; The Classical Age (1300- 1600), çev. Ruşan Sezer, Osmanlı İmparatorluğunun Klasik Çağı (1300- 1600), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-2003, s.65

zor kararın alınmasındaki en önemli sebep, kuşkusuz, devlete duyulan saygı ve sevgiyle bölünmezliğin ne pahasına olursa olsun devam etmesi gerektiğinin, hem toplumda, hem de hanedanda tanrısal bir buyruk olarak kabullenmesi fikrinin yaygın olmasından kaynaklanmıştır. Bu durumu yaşamış Osmanlı padişahları, oğullarının ölümüne karar verirken, kutsal devlet kavramıyla evlat sevgisi arasında sıkışıp kaldıkları kesindir. Hanedanda annesi veya babası ölen ya da herhangi bir şekilde zorda kalan aile üyelerine padişahlar yardım etmek zorundalardı. Hanedan içi ilişkilerde merkezden hekim talebi de olmaktaydı. XVI. yüzyılda Osmanlı haremde Kanuni'nin annesi Hafsa Kadın ile başlayan güçlü valideler dönemi, Hürrem, Nurbanu ve Safiye ile devam etmiştir. XVII. yüzyılda Kösem ve Turhan sultanlar ise o döneme damgalarını vurmuşlardır.

Şekil 4.1. Venedikli Safiye Sultan.

Kaynak: <http://fwmail.net/tarih/osmanli-padisahlarinin-esleri-ve-anneleri/>, (20.01.2012).

Valide Sultan olan Venedikli Safiye Sultan (Bkz. Şekil 4.1.) III. Mehmet'in tahta çıkışıyla, eşi olduğu III. Murat'ın bütün saltanat döneminde de Devlet'in gerçek Sadrazam'ı olmuştur. Geçiş dönemini çıkarlarına uygun bir biçimde geliştirmek ve yakın bir gelecekte saltanata da sahip olmak düşüncesiyle hareket eden Safiye Sultan

ise, oğlu Mehmet'in İstanbul'a gelişine kadar III. Murat'ın ölümünü saklamıştır. Tahta çıkacağı günü Manisa Sarayında bekleyen bu Şehzade, Osmanlı padişahları arasında vezirlerin ya da sultan hanımların bu saray hilesine başvurdukları son hükümdar olduğu bilinmektedir⁶⁵.

Bu dönemde alınan karar sonucunda artık şehzadeler sancağa çıkmadıkları için, ayrıca şehzadeliklerinde çocuk sahibi olmaları yasaklandığından ötürü baba-oğul ilişkisi de gelişmemiştir. Bunun sonucunda şehzadeler, padişah olduktan sonra çocuk sahibi oluyorlardı ve çoğu kez çocuklarını bile tanıyamadan ölüyorlardı. XVII. yüzyıl başında, III. Mehmet'ten (Bkz. Şekil 4.2.) sonra sancağa çıkmadan 14 yaşında padişah olan I. Ahmet, oğlu II. Osman'ın sarayda eğitim almasına olanak sağladığı bilinir. I. Ahmet tahta çıkar çıkmaz büyükannesi Safiye'yi Eski Saray'a gönderdi ve büyükannesi Safiye, ölümüne dek geçen on beş yıl boyunca burada yaşadığı kaynaklarda belirtilir.

Şekil 4.1. Sultan III. Mehmet.

Kaynak: <http://www.lepismasakkarina.net/585>, (25.01.2012).

⁶⁵ LAMARTINE Alphonse De, Osmanlı Tarihi 2, Sabah Yayınları, İstanbul-1991, s. 552-553

Osmanlıların taht yasalarında daha hala geçerli olan Cengiz Han yasası, ölen padişahın oğullarından önce kardeşinin tahta geçmesini buyururdu. İlk Türk geleneklerinde var olan yaş, kandan önce geldiği bilinir. Taht üzerindeki yasal hakların doğrudan oğla geçmesini önleyen bu yasa Osmanlılarda yıllarca hükümdarın kardeşlerini öldürmesine neden olmuştur. Kardeşin yaşamını bağışlamak demek, oğulların geleceğini söndürmek anlamına geliyordu. Ancak Şehzade Mustafa'nın bağışlanması ile Sultan I. Ahmet'i ve onun örneğini uygulayan padişahları yüceltmıştır. Fakat bu örnek de İmparatorluk için felaket ile sonuçlanmıştır. Mustafa ancak bir Hükümdar vasıflarına uymayan biriydi. Şayet Osmanlı yasaları Hükümdarın tahta geçmeden önce akli başında bir adam olması koşulunu arasaydı Mustafa'nın kesinlikle tahtan uzaklaştırılacak ve yerini yeğenlerine bırakacaktı⁶⁶.

Şekil 4.2. Sultan I. Mustafa.

Kaynak: <http://www.biriz.biz/osmanli/p15.htm>, (26.01.2012).

Şehzade Mustafa (Bkz. Şekil 4.3.) on dört yıldan beri cariyelerin kollarında, annesinin, sütannesinin ve odalıklarının yanında adeta keyif hayatı yaşamaktaydı. Mustafa'nın zayıf bir vücudu, erken bunamanın işareti olan uzun bir yüzün üzerinde

⁶⁶ LAMARTINE Alphonse De, Osmanlı Tarihi 2, Sabah Yayınları, İstanbul-1991, s.592

dar bir alın, çökük yanaklar, titrek ve ıslak dudaklar, soluk bir ten, boş bakışlarla dolu gözleri vardı. Mustafa'nın dış görünüşü tam anlamıyla sönmemiş olan zekâsı her zaman için uyuştu. Hayatı çok tekdüze idi. Çocuklarda ve akli dengesi yetersiz insanlarda görülen hırslara benzeyen acı ve zevk, içgüdülerinden başka bir şeye sahip olamamıştı. Hayretler uyandıracak istekleri vardı. Mustafa'nın kuşkusuz tek eğlencesi Saray'ın yüksek bir yerinden Boğaz'ın mavi dalgalarına bakmak ve havuzlarına altın para atmaktı⁶⁷.

I. Ahmet, küçük kardeşi Mustafa ile onun adı bilinmeyen annesini de Eski Saray'a göndererek başından savdığı bilinir. I. Ahmet hayatını yitirdiği zaman henüz yirmi sekiz yaşındaydı. Böylelikle on dört yaşındayken başlayan saltanat dönemi zaman bakımından uzun sürmesine rağmen tarih bakımından önemli olmadı. Fakat dönemin ilk yıllarında görülen enerjik birkaç hareket, daha doğrusu zalimce tavırlar, sonunda her zaman her öğütle baş eğen bir zayıflığa dönüşmüştü. Her koşulda iyiyi sever, doğruyu isterdi. I. Ahmet (Bkz. Şekil 4.4.) dönemini gören bütün tarihçilerin ve elçilerin onun için ortak kanısı bundan ibaretti. Fakat buna rağmen büyük bir devlet adamı olamadığı gibi, iyi ve açık yürekli özelliklerine de sahip değildi. Bu yüzden taht, O'nun ruhunun erişemeyeceği kadar yüksekte kalıyordu⁶⁸.

Şekil 4.3. Sultan I. Ahmet.

Kaynak: <http://www.komikresimlerim.org/img394.htm>, (27.01.2012).

⁶⁷ LAMARTINE Alphonse De, Osmanlı Tarihi 2, Sabah Yayınları, İstanbul-1991, s. 592

⁶⁸ LAMARTINE, A.g.e., s.591

I. Ahmet'ten sonra başa geçen Mustafa ise ruh sağlığının bozuk olması nedeniyle tahttan indirildi. 26 Şubat 1618'de Mustafa'nın doksan altı günlük saltanatı sona ermiştir ve Mustafa, Topkapı Sarayı'ndaki, Kafes olarak bilinen odaya kapatıldı⁶⁹.

Şekil 4.4. Sultan II. Osman.

Kaynak: <http://www.lepismasakkarina.net/sultan-ii-osman>, (27.01.2012).

Mustafa'dan sonra yerine II. Osman (Bkz. Şekil 4.5.) geçirildi. Yenilikçi düşünceleri sebebiyle tedbirsiz davranan Osman öldürülür ve yerine I. Ahmet'in 7 yaşındaki oğlu IV. Murat geçti (Bkz. Şekil 4.6., s.58). Kösem Valide, oğluna naip olarak atandığı bilinir. Bu dönemde anne-çocuk arasındaki ilişki ve sevgi, bir müddet sonra Murat büyüyünce değiştiği gözlemlenmiştir. Murat annesinin sözünü hiç dinlemez olmuş ve annesinin otoritesini reddetmiştir. Kösem de onu sadrazama şikâyet etmek zorunda kalmıştır. Fakat Murat bir müddet sonra ölmüştür. IV. Murat'ın genç yaşta bu beklenmedik ölümünün sonrasında, annesinin onu ortadan kaldırmak gibi gizli emelleri olmasına bağlayanlar olmuştur.

⁶⁹ FREELY John, Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü, Remzi Kitap evi, İstanbul- 2000, s. 137

Şekil 4.5. Sultan IV. Murat.

Kaynak: <http://www.mehmetbalci.com/4-murat-ve-habib-baba.html>, (28.01.2012).

IV. Murat'ın yerine geçen kardeşi İbrahim ise ruh hastasıydı. Başlangıçta Kösem ona da naiplik yapmıştır, fakat İbrahim bir süre sonra Kösem'e çok kızdı ve onu Rodos'a sürmeye kalktı. O dönemde İbrahim'in, oğlu Mehmet'e yaptığı kötü bir davranış, duyanları şaşkına çevirmiştir; IV. Mehmet'i 15 yaşındayken İstanbul'da gören Thevenot, sol yanağı üzerinde babası Sultan İbrahim'in açtığı bir bıçak yarısından bahsetmiştir. Hikâyeye göre bir gün İbrahim aniden coşmuş ve dans etmeye başlamış. O sırada orada bulunan küçük oğluna da onunla dans etmesini buyurmuş. Küçük Mehmet, oynamayı reddetmiş ve birden "ben soytarı değilim" demiş. Bunun üzerine babası ise, "yani ben soytarı mıyım" deyip, hançerini Mehmet'in yanağına saplamış. Orada bulunanlar, Sultan İbrahim'in (Bkz. Şekil 4.7., s.59) elinden çocuğu zor kurtarmışlar. Mehmet'in çocukken yaşadıkları bu kadarla kalmamış: sünnet olduğu gece kan kaybından neredeyse öldüğü söylenir. Durumu ertesi sabah fark edilince başındaki görevli harem ağası Mısır'a sürülmüş. Bu durum üzerine, Kösem Sultan'ın çocuğu öldürmek için hazırladığı bir komplo olarak yorumlanmıştır.

Şekil 4.6. Sultan İbrahim.

Kaynak: <http://www.resimvadisi.com/resim-komik-bebek-resimleri-6240.htm>, (29.01.2012).

IV. Mehmet tahta çıktığı zaman henüz altı buçuk yaşındaydı, yani Osmanlı tarihinin en genç sultanıydı. XVII. yüzyılda üç kez olduğu gibi Valide Sultan'ın, oğlunun vekilliğini yapması gerekiyordu fakat Valide Sultan'dan olan Hatice Turhan da henüz yirmi üç yaşında olduğu için Kösem, Büyük Valide Sultan unvanını alarak bu görevi üstlenmiştir⁷⁰ (Bkz. Şekil 4.8., s.60).

İbrahim'in ölümüyle birlikte IV. Mehmet kardeşlerini Selim, Ahmet ve Süleyman'ı Kafes'e kapatmıştı. IV. Mehmet, oğlunun doğumundan sonra kardeşlerini öldürtmek istemişti fakat annesi Hatice Turhan, kendi çocukları olmamalarına karşın genç şehzadeleri koruması altına aldığı söylenir⁷¹.

⁷⁰ FREELY John, Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü, Remzi Kitabevi, İstanbul- 2000, s. 175

⁷¹ FREELY, A.g.e., s183

Şekil 4.7. Kösem Valide Sultan.

Kaynak: <http://devletialiosman.blogspot.com/2011/01/mahpeyker-kosem-sultan.html>, (29.01.2012).

IV. Mehmet (Bkz. Şekil 4.9.), otuz dokuz yıllık saltanatının ardından tahttan indirildiği zaman, büyük oğlu Mustafa otuz bir yaşındaydı. I. Mustafa döneminden beri süregelen kurala göre tahta onun geçmesi gerekmektedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğunda yetmiş yıldır taht babadan oğla değil, hanedanlığın en büyük erkek üyesine geçmesi nedeniyle IV. Mehmet'in kardeşi Süleyman'ın Sultan olmasına karar verilmiştir.

Şekil 4.8. Sultan IV. Mehmet.

Kaynak: <http://www.leenglish.com/page.php?id=435>, (29.01.2012).

Bu durum üzerine Mustafa'yla kardeşi Ahmet babalarıyla birlikte Kafes'e kapatılırken, diğer taraftan amcası da Kafes'ten çıkarılarak II. Süleyman olarak tahta

çıkığı bilinir⁷².

Şekil 4.9. Sultan II. Süleyman.

Kaynak: <http://vatanimm.blogspot.com/2008/11/osmanli-padiahlari.html>, (01.02.2012).

Tahta geçen II. Süleyman da kendisinden önceki Sultan kadar başarısız olduğunun farkına varmıştı. II. Süleyman'ın gereksiz olan gitgide artan bu hoşnutsuzluğu kendisini de korkutmaya başlamıştı ve Edirne Sarayı'na taşınmaya karar vermişti. II. Süleyman, 22 Haziran 1691'de Edirne'de öldüğü bilinir (Bkz. Şekil 4.10.). II. Süleyman'ın ardından kardeşi II. Ahmet tahta çıkmıştır ayrıca II. Ahmet, ölen İbrahim'in sultan olan üçüncü oğluydu. II. Ahmet'in (Bkz. Şekil 4.11., s.62) annesi Hatice Muazzez dört yıl önce öldüğü için onun saltanatı boyunca Valide Sultan sıfatını taşıyan kimse olmamıştır. Tahtın varisi II. Ahmet'ten sonra IV.

⁷² FREELY John, Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü, Remzi Kitabevi, İstanbul- 2000, s.193

Mehmet'in büyük oğlu Şehzade Mustafa olması gerekmektedir fakat buna karşın Sadrazam Sürmeli Ali Paşa onun yerine II. Ahmet'in çocuk yaŐtaki oğlu İbrahim'i tahta çıkarmak istemektedir. Lakin Defter başı Nezir Ağa Sadrazam'dan önce davranarak Mustafa'yı Kafes'ten çıkarmıŐ ve Sultan ilan etmiştir. Bu haberi duyan Valide Sultan olarak Rabia GülnüŐ Ümmetullah haremdeki yerini almıştır. II. Mustafa, kimseyi umursamadan Edirne Sarayı'na çekilerek geride bıraktığı halkın ve ordunun artan öfkesine sırt çevirmiŐti ve günlerini ferah içinde devletten ve halktan uzakta çocukluğunda babasıyla yaptığı gibi kırlarda ava çıkararak geçirmeye baŐlamıŐtı⁷³ (Bkz. Şekil 4.12., s.63).

Şekil 4.10. Sultan II. Ahmet.

Kaynak: http://www.baylar.net/Sultan_2._Ahmet.html, (02.02.2012).

Yazılanlarda da görüldüğü gibi XVII. Yüzyıl Osmanlı hanedanlığının ilerleyiŐi, ailede baba varlığının pek hissedilmediği, sağlıklı bir iliŐkinin olmadığı, kadınların hâkimiyetinde bir dönem olarak geçmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru

⁷³ FREELY John, Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü, Remzi Kitabevi, İstanbul- 2000, s. 197-201

şehzadelerin kafeste mahrum hayat yaşatılarak tutulması adeta varlıklarının gizlenmesi, hanedanın kızlar yoluyla adını duyurması sonucunu getirmiştir. Bununla birlikte Padişah kızları ekonomik yönden güçlendirilmiş ve kendi üzerlerine mülkler verilerek zenginleştirilmişlerdir.

Şekil 4.11. Sultan II. Mustafa.

Kaynak: <http://vatanimm.blogspot.com/2008/11/osmanli-padiahlari.html>, (02.02.2012).

4.2. Osmanlı Hanedanının Yönetim Politikasında Şehzadelerin Yeri

Kuruluşundan itibaren Osmanlı devleti güçlü bir devletçilik anlayışına sahipti. Devletin bölünmez bütünlüğü için merkezi yönetim, her türlü fedakârlığı göze almıştı. Fakat kuruluş devrinde şehzadeler ülke toprakları üzerinde hak iddia etmişlerdir. Bu durum kardeşlerin birbirine düşmesine ve her birinin ayrı bir bölgede hükümdarlığını ilan etmesine yol açmıştır. Bu sayede her şehzade bir padişah statüsü kazandı ve ülkenin bütünlüğü bozuldu. Fetret Devri denilen bu karışık dönem, XV.

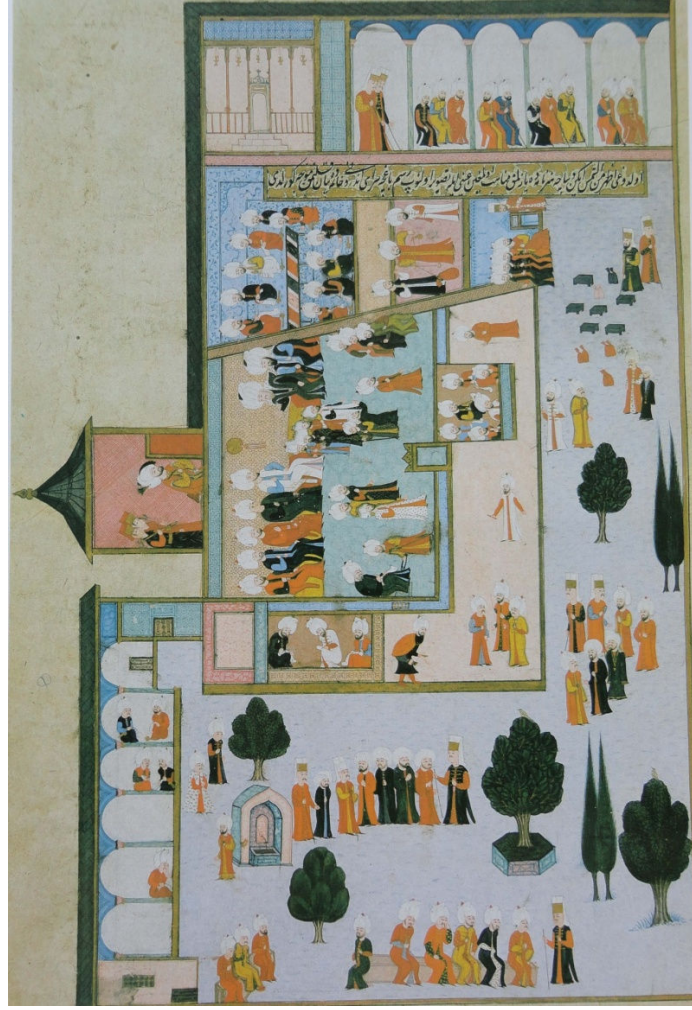
yüzyılın başlarına kadar sürdüğü bilinmektedir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u alınca devlet Osmanlı hanedan politikasıyla yönetilmeye başlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet, ünlü kanunnamesiyle kendi dönemine kadar yaşanan iktidar çatışmalarına ve taht kavgalarına son verdiği bilinir. Devletin bölünmeden devamını sağlamak üzere, eskilerin deyimiyle nizam-ı âlem için, bugünkü deyişle dünya düzenini korumak için, taht varisi olan erkek kardeşlerin ve oğulların katline meşruiyet kazandırmıştır⁷⁴.

Osmanlı imparatorluğunun üst düzeydeki görevlileri, sarayda, harem-i hümayun ve buna bağlı Enderun da özenle yetiştirilen saray ağaları arasından seçilirdi. Sarayda doğan padişah kızları (hanım sultanlar) veya erkekler (şehzadeler) iktidarda pay sahipleri olmuşlardı. Bebekler doğumlarında (veladet-i hümayun) hazırlanan beşik alaylarıyla halka takdim edilirdi. Padişah şehzadeleri kendi adlarına sıbyan mektebi, medrese veya hastane gibi vakıf binaları yaptırırlar, bunları yaşatacak vakıflar kurarlar ve halk arasında hanedanın adını yüceltirlerdi. XVI. yüzyılın sonuna kadar şehzadeler sancağa gönderilerek o bölgenin yönetiminde bulunur ve bu sayede ülkeyi yönetmeye hazırlanırlardı. Şehzadelerin sancağa çıkması yani yetişkinliğe erişmesinin bir göstergesi ve politik kariyerlerinin başlangıcı sayılırdı. Bununla birlikte, genç şehzadeler yeni bir statü kazanırdı ve sancağa çıkış üst düzey devlet adamlarının katılımıyla resmi bir törenle olurdu. Şehzadeler tören kaftanlarını giyerler, mücevherlerle bezeli eyerler vurulmuş atlar üzerinde görevlileriyle birlikte yola çıkarlardı. Bugün Topkapı Sarayı (Bkz. Şekil 4.13., s.65) koleksiyonunda bulunan en seçkin kaftanlar şehzadelere aittir ve muhtemelen sancağa çıkışlarında giydikleri kaftanlar olduğu sanılmaktadır. Şehzadelerin sancağa çıkışlarıyla birlikte yükselen statülerine işaret eder.

---

⁷⁴ ÖZCAN Abdülkadir, "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi", Tarih Dergisi, sayı 33, İstanbul-1982, s.33

Şekil 4.13. Topkapı Sarayı ve bahçesinde günlük hayat (Hünername).

Kaynak: <http://tr.visit2istanbul.com/topkapi-sarayi/>, (02.02.2012).

Şehzadeler XVI. yüzyılın sonuna kadar ya seferler de ordu kanatlarına komuta ediyorlardı ya da merkeze çağrılıp babalarının yerine vekâlet ediyorlardı. Ancak sancağa çıkan şehzadeler, etraflarında oluşan yönetici sınıfın, özellikle lalaların (şehzade danışmanı) etkisiyle, tahtı ele geçirmek için bazen padişahla, bazen de şehzadelerle şiddetli taht kavgaları yaşadıkları bilinmektedir. Bütün bu çabalara rağmen, sancağa çıkan şehzadelerin baş kaldırmasına engel olunamamıştır ve saray, taht kavgalarını engelleyecek yeni önlemler alınması kararlaştırılmıştır; Alınan kararlara istinaden XVI. yüzyılın sonundan itibaren şehzadelerin sancağa gönderilmemesine, ayrıca şehzadelikleri süresince çocuk sahibi olmamalarına karar

verilmiştir. Böylelikle sancağı olmayan, varisi olması yasaklanan şehzadenin statüsü de elinden alınmış sayılıyordu. Sarayın haremde kafes denilen hapis hayatı yaşayan şehzadeler hakkında ise artık bilgi de edinilemiyordu. III. Murat, oğlu III. Mehmet'i sancağa gönderen son sultan, III. Mehmet'in, oğlu I. Ahmet'te, sancağa çıkmadan padişah olan ilk şehzade olduğu bilinir. Fakat alınan bu önlemler başka sakıncalar getirmiş, şehzadeler yönetim deneyimi olmadan başa geçmişlerdir. Çoğunlukla padişah olduktan sonra dünyaya gelen şehzadeler, sultan öldüğünde henüz erginlik çağına ulaşmamış oluyorlardı ve bu durum, tahtın babadan oğla geçmesi yerine hanedanın en büyüğüne geçmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle Osmanlı hanedanında tahta geçişte "ekberiyet" le, yani yaşça en büyük varisin padişah olmasıyla yeni bir dönem başlamış bulunuyordu. Nitekim I. Ahmet'ten sonra gelen sultanlarda taht, sancağa çıkmamış ve şehzadelikte erkek evlat sahibi olamamış en büyük kişi Osmanlı'nın başına geçti. Bu büyükler ise sultanların bazen erkek kardeşleri, bazen de yeğenleri olmuştu. Şehzadelerin sancağa gönderilmeyişi yani başka bir deyişle sarayda kalmaları, haremdeki yapılanmada da etkili olmuştu. Şehzadelere kafes olarak bilinen bir daire inşa edilmişti. Bu daire zaman içinde genişleyerek sarayın harem dairesinin şimşirlik denilen en uzak bahçelerine kadar devam ettiği bilinmektedir. Haremin yönetimini elinde tutan Valide Sultan Dairesi harem binalarının merkezinde yer alırken, şehzade anneleri de artık bundan sonra harem içinde olmak zorundaydılar. Bu durum padişahın annesi valide sultan ile şehzade annelerinin aynı çatı altında yaşamaları da söz konusu olmuştu. Nitekim ekberiyete geçiş bir bakıma şehzadelerin yasal ölümünü engelleyecek bir çözüm gibi görünse de, bunun başka sakıncaları da oldu ve çocuk padişahlar dönemi resmen başlamış oldu. 1603'ten 1648'e kadar tahta çıkan şehzadelerden biri hariç hepsi çocuk yaştı; I. Ahmet 13 yaşında, II. Osman 13 yaşında, I. Mustafa 9 yaşında, IV. Murat 11 yaşında, IV. Mehmet ise 7 yaşında padişah oldu. IV. Mehmet'ten önce tahta çıkan İbrahim 25 yaşındaydı ama uzun süren kafes hayatı onun ruhsal dengesini fazlasıyla bozmuştu. Çocuklar küçük olduğu için anneleri onlara naiplik yani çocuğunun adına devleti yönetiyordu. Kaynaklar, "terbiye ve nezaket" öğretmekle görevlendirilen valide sultanların başında Kösem Sultan'ın geldiğini belirtmiştir. I. Ahmet'in hasekisi olan Kösem'e, oğlu IV. Murat tahta çıktığında (1623) naiplik görevi verilmiş, diğer oğlu İbrahim (1640) için de bu görevi sürdürdüğü bilinir. Daha

sonra tahta çıkan torunu IV. Mehmet'in annesi çok genç olduğu için, naiplik görevi yine kendisine verilmiştir ve kaynaklar, Kösem'in politik tecrübesi olan akıllı bir kadın olduğunu yazar. Fakat IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan (Bkz. Şekil 4.14.), valide sultanlığın ve naipliğin kendi hakkı olduğunu ileri sürerek mücadele başlatmıştır ve bu mücadele Kösem'in öldürülmesiyle son bulmuştur. Uzun süre çocuk padişahlar ve genç annelerle yönetilen devletin ekonomisi, durmadan kötüye gidiyordu artık ve buna çözüm bulmak için Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazam olarak iş başına getirilmesiyle (1656) Turhan Sultan naiplik yetkilerini sadrazama devretti, böylelikle XVII. Yüzyılın sonunda Osmanlı hanedanında kadın naiplik dönemi kapanmış olur. Naiplik döneminde ise şehzadelerden başka, başa geçen çocuk padişahların da statüsünün olmadığı bilinir.

Şekil 4.14. Hatice Turhan Sultan.

Kaynak: <http://mehmetarikan70.wordpress.com/2011/04/10/valide-sultanlarin-ve-hasekilerin-cevirdigi-entrikalar/>, (03.02.2012).

4.3. Şehzadelerin Doğumu

Devletlerin hanedanlık tarihlerine bakıldığında, hükümdarlar kendilerinden sonra tahta geçmek üzere bir erkek evlat sahibi olmak istedikleri görülmektedir. Çünkü Osmanlı Devletinin klasik döneminde tahtın babadan oğula geçtiği bilinip, erkek evlada sahip olmanın önemi daha da belirginleşmiştir. Hükümdarın en çok istedikleri tek şey bir erkek oğula sahip olup tahtını kendinden sonra oğluna bırakabilmek genel bir kural haline gelmiştir. Osmanlı hanedanının devamına gösterilen önemle beraber, kendi adının ve neslinin devamının önemine vakıf olan Osmanlı hükümdarının birden çok cariyesinin olması ve haremi de bu noktada değerlendirmek gerekir.

Şekil 4.15. Doğum sahnesi (Hubanname-Zenanne).

Kaynak: Tezcan, 2006:70.

Osmanlı haremde valide sultan, padişah kadınlarından doğacak çocuklar için yapılacak hazırlıklarla her zaman ilgilenirdi. Osmanlı padişah çocuklarının doğumuna “veladet-i hümayun” denilmekteydi. Doğum sonrasında bebek ve anne için gerekli takımlar, giysiler ve mücevherler tespit edilirdi. Bu hazırlıklar için hazine kâhyası görevlendirilirdi. Bu istekleri en kısa zamanda temin eden kâhya, masraf defteriyle birlikte hareme teslim edilmekteydi⁷⁵.

Doğumu yaptıracak ebeyle yardım edecek cariyeler önceden belirlenip, haremdeki büyük odalarından birini doğum için hazırlarlardı. Doğum sahneleri o dönemlerde minyatürlere de konu olmuştur; Zenanname’deki resimde (Bkz. Şekil 4.15., s.68), kalabalık bir kadın topluluğu arasında doğum yapan kadın ise özel bir sandalyeye oturtulmuş olarak görülmektedir. Saray hazinesinde de hala böyle bir sandalye bulunmaktadır. Doğum sandalyesine öreke adı verilip, ceviz ağacından yapılmış sandalyenin üzeri sedef kakmalı ve oturulan yerin ön kısmı içeriye doğru yarım daire şeklinde oyuk halinde olduğu bilinir (Bkz. Şekil 4.16.). Doğum sırasında altına leğen konularak kullanılan sandalyenin, Anadolu’nun eski uygarlıklarına kadar giden bir formu olduğu ileri sürülmektedir. Aynı tarzda bezenmiş ahşap bir beşiğin benzeri de, doğum sahnesinin betimlendiği bu minyatürün sağ köşesinde görülür.

Şekil 4.16. Sedef kakmalı doğum sandalyesi.

Kaynak: Tezcan, 2006:71.

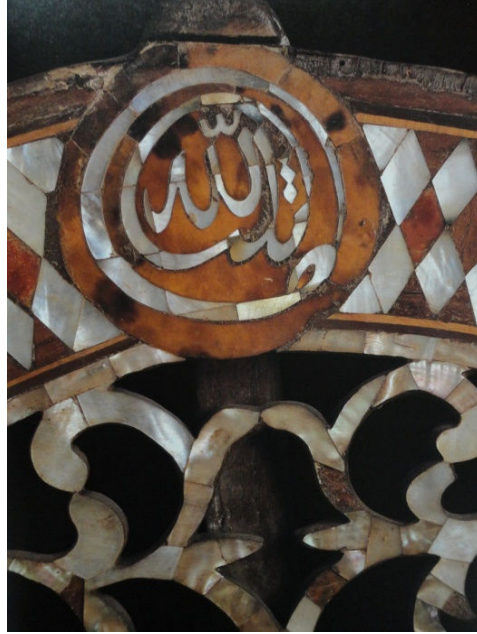
⁷⁵ ULUÇAY Çağatay, Harem II, Ankara- 1985, (2.baskı), s. 70

Doğum odasının içinde en önemli elemanlardan biriyse, hiç şüphesiz bebeğin beşiği olmaktadır (Bkz. Şekil 4.17., Bkz. Şekil 4.18.).

Şekil 4.17. Sedef kakmalı ahşap beşik.

Kaynak: Tezcan, 2006:72.

Şekil 4.18. Sedef kakmalı ahşap beşiğin detayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:73.

Beşiğin örtüsü, yorgan ve bebeğin beşikten düşmesini önleyen bağırdak (bağlar), çok değerli işlemeli kumaşlardan yapılırdı. Topkapı Sarayı'nın hazinesinde böyle bir yorgan hala saklanmaktadır (Bkz. Şekil 4.19.).

Şekil 4.19. Yorgan.

Kaynak: Tezcan, 2006:72.

Bebeğin beşiğinin başucuna mücevherlerle işlenmiş bir Kuran kesesiyle bebeğe takılan pırlantalarla süslü bir maşallah (Bkz. Şekil 4.20.), nazara karşı da mücevherli bir horoz mahmuzu asmak o dönemde adet haline gelmişti. Bundan başka odada gümüş üzerine yıldızla bezenmiş sübek (lazımlık), pirinç üzerine yıldız süslemeli leğen ibrik gibi pahalı eşyaların bulunması, doğumlara ne kadar çok masraf edildiğini göstermektedir⁷⁶. Padişah tarafından doğum yapan anneye yeni kıyafetler ve mücevherler verilip rütbesi yükseltildi.

Şekil 4.20. Altın maşallah.

Kaynak: Tezcan, 2006:71.

⁷⁶ ULUÇAY Çağatay, Harem II, Ankara- 1985, (2.baskı), s. 73

VXII. yüzyıldan itibaren doğumların resmi protokolü olup doğumlar bir hatt-ı hümayun (padişah emrini havi yazı) ile sadrazama bildirirlerdi. Doğan çocuk erkek ise sadrazam gönderilen hatt-ı hümayun darüssaade ağası (Kızlar Ağası) (Bkz. Şekil 4.21.) veya kız ise yüksek rütbeli bir saray ağası getirirdi. Sadrazam devlet adamlarını toplayarak saraya gelir ve Silahtar Ağa gelenleri padişahın huzuruna çıkartırdı. Tebrikleri kabul eden padişah, heyette bulunanlara kürk ve hilat gibi hediyeler dağıttırırdı.

Şekil 4.21. Darüssaade ağası (Kızlar Ağası).

Kaynak: Uzunçarşılı, 1984:596.

Osmanlı geleneklerine göre doğumu takip eden günlerde, devlet adamlarının eşleri bir baltacı aracılığıyla saraya davet edilmekteydi. Doğum ülkenin her tarafına fermanlar gönderilerek mahkeme sicillerine kayıt olunmaktaydı⁷⁷. Doğumdan sonra

⁷⁷ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara-1984, s. 107-145

toplar atılırdı, şenlikler düzenlenirdi ve doğum bütün yurttta bu şenliklerle kutlanırdı. Doğan çocuğun cinsiyetine veya kaçınıcı sırada dünyaya geldiği, şenliklerde atılan topoların sayısına göre değişirdi. Yeni doğan erkek bebek için yedi, kız bebek için üç top atışı yapılırdı ve atışlar günde beş defa tekrarlanmaktaydı⁷⁸.

Saraya Valide Sultan doğumun üçüncü günü ve sadrazamda altıncı günü de, beşik gönderirlerdi. Bu törene beşik alayı denilmekte ve doğum kutlamaları içindeki törenlerden en önemlisi olmaktaydı. Hazırlanan beşikler, Beyazıt'taki Eski Saray'dan alınarak bugünkü Divan Yolu'ndan Topkapı Sarayı'na getirilmekteydi. Valide Sultan'ın kâhyası, beşiği validenin kahveci başına, yorganı ikinci kahveciye ve beşikörtüsünü de üçüncü kahveciye verirdi. Kahveciler bu eşyayı başlarının üzerine koyarlardı. Kahveciler, yolun iki tarafa dizilmiş halkın alkışları arasında, arkadan gelen kalabalık saray ağaları eşliğinde Topkapı Sarayı'na getirirlerdi. Haremin sorumlusu darüssaade ağasına (Kızlar Ağası) eşyalar teslim edilirdi.

şekil 4.22. XVIII. yüzyıla ait altın beşik.

Kaynak: Tezcan, 2006:71.

⁷⁸ ULUÇAY Çağatay, İstanbul'da XVIII. ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında yapılan Törenler ve şenliklere Dair, İstanbul Enstitüsü Mecmuası 4, İstanbul-1958, s. 199-213

Beşik alayları arasında sadrazam adına düzenlenen beşik alayı daha da görkemli olmaktadır. Hem mücevherlerle süslü beşik ve örtüleri daha zengin olurdu ve hem de protokol daha kalabalık tutulmaktaydı. Sadrazam alayı beşiği, ahşap altın yaldızlı gümüş levhayla kaplanmış ve üzeri mücevherli paftalarla süslü olmakta ve bugün Hazine Dairesi'ndedir (Bkz. Şekil 4.22., s.73). Doğan bebek erkekse, sadrazam geleneklere göre beşik ve örtülerin yanında bir de değerli taşlardan yapılmış sorguç gönderirdi. Kâhya, beşik ve örtüleri bu defa çuhadarlara ve mehterbaşına verirdi. Beşik alayı, ellerde taşınan şekerden yapılmış çiçek bahçeleri, renkli ve göz alıcı tören kıyafetleri giymiş saray ağaları ve mehterin çaldığı müzik eşliğinde saraya ulaşırlardı.

Şekil 4.23. Fransız yapımı gümüş düdüklü çingirak.

Kaynak: Tezcan, 2006:80.

Beşik takımını Darüssade ağasının (Kızlar Ağası) teslim aldıktan sonra önce hemen padişaha gösterilirdi ve sonra loğusa odasına gönderilirdi. Darüssade ağası tarafından beşik odanın ortasına konur, valide sultan ve misafir kadınlar üzerine altın serperlerdi. Ebe, bebeği yeni beşiğe koyardı ve üç kere salladıktan sonra geri alırdı.

Davetli hanımlar hediyelerini, beşik boşalınca beşiğin etrafına bırakırlardı. Takdim edilen bu hediyeler arasında, Fransız malı gümüş bir süt kupası ve çingirak takımı vardır. (Bkz. Şekil 4.24., Şekil 4.23., s.74).

Şekil 4.24. Fransız yapımı gümüş süt kupası.

Kaynak: Tezcan, 2006:80.

Saray da doğumu kutlamaya gelen misafir hanımlar, üç gün boyunca misafir edilirdi ve cariyelerin çaldığı sazlar ile çengilerin oynadığı oyunlarla eğlenirlerdi. Şehzadelerin doğumlarıyla yapılan doğum şenlikleri düzenlenirdi. Padişahların ilk oğulları doğduğu zaman donanma günü fazla olur ve diğer oğulları doğarsa donanma günleri azalırdı. II. Osman 'ın (1618-1621) ilk oğlunun doğumunda yedi gün yedi gece süren şehir donanması, 1663 yılında IV. Mehmet'in (1648-1687) doğan büyük oğlu II. Mustafa için düzenlenen ve yine yedi gün yedi gece süren donanma, 1673 yılında doğan ikinci oğlu Ahmet için üç gün üç gece süren donanma ve şenlikleri

yapılmıştı⁷⁹.

“Usta” denilen ve yeni doğan şehzadenin hizmetine görevlendirilen yirmi kadar genç kız tayin edilirdi ve validesi çocuğun bakılmasına ve büyümesine nezaret ederdi. Bebeğin bir yaşında süttten kesilirdi ve yanına bir görevli tayin edilirdi. Bu görevlilerin başlıcalarından “Ağa” denilen üç kişi has odalılardandı ve bunların içinden en yaşlısı şehzadenin baş mürebbesi olup kendisine “Başlala” derlerdi. “Başlala” emrinin altındaki diğer üç hadım ağası da “Lala” unvanını taşıdığı bilinirdi⁸⁰.

Osmanlı hanedan tarihi içerisinde, tahta geçecek erkek oğlu olmadığı için I. Ahmet’ten sonra, yerine kardeşi geçmiş ve böylece yaklaşık üç yüz yıl (1299-1617) ve on dört hükümdarın hayatı boyunca süren Osmanlı Devletindeki tahtın babadan oğula geçmesi kuralı son bulduğu bilinmektedir.

XVII. yüzyılda Osmanlı devletinin hükümdarın her şeyden önce bir erkek çocuğa sahip olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda Osmanlı hükümdarının veya şehzadesinin bir erkek oğlunun olması ve bu durum karşısında hükümdar veya şehzadenin hem insani açıdan, hem de devlet anlayışı açısından şehzadelerin doğumuna verdiği tepkiler bazen abartılı olmaktadır. Gerçekten şehzade doğumları, hükümdar veya şehzade için sadece baba olmakla sınırlı kalmayıp, bununla beraber kendi soyunun ve hanedanının devamını gösteren siyasi bir hüviyet de kazandığı bilinmektedir. Böylelikle şehzadenin doğumunun almış olduğu bu siyasi yön sonucunda, Osmanlı Devletinde dünyaya gelen bir şehzadenin doğumu büyük sevince ve kutlamalara sebep olmaktadır. Hükümdarın veya şehzadenin erkek oğlu dünyaya gelmişse siyasi geleceğinin meşrulaşması anlamına gelen bu kutlu olay her şeyden önce büyük zafer edasıyla kutlanmaktaydı.

4.4. Şehzadelerin Sünnet Düğünü

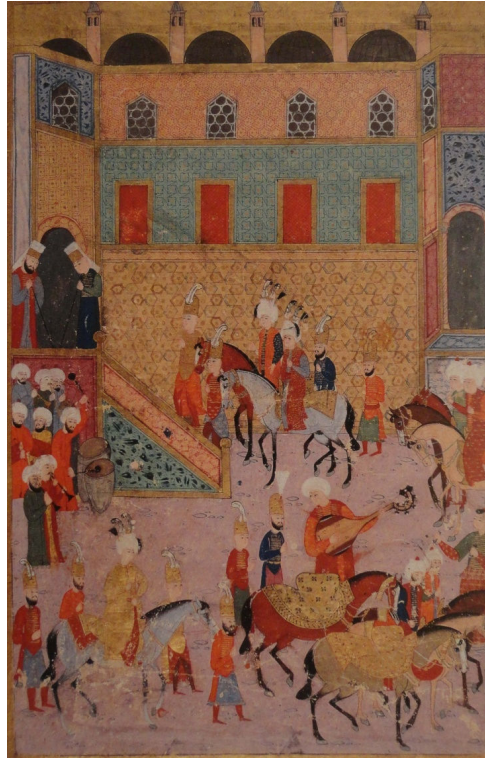
Osmanlılar döneminde bazı durumlar vesilesiyle örneğin padişahın sefere çıkması, bir zaferden dönme, padişahın tahta çıkması, önemli yabancı elçilerin karşılanması, bayramlar, padişah kızlarının veya kız kardeşlerinin nişanları ve evlenme törenleri, şehzadelerin sünnet düğünleri, padişah çocuklarının doğumları

⁷⁹ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1984, s. 108

⁸⁰ UZUNÇARŞILI.A.g.e., s. 110

gibi muhtelif şenliklerle yapılmaktaydı. Ancak bu şenliklerin en görkemlileri kuşkusuz sünnet düğünleri olmaktadır (Bkz. Şekil 4.25.). Osmanlı padişahları şehzadelerini sünnet ettirirken çok tantanalı sünnet düğünleri yaptırıyorlardı. Bu düğün ve şenliğin daha öncekilerden farklı ve üstün olmasına gayret sarf etmekteydi. Osmanlı tarihi ve edebi kaynaklar bu sünnet düğünleri içerisinde 1365 yılında I. Murat'ın, şehzadesi Beyazıt (Yıldırım) için; 1457 yılında Fatih'in, şehzadeleri için; 1530 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın, şehzadeleri için; 1582 yılında III. Murat'ın, şehzadesi Mehmet için; 1675 yılında IV. Mehmet'in, şehzadeleri Mustafa ve Ahmet için; 1720 yılında III. Ahmet'in, şehzadeleri Süleyman, Mustafa, Mehmet ve Beyazıt için; 1836 yılında II. Mahmut'un, şehzadeleri Abdülmecit ve Abdülaziz için; 1847 yılında Abdülmecit'in, şehzadeleri Mehmet Murat ve Abdülhamit için yaptırılan sünnet düğünlerinin tarihte iz bıraktıklarını diğer sünnet düğünlerinden birçok açıdan üstün olduklarını kabul edildiği bilinmektedir⁸¹.

Şekil 4.25. Kanuni'nin şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim için 1530 yılında At Meydanı'nda düzenlenen sünnet düğünü için şehzadelerin meydana gelişleri.

Kaynak: Tezcan, 2006:130.

⁸¹ ARSLAN Mehmet, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul-2009, s. 9

Şehzadelerin sünnet düğünleri ve doğum şenliklerinde olduğu gibi yine büyük eğlenceler düzenlenerek kutlanılırdı. Bu kutlamalara sadece ülke sınırları içerisindeki beyler değil diğer komşu ülkelerin hükümdar ve beyleri de davet edilmekteydi. Osmanlılarda yapılan bu eğlencelerde büyük ziyafetler verilirdi ki bu ziyafetlerde belirli bir hiyerarşik düzen içerisinde yapılır. Şehzadenin sünnet düğünü için ülke içerisindeki beyler ve komşu ülkelerin elçileri düzenlenen bu davetlere ülkelerinin hükümdarlarının hediyeleri ile gelirler ve kendilerine de geldikleri için hediyeler sunulmaktaydı. En büyük özelliklerinden birisi de sünnet düğünlerinin Osmanlı hükümdarının kuvvet, kudret ve zenginliklerini gelen misafirlere gösterdiği bilinmektedir. Osmanlı Devletinin gücünü bu düğünlerle, saltanatını, zenginliğini gösterecek her önlem her zaman olduğu gibi alınmalı, devlet erkânı padişah otağının etrafını çadırlarla sarmalı, gösterişli konuşmalar yapmalı, hüner sahipler, oyuncular, göstericiler de bu göz alıcı alanda gelen giden ziyaretçilere, gezginlere hünerlerini, becerilerini göstermelidirler. Kutlamalara katılan davetli sayısı bir nebze de olsa hükümdarın gücünü ve kudretini göstermek ve saygınlığını arttırmaktaydı.

Şekil 4.26. Sultan III. Murat'ın şehzadesi III. Mehmet için At Meydanı'nda düzenlediği sunnet düğünü şenlikleri için nahılların meydana getirilişi.

Kaynak: Tezcan, 2006: 126.

Tarihte adı geçen muhteşem sunnet düğünlerinden birisi de “en mükemmel, en muhteşem, en gösterişli, en masraflı ve en uzun süre devam eden” gibi sıfatlarla nitelendirilebilecek olan 1582 yılında III. Murat'ın, şehzadesi III. Mehmet'e yaptırttığı sunnet düğünüdür (Bkz. Şekil 4.26.). Muhteşem düğününü konu alan manzum ve mensur surnameler içinde resimli olanlardan ilki 1582 tarihli Seyyid Lokman'ın yazdığı ve Nakkaş Osman'ın resimlediği surnamedir. 1546 ile 1595 yılları arasında yaşayan, 1574 ile 1595 yılları arasında hükümdarlık yapan ve Osmanlı'nın on ikinci padişahı olan Sultan III. Murat, 36 yaşlarında ve padişahlığın sekizinci yılında iken, 1566'da Safiye Sultan'dan doğan ve sancağa çıkmadan evvel

1582 yılında 16 yaşlarında olan Şehzade Mehmet için eşsiz ve muhteşem bir sünnet düğünü düzenlemiş olduğu bilinmektedir. Nakkaş Osman'ın resimlediği surnamede şehzadelere ve sünnete ait görüntüleri daha az bulunmaktadır. Surnamede, betimlemeler daha çok eğlenceleri ve esnafın geçişini anlatmaktadır.

Osmanlı Sultanı III. Murat döneminde bu düğünün o vakte kadar gelmiş geçmiş diğer bütün düğünlerle ölçülemeyecek, hatta bundan sonra geleceklerce de taklit edilemeyecek derecede tantanalı ve gösterişli olmasını istemişti. Sultan III. Murat bunun için düğün hazırlıklarını daha bir sene öncesinden başlamıştı. Beylerbeylerine, meliklere, krallara ve hükümdarlara; padişahın davet mektuplarını taşıyan elçiler ve sarayda bu gibi hizmetlerde kullanılan çalışanlar ve çavuşlar gönderilerek düğünün yapılacağı bildirilmişti ve müjdelenmişti⁸². Asya, Avrupa ve Afrika devlet reisleri yanında içeride ise küçük büyük hükümet adamlarından kimse unutulmamıştı ve Rumeli ile Anadolu'daki protokole dâhil olanların hepsine davetiyeler yollanmıştı. Küçük büyük hükümet adamlarının bir kısmı kutlamaya gelmişti fakat bir kısmı da özür mektupları ile birlikte elçileri eşliğinde hediyelerini de göndermişlerdi. Osmanlı devletinde kutlamalara ülke içinden ise beylerbeyiler, valiler, vezirler, paşalar, din adamları, tarikat şeyhleri ve diğer din adamları temsilcileri ile umumi halk davet edilmişti.

Kutlama için davet işleri halledildikten sonra şenliğin tam bir düzen içinde geçmesi için muhtelif görevlendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte Rumeli beylerbeyi İbrahim Paşa düğüncübaşı, Sokollu'nun damadı Anadolu beylerbeyi Cafer Paşa şerbetçi başı, Kaptan Kılıç (Uluç) Ali Paşa mimarbaşı, matbah-ı amire emini Kara Bali Bey sür emini, Sabık nişancı Hamza Bey nazır-ı sür, Yeniçeri ağası Ferhat Ağa muhafız başı olarak görevlendirilmişti. Şenlik hazırlıklarının yapılması için üç yüz güvenilir adam görevlendirildi. Düğün nazırı Hamza Bey'e ilk planda düğüne başlangıç masrafı olmak üzere hazineden 50 yük akçe vermişti. O döneme göre 50 yük akçenin değeri 70 bin altın civarında olmaktaydı. Kaynaklar ise düğün süresince defalarca 50 yük akçe verildiğini yazıyordu. Cebeci başı Hüseyin Ağa da 1000 nefer bölüğü ile düğün hizmetine tayin edilmişti. Şenlik için, bunlardan başka 600 seçme sipahi çevreyi görüp gözetmeye ve ufak tefek hizmetlere memur edilmişti. Düğün sırasında meydanın tamamen temiz tutulması ve sık sık süpürülmesi

⁸² ARSLAN Mehmet, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul-2009, s. 11

için tersanedeki esirlerden 200 kişi tahsis edilmişti. 50 kişide meydanın her gün muntazaman sulanması için görevlendirildi.

Düğün sırasında alanının temizlenmesi ile düzeni ve izleyicilerin huzur içinde eğlenceleri izlemelerinin sağlanması gibi görevleri de yerine getiren bir grup vardı ki bunlara “Tulumcular” denilmekteydi. “Tulumcular” garip kıyafetleri vardı ve bu teşkilatın soytarı başı olan tulumcu başı grubun başında bulunmaktaydı. Tulumcu başı denilen bu kişi sırtına ottan yapılmış bir palan vurulmuş bir eşeğin üzerinde 500 soytarıyı (tulumcu) yönettiği görülmekteydi. Şenlikte tulumcular hem halkı güldürür, hem intizamı muhafaza eder, hem de düğün alanına insanların yerli yersiz ve zamanlı zamansız girmelerini önlemişlerdi⁸³.

Kutlamada sıradaki aşama ise düğün alanının tertibine gelmişti. Düğün alanı olarak ise şimdiki Sultan Ahmet Camii'nin bulunduğu bölge olan ve o zamanlar “At Meydanı” olarak da anılan geniş meydan seçilmişti. “At Meydanı” diye anılan bölgede bu düğünden önce ve sonrada birçok düğüne mekân teşkil ettiği gibi daha önce de Bizans hükümdarlarının seyran gâhî olarak kullanılmıştı. III. Murat döneminde Sultan Ahmet Camii henüz inşa edilmemişti. Günümüze göre caminin sağ ve sol taraflarında o zamanın vezirlerine ve büyük devlet adamlarına ait saraylar ile köşkler bulunmaktaydı. Bulunan sarayların içerisinde en görkemlilerinden biri olan İbrahim Paşa Sarayın düğün evi olarak hazırlanmasına karar verilmişti. At Meydanı'nın da en büyük ve en güzel sarayı olan İbrahim Paşa Sarayı hemen hemen yeni baştan tamir edilerek padişah ve şehzade ile birlikte tek mil sultanların ve saray halkının yatıp kalkmasını mümkün kılacak mükemmel ve mükellef salonlarla döşetilmişti. Düğün evi olarak seçilen İbrahim Paşa Sarayının meydan tarafındaki kapı ve merdiven yeri kaldırılarak oraya çeşmeler üstüne asıl saraydan çıkıntılı bir vaziyette gayet muhteşem bir kasır inşa edilmişti. Padişah düğün devam ettiği süre içerisinde vaktini bu sarayda ve kıymetli ipek kumaşlar ile zarif halılarla bezenmiş, zengin ve gösterişli bir şekilde döşenmiş bu kasırda geçirmişti. Şehzadenin yeri padişahın sol yanındaydı ve şehzadeye özel bir kasırda inşa edilmişti. Kadın sultanlarınki de köşke bitişikti ve buraya şehzadenin annesi ve kız kardeşleri ayrıca onlara eşlik eden kadınlarla birlikte yerleşmişlerdi. Osmanlı hanedanına ait bütün ağa ve subaylar için bunun yakınına bir galeri tarzında bir yer yapılmıştı. İbrahim Paşa

⁸³ ARSLAN Mehmet, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul-2009, s. 12

Sarayı'nın kapatılan kapısı yerine sarayın köşesinde yeni bir kapı açtırılmıştı. Yeni açtırılan kapı üstündeki oda sadrazam Sinan Paşa'ya ait, onun yanındaki oda ise üçüncü vezir Mesih Paşa'ya ait ve onun yanındaki oda aynı zamanda düğünbaşçılık görevini de üzerine almış bulunan Rumeli beylerbeyi İbrahim Paşa'ya ait bununla birlikte mehterhane kapısı üstündeki odalar ikinci vezir Siyavuş Paşa ile dördüncü vezir Cerrah Mehmet Paşa'ya ayrılmıştı. Ve ayrıca ileri gelen devlet adamları ile Enderun ve bîrûn ağaları denilen sarayın yüksek ağaları için de mehter hanede 72 metre uzunluğunda üç katlı bir divanhane yaptırılmıştı. Bu divanhanein alt kısmı dost devletler tarafından gönderilen bir kısmı elçilere tahsis edilmiş olduğu bilinmektedir⁸⁴.

Hükümdar tarafından Mimarbaşı olarak görevlendirilmiş olan Kaptan Kılıç Ali Paşa kendi emir ve idaresinde bulunan tersane dülgerlerini gece ve gündüz çalıştırarak çok kısa zamanda büyük bir temaşa (oyun) yeri yaptırmıştı. Bu temaşa (oyun) yerinin karşısına büyük bir çadır kurulmuş ve çadırın içinde davetlilere verilecek soğuk ve buzlu şerbetlerin hazırlanmasına tahsis edilmişti. Hükümetçe yerli ve yabancı yüksek misafir ile davetliler için bütün bu hazırlanan seyir yerleri dışında İstanbul'un yüksek tabakası eşrafı (ileri gelenleri) tarafından da bu meydanın kendilerine ayrılan yerlerinde yüksek miktarda paralar harcanılmak suretiyle kendi ailelerine mahsus seyir yerleri de hazırlanmıştı. Arslanhane bölgesi civarında ise seyir için köşkler ve tahtapuşlar inşa edilmişti.

Eski Saray'da hanedan kadınları ile devlet erkânının düğüne davetli hanımları için özel eğlenceler düzenlenmişti. Şehzade, annesinin elini öptükten sonra şenliklerin yapıldığı At Meydanı'na ve babasının eğlenceleri izleyeceği İbrahim Paşa Sarayı'na gelir ve babasının elini öpmüştür (Bkz. Şekil 4.27., s.83).

---

⁸⁴ ARSLAN Mehmet, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul-2009, s. 13

Şekil 4.27. Sultan III. Murat'ın şehzadesi III. Mehmet'in alayla Eski Saray'a varması.

Kaynak: Tezcan, 2006:130.

Büyüklerin olduğu kadar çocukların da ilgisini çeken bir görüntü olan, “Zümrüdüanka” denilen efsanevi dev kuş şeklindeki ve renkli kâğıtlarla hazırlanmış uçurtmalardır. 1582 surnamesinin şenlikleri arasında dört tekerlekli arabalarla

hünerlerini gösteren esnaf kolları geçmişti. Daha sonra peştamalcı esnafı geçerken sanatlarını göstermek için, peştamallardan yaptıkları kuş şekillerini bayrak şeklinde taşımışlardı. Peştamalcıların ellerinde tuttıkları bu şekiller tavşan veya kelebek gibi hayvan figürleri sünet yataklarını süslemekte kullanılmıştı (Bkz. Şekil 4.28.). Bu gelenek günümüze kadar devam etmiş olup bu süsleri yapmasını bilen becerikli kadınlar ise bir araya gelerek sünet yataklarını süslemişlerdi.

Şekil 4.28. Şehzade III. Mehmet'in sünet düğünü şenliğinde peştamalcılar, peştemallardan yaptıkları kuş biçimdeki bayrakları.

Kaynak: Tezcan, 2006:133.

Eğlenceler öğleden sonra başlar ve gecenin geç saatlerine kadar sürerdi. O dönem de “nizekaran” diye adlandırılan atlıkarınca da bir araba içinde getirilmiştir.

Resim, arabayı getiren yaşlı mızrakçıların atlıkarıncayı çekerek döndürmesini betimlenmişti⁸⁵. Karagöz oyunu olması hayal oyunu da, bir çadır içinde oynatılmıştı.

Genellikle şehzadelerin sünnet edilmeleri şenliğin sonuna doğru olmaktadır. Bu düğünün 40. gününde şehzade, Cerrah Mehmet Paşa tarafından sünnet edildi. O zamanlarda sünnet düğünlerinin evlilik düğünlerinden en önemli farkı ise isteyen ailelerin çocuklarının da topluca sünnet edilmesi durumu vardı (Bkz. Şekil 4.29.). Böylelikle halk çocukları bu düğünün önemli bir parçası haline gelmişti. Gerçekten 1582 yılındaki düğününde de 600'den fazla erkek çocuk sünnet edilmişti. Çocukların hepsine yeni elbiseler alınmış, harçlıklar ve hediyeler verilmişti. Bu çocukların sünneti içinse birçok cerrah görevlendirilmişti. Fakat şehzadenin sünnetini bizzat yapan Cerrah Mehmet Paşa, bu hizmetine karşılık, padişah tarafından 500 akçe altın, saf altından yapılmış leğen veya ibrik, hilatler ve 30 adet çeşitli seraser kumaşlarla ödüllendirilmişti⁸⁶.

Şekil 4.29. Şehzade III. Mehmet'in sünnet düğününde Müslüman olan Hıristiyan çocuklarla isteyen ailelerin çocuklarının sünneti.

Kaynak: Tezcan, 2006:134-135.

Sünnet bıçağı, sünnetten sonra Valide Nurbanu'ya verilip, kesilen deri de altın bir tabak içinde Haseki Safiye Sultan'a sunulmuştur. Topkapı Sarayı hazine

⁸⁵ ATASOY Nurhan, 1582 Surname-i Humayun, Düğün Kitabı, İstanbul-1997, s.107-131

⁸⁶ ŞEHİSUVAROĞLU Haluk, Asırlar Boyunca İstanbul, İstanbul-1952, s. 87

koleksiyonunda halen bir sünnet bıçağı bulunmaktadır. Avcı çakısı gibi açılan bu bıçak, geri dönüp kapanan ustura şekline sahiptir. Sünnet bıçağının biçimi, balık formunu andıran gövdesi, altın zemin üzerinde zümrüt ve yakutun spiral kıvrımlar halinde aralıksız dönüşümlü (pavé) kullanılmasıyla bezenmişti. Usturanın kuyruk kısmı uzun, üç boyutlu ve Rokoko altın yapraklarla bitirilmişti. Elmaslı ve ince bir halkayla gövdeye tutturulmuştu. Usturanın baş tarafı da daha büyük ve hacimli yapraklarla bezeliydi. Usturayı hareket ettiren vida, iki tarafta etrafı elmaslı ve göbeği iri birer gülle belirlenmişti. Ustura açıldığı zaman bıçak kısmı sap birlikte 21 cm. uzunluğunda ve düzgün bir hat oluşturmuştu. Usturanın görüntüsü XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait olup ve XVI. yüzyıl sünnetinde kullanılan ustura hakkında bilgi verebilmektedir (Bkz. Şekil 4.30.).

Şekil 4.30. 18. yüzyıla ait altın üstüne zümrüt ve yakutlarla bezeli sünnet bıçağı.

Kaynak: Tezcan, 2006:135.

Cerrah Mehmet Paşa törenden sonra, Valide Sultan tarafından da ödüllendirilmişti. Cerrah Mehmet Paşa kısa bir süre sonra da şehzadenin halası dul Gevherhan Sultan ile evlendirilmişti.

Cerrahi bir işlem olduğundan dolayı işinde başarılı cerrahlar tarafından ve son derece titizlikle yapılan sünnette, buna rağmen bazen padişah çocuklarının sünnetinde kazalar da olmuştu. 1648 yılında Sultan İbrahim'in yedi yaşında padişah olan şehzadesi IV. Mehmet tahta çıktıktan sonra kardeşleri ile birlikte sarayda sünnet edilmişti⁸⁷. Çocuk padişah sünnette çok kan kaybetmesinden dolayı ölüm tehlikesi geçirmişti. Bu işte şüpheli bir tarafı vardı ki; Kösem, valide sultan olduğu için IV. Murat ve Sultan İbrahim'in saltanat naipliğini yapmıştı. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesinden sonra yerine geçirilen torunu IV. Mehmet'in validesi Turhan'ın genç olduğunu ileri sürmekteydi ve Kösem, yine padişah naibi olmak istemekteydi. Fakat 26 yaşındaki Turhan naiplik için kendi hakkı olduğunu söylemekteydi. Valide ile büyük valide arasında o dönemde sessiz bir mücadele başlamıştı. Şüphesiz çok hırslı olan Kösem, IV. Mehmet'i ortadan kaldırırsa, şehzadelerden Süleyman'ın padişah olacağını ve kendi halinde bir kadın olan annesi Dilaşub'un problem çıkarmayacağını düşünmekteydi. Bu nedenle kendisine yakınlığıyla bilinen darüssaade ağası (Kızlar Ağası) Celali İbrahim Ağa, sünnet sırasında çocuk padişahın işini bitirmek istemişti. Bu durumdan dolayı sünnet esnasındaki operasyonda çocukları tutmak darüssaade ağasının görevi olduğundan, bu işi yapmak zor olmasa gerekti. Kösem'in isteğiyle o gece, ağa padişahın yanında yatmıştı ancak kanamayı fark etmemiş gibi davranmıştı. Haremde, bu durumdan darüssaade Ağası'nın (Kızlar Ağası) sorumlu olduğu söylentileri dolaşmaktaydı⁸⁸. Ama Kösem'in sayesinde duruma kaza süsü verilerek darüssaade ağası kurtulmuştu. Bu işin doğruluğu tartışılrsa da ağa, çocuk padişahı ikinci kez zehirli usturayla tıraş ettirmeye kalkışınca, durum fark edilince ve Mısır'a sürülmüştü.

Olaylı sünnete sahip olan IV. Mehmet'e, saray içinde düzenlenen eğlencelerle genç padişaha unutturulmaya çalışılmıştı. Saraydaki her odanın içinde iç oğlanların kendi başına çeşitli oyunlar hazırlamış ve huzurda oynayarak bolca tebrik almışlardı.

⁸⁷ SAKAOĞLU Necdet, Bu Mülkün Sultanları, İstanbul- 1999, s. 235

⁸⁸ SAKAOĞLU, A.g.e., s. 273

Fakat en usta okçularla güreşçilerin, çalgıcı ve şarkıcıların Seferli Odası'ndan çıktığını ve bu eğlencelerin bir hafta sürdüğünü kaydetmişlerdi⁸⁹.

Eğlenceye ve ava çok meraklı olan IV. Mehmet, Edirne ve çevresi avlanmaya çok uygun olduğu için yaşamını bu şehirde geçirmişti. Sarayında pek çok kadrolu sanatkar bulunmaktaydı. IV. Mehmet büyük oğlu II. Mustafa'ya görkemli bir sünnet şenliği düzenlemeyi çok arzu etmekteydi. Sonunda 1675 yılında II. Mustafa 12, küçük şehzadesi III. Ahmet 2 yaşındayken, bu sünnet şenliğine karar verilmişti. Bu sünnet şenliğiyle beraber 17 yaşındaki kız kardeşi Hatice sultanı da çok sevdiği ikinci veziri musahip Mustafa Paşa ile evlendirmişti. Düğünü yabancı konuklar da izlemişlerdi ve kendi ülkelerinde çok ayrıntılı bilgilerle anlatmışlardı. 1670 ile 1677 yılları arasında İngiliz elçiliğinde rahip olan görev yapan Dr. John Covell üniversite öğretim üyesiydi ve bu şenliği izleyerek gördüklerini hem yazıp ve hem de çizmişti. Sünnet şenliğinin düzenine çadırların dizilişi, küçük nahıllardan biri, ip canbazlarının yerini gösteren taslak, kandil ve fişek çizimleri günümüze kadar ulaşmıştı⁹⁰.

IV. Mehmet'in düzenlediği bu sünnet şenliğinde devlet erkânı, imam, hatip ve şeyhler, silahtar ağaları, ocak ağaları, valide ve haseki çalışanları dokuz gün boyunca kabul edilmiş, ziyafetler verilmiş ve hediyeleri kabul olunmuştu. Onuncu gün şehzade Mustafa'nın sünnet alayı düzenlenmişti. Şehzade, at üzerinde Eski Saray'dan alınıp Yeni Saray'a getirilmişti. Bu yürüyüş sırasında şehzade yelpazelerle serinletilip ve arkasından da arz ağaları gelmişti. Şehzade, padişahın huzuruna gelince sadrazam ve bir vezir koluna girerek etek öpmüştü. Daha sonra şehzadenin hocası Feyzullah Efendi'nin de bulunduğu bir ziyafet verildiği bilinir. Şehzadenin hocası Feyzullah Efendi'ye gösterilen olağanüstü alaka şenlikte herkesin ilgisini çekmiştir. Hoca Feyzullah Efendi (Bkz. Şekil 4.31., s.89), padişahın huzurunda verilen üst düzeydeki bir ziyafette alıkonulduğu gibi, şenlik alanında kurulan çadırlardan biri de sadece ona tahsis edildiği belirtilir.

---

⁸⁹ NUTKU Özdemir, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), Ankara-1987, s. 37

⁹⁰ NUTKU ,A.g.e.,s. 49- 118

Şekil 4.31. Fevziullah Efendi.

Kaynak: <http://www.cerezforum.com/osmanli-tarihi/90506-osmanli-imparatorlugu-doneminde-onemli-kisiler-kronolojik-siralama-2.html>, (05.02.1012).

Sünnet şenliğinde on birinci günde mahalle cemaatleri, imam ve hatipleri ziyafete çağırılmış, bin tepsi içinde geçirilen şekerler ve halka yağma ettirilmiştir. Şehzadeler on ikinci günde Selimiye Camii'nde okutulan mevlitten sonra sünnet edilmişlerdi. O gece IV. Mehmet şenlik yerine çıkmamıştı ve şehzadelerinin yanında kalmayı tercih etmişti. Belki de kuşkusuz kendi sünnetinde yaşadığı şanssızlığı çocuklarının da yaşamasını istememişti.

Cerrah Nuh Paşa tarafından şehzadelerin sünnetleri yapılmıştı. Cerrah Nuh Paşa, yabancı bir tanığa göre yaklaşık “6200 Sterlin” değerinde para ve değerli hediyelerle ödüllendirilmişti. Şenlik sırasında halk çocuklarının yanı sıra sonradan Müslüman olmuş 200 kadar genç ve orta yaşlı erkeğin de sünnet edildiği bilinir.

4.5. Şehzadelerin Eğitimi

Osmanlı şehzadelerinin saraydaki eğitimleri iki kısımdan oluşmaktadır. Şehzadelerin eğitimlerinin birinci kısmı; henüz sancağa çıkmadıkları dönemlerde, saray içi teorik eğitim dönemi olarak adlandırılmaktadır. Şehzade eğitiminin ikinci kısmını ise sancağa çıkarılmalarıdır. Hükümdarın oğlu ve gelecekte hükümdar adayı olmasından dolayı şehzadelerin hem saray içi hem de saray dışı (sancaklara çıkarıldıklarında) eğitimlerine önem verilmiştir.

Osmanlı hükümdarlarının aynı kadından doğmuş olan bütün erkek çocukları sarayda hayatlarını sürdürmekteydi. Farklı anneden doğan çocuklar ise ayrı dairelerde yaşamaktaydılar. Hükümdar tarafından şehzadelerin kendilerine tutulan hocalardan eğitimlerini almaktaydılar. Hocalar ise saraya kadınların kendilerini göremeyeceği şekilde girerler ve iki ihtiyar siyah kadının eşliğinde derslere devam edilirdi. Bazen şehzadeler 13 yaşına gelene kadar derslere devam edilip bazen de bu süre 11 yaşına kadar kısalabilirdi. Şehzade sünnet düğününden sonra sancağa çıkarılırdı. Şehzadelerin çok iyi eğitim almalarının en önemli sebebi, şehzadelere eğitim veren hocaların ilim ve irfan konusunda son derece ileri seviyede olmalarıdır. Böylece şehzadelerin aldıkları eğitimle ve daha sonra devlet yönetiminde gösterdikleri başarıları bunun en güzel kanıtı olmuştur. Şehzadelerin eğitimlerinde en önemli ilke olan Şehzade hocaları bunun karşılığını maddi ve manevi olarak almaktaydılar. Her şeyden önce kendilerine itibar sağlanmaktaydı. Öğrencisi olan şehzade, hükümdar olduğu zaman hocasını kendi oğullarının eğitimi ile görevlendirdiği gibi, ayrıca kendi yanında bir görevle de onun bilgisinden faydalanmaya devam etmekteydi⁹¹.

Şehzadelerin ayrıca sarayın üçüncü avlusunda iç oğlanlarla birlikte fiziksel eğitim aldıkları bilinmektedir. Özellikle binicilik ve dövüş sanatları eğitimini iç oğlanlarla birlikte almışlardı. İç oğlanlardan aldıkları eğitimler; Türkçe okuma yazma ile Arapça ve Farsça dersleri, İslam bilgileri, askerlik (savaş teknikleri ve kumandanlık), yönetim usulleri ve hukuku, bir Osmanlı centilmeninde bulunması gereken musiki ve şiir gibi bir sanat icra etmek olduğu biliniyor.

---

⁹¹ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara- 1994, Cilt I, s. 537

Binicilik ve dövüş dersleri dolayısıyla hemen her şehzade çok iyi at biner, avcılık yapar ve kendisini koruyabilecek kadar dövüş sanatlarına hâkimlerdi. Ayrıca şehzadelerin terbiyeli olmaları ve yöneticilik sıfatlarını kazanmalarına da önem gösterilirdi⁹².

Şehzadelerin teorik eğitimleri sırasında hocalarından hangi dersleri aldıkları konusunda henüz kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur, ancak bazı kaynak bilgilerinden yola çıkarak bize fikir vermektedir. Örneğin; Osmanlı tarihlerinde, şehzade hocalarının Arapça ve Farsça bildiklerine devamlı atıfta bulunulmasından şehzadelere de bu dilleri öğrettikleri sonucuna varılabilir. Şehzadelere her şeyden önce Kur'an eğitimi dersleri veriliyordu. Diğer taraftan şehzadelere, Milletler ve Medeniyetler Tarihi ile devlet yönetimi de öğretiliyor, ayrıca edebiyat, fen, matematik, astronomi ve tarih gibi derslerde okutulmaktaydı.

4.5.1. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Annenin Yeri

Padişahın cariyelerinden biri çocuk doğurduğu zaman statüsü değişirdi ve padişah kadınları arasında derecesi yükselirdi. Cariyelerin doğurdukları çocuk erkek ise "şehzade annesi" olarak yeni bir kimlik kazanırlardı. Çocuk doğar doğmaz ona dışarıdan, iyi bir aileden, genç ve bebekli bir kadın sütüne (daye, taya) olarak atanırdı ve anneye destek olarak sütüne çocuğu emzirirdi. Böylelikle sütüne ve annelik hakkı olan "hakk-ı rıdaiye", yani süt hakkına sahip olurlardı. Çocuğa ayrı olarak sarayda yetişmiş deneyimli, iyi huylu ve zeki cariyelerden bir de dadı tayin edilirdi, artık şehzadelerin anne, sütüne ve dadıdan oluşan bakım ve eğitim grubu takımı tamamlanmış olmaktaydı. Şehzadeler bir yaşına geldiğinde onlara bir lala tayin edilirdi. Şehzadelerin okula başladığı 5 veya 6 yaşlarında ise bu takıma bir de hocası eklenmektedir.

Annelerin rolü, sevgi temeline oturan bir ilişki içinde çocuklara doğruları ve kuralları, saraya uygun davranışları öğretmek kalmayıp ve öğretilenleri de kontrol etmekteydiler. Doğumdan ölüme kadar süren bu sağlam anne-çocuk ilişkisinin yanı sıra saray annelere politik yaşam ve resmi görevlerde yüklemişti; şehzade annesinin esas görevi ise 13 veya 14 yaşına gelene kadar oğlunun gönderildiği her sancakta şehzadeye eşlik etmekle başlardı. Başlangıçta annenin şehzadeye kendi verdiği

⁹² UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1984, s. 113

terbiye ve sorumluluk üstlenmesine rağmen sancakta lalasının da yardımıyla resmileşmektedir.

Şekil 4.32. Handan Sultan.

Kaynak: <http://mehmetarikan70.files.wordpress.com/2011/04/handan-sultan.jpg>, (06.02.2012).

Annelerin şehzadeleriyle ilgili resmi görevlerinin bitmesiyle, şehzadelerin sancağa gönderilmesinin son bulduğu daha çok XVI. yüzyılın sonunda arttığı görülmektedir. Sancağa gönderilen son şehzade III. Mehmet olmuştur. III. Mehmet'ten sonra yerine geçen I. Ahmet, sancağa gönderilmeden tahta çıkan ilk hükümdar özelliğine sahipti. Osmanlı hanedanının saltanat değişikliğinde “ekberiyet” sistemine geçilmişti; fakat taht varisleri arasında yaşı en büyük olan tahta geçmeye başlamıştı. Çocuk denecek yaşta padişah olan şehzadelere annelerinin de, böylelikle siyaset alanında rolleri artmıştı ve bununla birlikte ilginç olaylar yaşanmaya başlanmıştı. Bu durumlardan biri olan 14 yaşını bile doldurmadan tahta çıkan I. Ahmet'le ilgiliydi; annesi Handan Sultan (Bkz. Şekil 4.32.), Ahmet'e destek olmaya çalışmaktaydı. O sırada Handan Sultan, “kaptan-ı derya” olan Derviş Paşa'yı kinden

ve düşmanlıktan uzak biri gibi görmüştü, bu yüzden genç padişahı onun sözlerini dinlemesi için ikna etmeye çalışmıştı. Üstelik Derviş Paşa'ya aykırı gelen bir iş yapmayacağına dair, analık hakkı ve sütü üzerine yemin ettirmişti⁹³.

IV. Murat'ın ve Sultan İbrahim'in naipliğini yapan Valide Kösem Sultan, iki oğlundan da çok çekmişti. Valide Kösem Sultan, 11 yaşında resmi naibi olduğu IV. Murat'a sözünü bir türlü geçirememişti ve bu durumdan dolayı sadrazama şikâyet mektupları yazmıştır. Annesi Hatice Turhan Sultan, 7 yaşını doldurmadan tahta çıkan IV. Mehmet'in naipliğini yapmıştı. Çocuk sultan olan IV. Mehmet önemli toplantılara girerken annesi Hatice Turhan Sultan da katılır ve perde arkasından dinlerdi.

Osmanlı sarayında, çocukların annesiz kalmamasına özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Annesi ölmüş veya herhangi bir nedenle saraydan uzaklaşmışsa, dadıların anne vekili olarak görevlendirilmektedir. Anne vekilleri olan dadılarına emanet edilen çocuklara çok iyi bakılmış ve onlara annelerinin eksikliğini hissettirmemişlerdir. Padişah çocukları da yetişkin birer insan olduğunda onları sevgi ve saygıyla hatırlamışlardır.

4.5.2. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Daye (Taye, Taya) ve Dadının Yeri

Osmanlı hanedan yaşamında, saraylarda ve zengin konaklarında bir bebek doğduğunda, anneye destek olmak üzere bir sütnine (daye, taye, taya) bulmak eski bir gelenek haline gelmişti. Özel olarak saray padişah çocuklarını emzirecek kadınların, iyi bir aileye mensup olması istenilmekteydi. Sütnineden sonra çocuğun bakımında yardımcı olacak bir dadı alınır. Ama Osmanlıların sütnine-daye ilişkisi dadı ile hep karıştırılmıştı. Sütnine, çocuğu emzirme süresi olan iki veya iki buçuk yıl kadar sarayda bulunur sonra çocuk süttten kesilince ayrılırdı. Dadı ise saraya daha önceden alınmış, saray terbiyesini öğrenmiş, iyi ahlaklı ve akıllı kalfa cariyelerden seçilirdi. Çocuğun süt verme dışındaki hizmetlerini ise dadı yani kalfa görürdü; banyosunu yaptırmak, soyup giydirmek, masallar anlatarak uyutmak ve kucağına alıp dolaştırmak dadı bu görevlere sahipti. Bu nedenle saraylı çocuk, annenin ve dadı kalfanın terbiyesiyle yetiştirilerek, kibar bir insan olmaktadır.

---

⁹³ Peçevi, Tarihi Peçevi, Cilt II, İstanbul- 1867, s. 316

Aile, sütnineye zamanı geldiğinde hediyeler verip, sütninede bunun üzerine çocuğa görünmeden sessizce ayrılırdı. Dayenin çocuğa süt vermesi, hele süt verilen çocuk hanedana mensupsa, dayeye ayrıcalıklı bir konum sağlamaktaydı. “Hakk-ı rıdai” (süt hakkı) nedeniyle çocuğun çevresinden saygı görür, böylece çocuklar da dayelerine çok yakın olurlar, onları sever ve hayatları boyunca ilgilendikleri görülmektedir.

III. Mehmet şehzadelğinde, dayesi Halime Hatun’u çok sever ve sayardı. Dayesinin kızını, Manisa’da şehzade sancağındaiken lalası olan Lala Mehmet Paşa’yla evlendirmişti⁹⁴. Daye Halime Hatun, III. Mehmet’in kendisine verdiği mülkle Akhisar’ın Marmara Bucağı’nda medrese ve yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu yaptırmıştı⁹⁵.

Şekil 4.33. Divan-ı Hümayun.

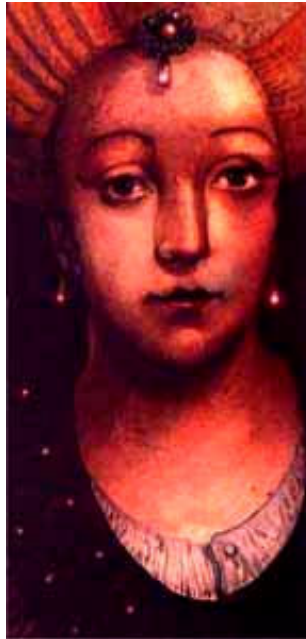
Kaynak: <http://www.forumdaz.net/osmanli-imparatorlugu/osmanlida-divan-uyeleri-kimlerdi-89245/>, (06.02.2012).

⁹⁴ Peçevi, Tarihi Peçevi, Cilt II, İstanbul- 1867, s. 283

⁹⁵ ULUÇAY Çağatay, Manisa’daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi, İstanbul- 1941, s. 10

I. Mustafa'nın ciddi ruhsal sorunlarının olduğu bilinmektedir. Divan-ı hümayun (Bkz. Şekil 4.33., s.94) onun padişah olmasını istememekteydi. Her şeye rağmen tahta geçince, Mustafa'nın annesi oğlunun yerini sağlamlaştırarak girişimlerde bulunmuştur. Silahtar Mustafa Ağa'yı, padişahın dayesiyle evlendirilerek, Mısır valiliğine atanmasını sağlamıştır. Fakat padişah hastalığı nedeniyle üç ay sonra tahttan indirilmiş, yerine II. Osman geçirilmiştir. II. Osman'ın bir suikasta kurban gitmesi üzerine, I. Mustafa tekrar tahta çıkarılmıştır. Valide sultan ise eski silahtarını, sadrazamlığa atayarak, oğlunun yerini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Ama sultanın durumunu, bu güvenilir destek bile bir yıldan fazla koruyamamış, Sultan Mustafa 1623 yılında tahttan indirilmiştir.

14 yaşında II. Osman padişah olduğu zaman annesi Mahfiruz sarayda değildi. II. Osman'ın padişahlığının ikinci yılında annesi ölünce, dayesinin anne vekilliğine getirildiği tahmin edilir, bundan dolayı Mahfiruz (Bkz. Şekil 4.34.) 1620 yılında öldüğünde, dayesinin maaşı arttırılmıştır⁹⁶.

Şekil 4.34. Mahfiruz Hadice Sultan.

Kaynak: <http://www.dostyakasi.com/osmanli-tarihi/2888-osmanli-padisah-portreleri-esleri-ve-valide-sultanlar-2.html>, (07.02.2012).

⁹⁶ PEIRCE Leslie, Çev. Ayşe Bertay, Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğunda Hükümdarlık ve Kadınlar, İstanbul-1998, s. 310-311

Sultanların dayeleriyle olan ilişkilerinin, dayenin evlenip saray dışına çıktıktan sonra devam ettiği görülmektedir⁹⁷. Daha sonraki yüzyıllarda da dayelerin önemi devam ettiği görülmektedir. Ancak 1600 yılından sonra “ekberiyete” yani yaşça büyük hanedan mensubu kişinin padişah olmasına göre tahta çıkılmaya başlanması, şehzadelerin kafeste olmasından ötürü onlara bir dadı verilmesini engelliyordu. O kadar ki, Eski Saray’da oturan annelerin bile çocukla görüşmesine izin verilmemişti.

4.5.3. Şehzadelerin Okul Öncesi Eğitiminde Lalanın Yeri

Osmanlı padişahlarının sarayda doğan erkek çocuklarına daye ve dadının yanı sıra, bir yaşına geldiklerinde bir de lala tayin edilmekteydi. Lala ise Türkler arasında çok eskiden beri var olan atabek (vilayetleri yöneten vali) karşılığı olarak kullanılırdı.

Henüz erginliğe ulaşmamış şehzadeye, lala gerekli bilgileri aktarır, terbiyesiyle uğraşır ve şehzadeyi yönlendirirdi. Şehzadenin sancağa 13 veya 14 yaşına gelince çıkması, ona sancak yönetiminde yardımcı olacak deneyimli lalayı divan-ı hümayun da tayin edilmektedir. Lala, şehzadenin çocukluğunda ve sancakta olmak üzere iki farklı göreve sahiptir. Lala, çocuğun hizmetlerinin iyi görülmesini kontrol edip, çocuğun ruhsal ve bedensel açıdan gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu sırada Enderunlu ağalar ile padişahın da katıldığı, haftada birkaç kez düzenlenen binişlere şehzadeler de alınmaktaydı. Okçuluk, cirit, tomak ve matrak gibi oyunları seyrederek, hem öğrenirler ve hem de eğlenirlerdi. Çoğu zaman şehzadelerin oyunlara katıldıkları da bilinir.

Lalalarının 10 ile 13 yaş arasındaki çocuklara ata binmeyi öğrettiklerini, geceleri selamlıkta bulunup ve eğlenceleri seyrettikleri biliniyordu. Şehzadelere kahramanlık, mertlik ve yiğitlik duyguları aşılandığından beri bu konuları anlamalarına yardımcı olarak kitaplar okunduğundan, şehzadelerin daha sonra da silah kullanma talimleri yapıldığı bilinir. Talim silahı olarak kaval denilen, namlusu

---

⁹⁷ PEIRCE Leslie, Çev. Ayşe Berktaş, Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğunda Hükümdarlık ve Kadınlar, İstanbul-1998, s. 176

yivsiz, menzili uzun olmayan basit tüfeklerin kullanıldığını, silah kullanma ve nişan alma usulleri öğretilmektedir⁹⁸.

Osmanlı sarayındaki her Şehzadenin de aynı yollarla yetiştirilmiştir. Kuran ve okullarda okutulan diğer derslerle de birlikte takviye edilmektedir. Lalanın görevi, büyük ihtimalle Şehzadenin sancağa çıktığı zamanda çok daha önem taşıdığı bilinir. Lala, o dönemde Şehzadenin veziri haline gelmişti. Lala, Şehzadenin sancağa son çıktıkları 1600'l yılların sonuna kadar, annesi ve dadısıyla beraber hayata hazırlayan kişilerden biri olduğu belirtilirdi.

4.5.4. Şehzadelerin Okul ncesi Eğitiminde Oyunun Yeri

Osmanlı hanedan çocuklarının da, her çocuk gibi oyun arkadaşlarına ve oyuncaklara ihtiyaç duymaktaydılar. Arkadaşlarla birlikte kurulan oyunlar onları geleceğe hazırlar ve oyun kurallarına uymak Şehzadelere belli bir disiplin kazandırmaktaydı. Şehzadelerin ilk arkadaşları, "enderuna" alınmış küçük çocuklar olmaktadır. Şehzadelerin yürümeye başladıktan sonra dadılarının nezaretinde bahçeye çıktığını ve kendi yaşındaki çocuklarla oynadığını, bu çocuklara zaman zaman ilerde harem ağaları olacak siyah çocukların da katılacağı bilinir. Şehzadelerin sancağa çıkarken veya sancaktayken edindiği gençlik arkadaşları hayatlarında önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Yaşanılan olaylardan dolayı Şehzadelere arkadaşlığın bazen çok büyük fedakârlıklar gerektirdiğini göstermektedir.

Şekil 4.35. Küçük çocukların gezmesi için yapılmış keçilere çektirilen araba.

Kaynak: Tezcan, 2006:155.

⁹⁸ Abdülaziz Bey, Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri, Yay. Haz.: Kazım Arısan- Duygu Arısan Günay, İstanbul-2000, s. 55-59

Şehzadelerin haremde diğer kardeşleriyle oynarken, dadıların nezaretinde arabalarla birlikte gezintiye de götürülmektedir. Çocukların bindirildikleri bu gezi arabalarının erken örnekleri bugün mevcut olmamakla birlikte satın alma yoluyla saray koleksiyonuna katılan XIX. yüzyıla ait bir arabada, bu konuda fikir verebilmektedir. Küçük çocukların gezmesi için yapılmış iki kişilik ve dört tekerlekli araba keçiler tarafından çekilebilmektedir (Bkz. Şekil 4.35., s.97).

Şekil 4.36. Çocuk Eyeri.

Kaynak: Tezcan, 2006:158.

Atları seven saray çocuklarının kendilerine alınan midillilerle gezmek önemli eğlencelerinden biri olmaktaydı. Bugün saray koleksiyonunda hala bir çocuk eyeri (Bkz. Şekil 4.36.) ile çift kişilik sepet eyer (Bkz. Şekil 4.37., s.99) bulunmaktadır. Sepet eyeri ise dedikodu koltuğu gibidir ve oturan çocukların yüz yüze bakmasını sağlar. Bu sepet eyer, çocukların atlarla spor yapmanın yanı sıra gezinti için de kullanıldığını göstermektedir.

II. Osman, çocukluğundan itibaren atları çok sevmiştir ve kendisine benekli beyaz atına “Süslü Kır” adını vermiştir. II. Osman’ın “Süslü Kır” öldüğü zaman mezar taşı diktirmiştir, ayrıca II. Osman portresini yaptırırken de hep kırat üstünde betimlendirmiştir.

Sarayda atlar gibi kuşlar da önemli bir yer tutmaktadır; yeni sarayın kuruluş döneminde Enderun avlusunda bir kuşhane olduğu bilinmektedir. Sarayda “Doğancılar” adında hizmetli bir grubun olduğu ve kuşları bu kişiler Üsküdar’da

talim ettirirlerdi. Doğancılar semtinin ismi de bu durumdan dolayı, bu ismi almıştır. Çok eski zamanlardan beri kuşları haberleşme aracı olarak kullandıkları ve av kültürü olan Osmanlıda avlanan şehzadelerin için eğitildikleri de bilinmektedir. Değerli kafesler içinde büyütülen, sarayda barındırılan güzel sesli kuşlar da çocukların ilgisini çektiği kadar onların eğlence kaynağı da olmuşlardır.

Şekil 4.37. Çift kişilik sepet eyer.

Kaynak: Tezcan, 2006:159.

Birçok ülke de bilinmekte olan oyun tahtası üzerinde oynanan ve adlarının da günümüze kadar geldiği; dokuztaş ve satranç gibi akıl oyunlarının çok yaygın olduğu görülmektedir. O dönemde oynanan mangala oyunu, taşları bir tahta üzerine oyulan belirli sayıda çukura taşımak suretiyle oynanan bir oyundur. XVII. yüzyılda sarayda Enderunlular tarafından minkale, dokuztaşın ve dokurcun adıyla oynanmaktadır.

Oyunların dışında sarayın düzenlediği hanedan düğünleri ve diğer şenlikler, şehrin önemli meydanlarında kurulan çadırlarda kutlanır ve bu büyük eğlencelere

halk da katılırdı. Çocuklar; dönme dolap, atlıkarınca, hokkabazlık, cambazlık ve hayal perdesi gibi oyunlar için düzenlenen eğlencelerle mutlu olurlardı.

Çocukların hala çok sevdikleri ve bugün bile ilgiyle izledikleri eğlencelerden biri ise, kaynaklarda hayal oyunu olarak geçen Karagöz'dür (Bkz. Şekil 4.38.). Bu hayal oyunu 1582 yılı surnamesinde "lubetbazın biri garip bir çadırıla perdeyi meydana getirip kurdu. Türlü, türlü garip timsalleri perde ardından yürüterek hayaller gösterdi" diye anlatılır. Hem büyüklerin, hem de çocukların ilgisini çeken ateş oyunları ile gece yapılan havai fişek eğlencesi, deniz ve kara savaşları oyunları da ateş bazların gösterileri vardı. Vazgeçilmez ilkelerden biri de toplu eğlencelerin müzikli olanlarıydı; hanendeler ve sazandeler müzik yaparken, ortada köçekler ve rakkaseler oynar, yetişkin erkekler ve çocuklar da onlara katılmaktaydı. Saz takımları sarayda da çok yaygın olmuştu.

Şekil 4.38. Kırmızı çadırın içine kurulmuş hayal perdesi.

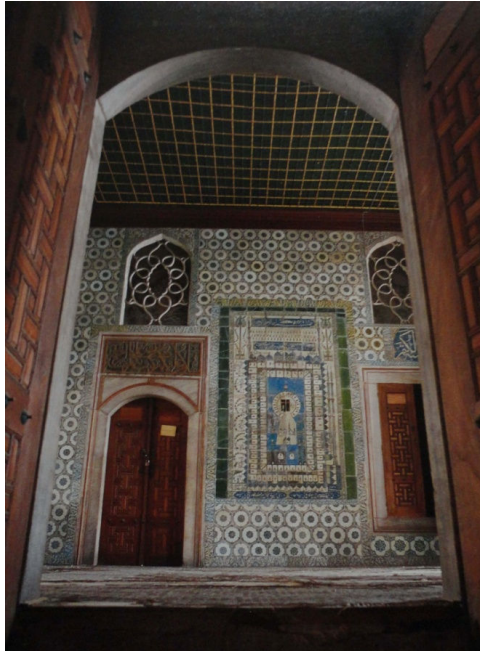
Kaynak: Tezcan, 2006:161.

4.5.5. Şehzadelerin Okula Başlaması

Edirne Sarayı'nın XV. yüzyılda kurulan harem-i hümayununda şehzadeler mektebi bulunmaktadır. XIX. yüzyıl sonunda bombalanarak yıkılan bu erken Osmanlı sarayı hakkında bilgi veren şehzadeler mektebinin, darüssaade (kızlar) ağalığı dairesine bitişik olan harem kapısı aralığının üst katında yer aldığını belirtilir. İki oda, bir sofa, memşa (tuvalet) ve abdesthaneden oluşan bir daire olduğunu, odalardan birinin alçı kabartmalar ve kalem işleriyle, yaşmağı çini kaplı bir ocağa sahipti. Küçük yaşlardaki şehzadeler bu dairede özel hocalardan ders almışlardır⁹⁹.

İstanbul'da kurulan Yeni Saray, XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Edirne Sarayı model alınarak inşa edilmiştir. Sarayın harem dairesi, önceleri sadece yönetim için düşünülmüş, fakat daha sonra Kanuni'nin hasekisi Hürrem'in Yeni Saray'a taşınmasıyla hizmetli sayısı da arttığı için, yeni bölümler gerekmiştir. Karaağalar ve cariyelerin avlulu ve koğuşlu sistemi bu dönemlerde yapılmıştır. Darüssaade (kızlar) ağasının dairesi, haremdeki sorumlulukları içinde şehzadelerin eğitimi de bulunan ve görevine uygun olarak, hizmetliler bölümünün en büyüğü ve görkemli olan dairesiydi. Bina, üç katlı olmakta üst katı sadece şehzadeler mektebine ayrılmıştır (Bkz. Şekil 4.39.).

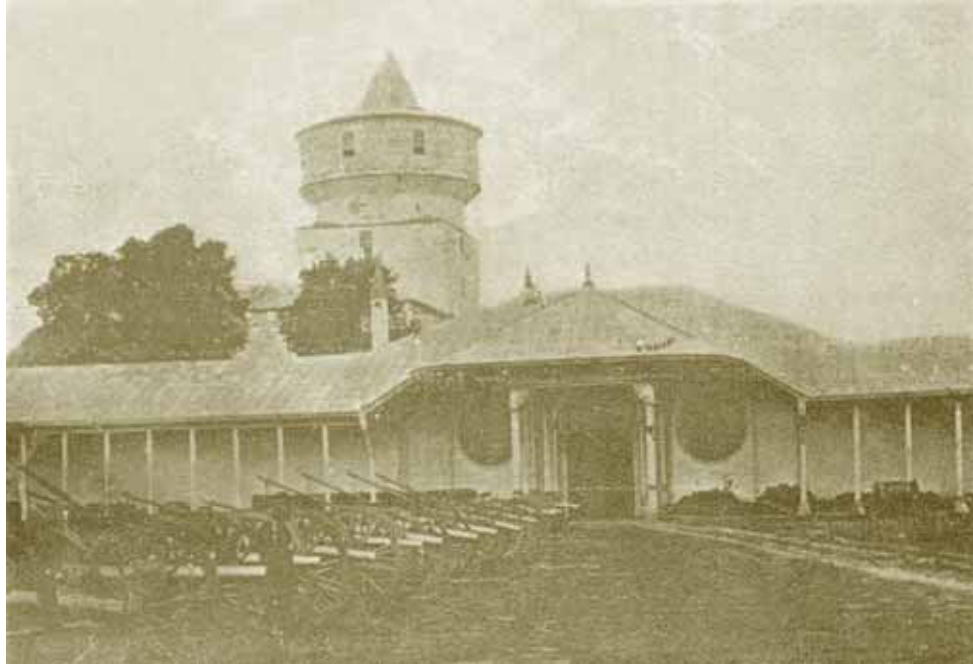

Şekil 4.39. Şehzade mektebi.

Kaynak: Tezcan, 2006:173.

⁹⁹ OSMAN Rifat, Edirne Sarayı, Yay. Süheyl Ünver, Türk Tarih Kurumu, Ankara-1989, s. 88

Haremin bu dairesi, 1665 yılında geçirdiği yaygınla harap olmuş ve yeniden onarılarak bugünkü şeklini almıştır. Aynı Edirne Sarayı'ndaki şehzadegan mektebi gibi daire, bir sofa ile iki oda, bir tuvalet ve abdesthaneye sahipti. Çocukların ilk eğitimi Şehzade Mektebi'nde aldıkları anlaşılmaktadır. Harem ve hazine dairelerin bulunduğu enderunda yaşayan şehzadelerin, XVII. yüzyılda sancağa çıkmadan evvel enderunda şehzade mektebinde eğitilmeleri ve daha önce de sarayda yükselenlerin geçtikleri aşmalardan geçmeleri için şirvana alındıkları bilinir.

Şekil 4.40. Edirne Sarayı Babüside Kapısı.

Kaynak: <http://www.edirneden.com/goster.php?id=39> (10.02.2012).

Edirne Sarayı (Bkz. Şekil 4.40.), Yeni Saray (Topkapı Sarayı), Dolmabahçe ve Yıldız saraylarında da padişah çocukları kendilerine tahsis edilen dairelerde özel hocalardan dersler aldığı bilinmektedir. Şehzadeler beş veya altı yaşına geldiklerinde derslere başlanılırdı. Şehzadeler padişah babalarının bulunduğu yerlerde, bazen de (XVII. yüzyıl sonuna kadar) Edirne'de veya İstanbul'da dersler görmekteydiler. Derse başlama törenleri, Bed'i besmele yani besmeleyi öğrenmedir. Bu padişahın halkla paylaştığı törenlerden biridir. Sadrazam, şeyhülislam ve diğer yüksek rütbeli devlet görevlileri törenlerde hazır bulunur ve çoğu zaman padişah da katılırdı. Şehzadeye törenden önce eğitimi sırasında gerekli olacak rahle (Bkz. Şekil

4.41.,s.103), cüz kesesi (Bkz. Şekil 4.42., s.104) ve elifba yani Arapça, Farsça ve Osmanlıcanın alfabeti, gibi okul araç gereçleri verirlerdi. Şeyhülislam, törende çocuğa alfabenin harflerini okuttuktan sonra dua ederlerdi. Şehzade hocasına teslim edilirdi ve böylece tören sona ererdi. Bed'i besmele törenlerinin ne zaman başladığı kesin olarak bir tarih söylemek mümkün değildir. IV. Mehmet'in şehzadesi Mustafa'nın töreni, "Bed'i besmele" törenlerinin arasındaki en erkeni olduğu söylenmektedir. 1669 yılında II. Mustafa altı yaşındayken "Bed'i besmele" töreni Yenişehir'de bulunurken yapılmıştı. Şehzadeyi alayla getirilmiştir, sonra babasının elini öpmüştür, şehzadeye önceden hoca olarak tayin edilen Vani Mehmet Efendi besmele çektirip, "Rabbi yessir ve la tüassir rabbitemim bilhayır" duasını okutmuştur. Sonra şehzadeye elifba'nın yani alfabenin dört harfini okutup üç kere tekrar ettirdikten, sonra ayağa kalkıp dua etmişler ve böylece derse başlama töreni sona erdirilmiştir¹⁰⁰.

Şekil 4.41. Etrafı yıldızlı ahşap çerçevesi rahle.

Kaynak: Tezcan, 2006:174.

XVII. yüzyılın sonuna doğru 1680 yılında, Sultan IV. Mehmet'in ikinci oğlu III. Ahmet'in bed'i besmele töreni İstavroz Bahçesi'nde (Beylerbeyi Sarayı) büyük

¹⁰⁰ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1984, s. 110-111

ve görkemli bir kalabalık önünde kutlanmıştı. Darüssaade (kızlar) ağasının getirdiği şehzade Ahmet'i, hocası Feyzullah Efendi'ye teslim etmişlerdi.

Şekil 4.42. Sırmayla işlenmiş cüz kesesi.

Kaynak: Tezcan, 2006:175.

4.5.6. Şehzadelerin Eğitiminde Hatim Duası

Şehzadelerin okula başladıktan sonra okulla beraber dini eğitime de başlardı. Şehzadeler ilk önce Kuran okumayı öğrenirdi ve sonra Kuran'ı hatmederler yani baştan sona okurlardı. Şehzadeler okudukları Kuran'ın hatim duası yaparlardı. Padişahlar, şehzadelerinin Kuran'ı öğrenmesine çok önem vermektelerdi. Hatim duası törenleri, halka açık olmayan ve genellikle sarayda yapılan bir törendir.

4.5.7. Şehzadelerin Eğitiminde Gösterdikleri Yetenekleri ve Hocaları

Padişahlar Osmanlı sarayında şehzadelikleri zamanında ders gördükleri hocalarını, hünkâr olduktan sonra hünkâr hocalığına tayin ederlerdi ve hocalarına yüksek ilmiye rütbesi vermekteydiler¹⁰¹.

XVII. yüzyılın başında III. Mehmet, en uzun eğitim alan şehzade olarak bilinmektedir. 1566 yılında III. Mehmet Manisa'da doğmuş ve ilk eğitimini gene

¹⁰¹ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1984, s. 359

Manisa'da hocası Cafer Efendi'den almıştır. Babası III. Murat 1574 yılında padişah olunca onunla İstanbul'a gelmiş ve III. Mehmet saraydaki eğitimini Haydar Efendi ve Pir Mehmet Azmi'den almıştır. 1583 yılında 17 yaşında olduğu zaman III. Mehmet, sancağa çıktığında yanında hocası Nasuh Nevali Efendi ve lalası Mehmet Paşa bulunuyordu. III. Mehmet sancak beyliği olduğu zamanda siyaset bilimi, protokol, din, edebiyat ve müzik konularına eğilimi vardı.

14 yaşında olan I. Ahmet tahta çıktığı zaman, henüz daha sünnet olmamıştı ve kendisi sancağa gitmeyen ilk sultan olarak bilinir. I. Ahmet bütün karar ve atamalarını hocası Mustafa Efendi'ye danışarak vermekteydi. I. Ahmet rüşveti sevmezdi ve rüşveti yasaklamıştı, bu yüzden I. Ahmet daha adil bir padişah olma özelliğine sahipti. I. Ahmet, ok atmasını ve kılıç kullanmasını çok iyi bilirdi. I. Ahmet'in sarığına Hz. Muhammed'in ayağı biçiminde bir sorguç takacak kadar da dindar kişiliğe sahip bir insandı. I. Ahmet'in çocukları, küçük yaşta tahta çıkan IV. Murat, II. Osman ve Sultan İbrahim olarak bilinir.

Genç Osman'ın hocası ise Ömer Efendi derslerini verirdi ve II. Osman çok genç yaşta öldürülmüştü. II. Osman Farsça mahlasına yani şairlerin eserlerinde kullandıkları takma ada ve şiir yazan bir kişiliğe sahipti. II. Osman, Arapça ve Farsça yanında Yunanca ve İtalyanca da öğrenmişti. Gençliğinde tarih ve coğrafya alanına olan eğilimi ve çok kültürlü bir kişiliğe sahip olarak tanınırdı.

Babasını kaybettiğinde IV. Murat 7 yaşındaydı ve 11 yaşında da tahta çıkmıştır. Şehzadeyken aldığı eğitim hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak IV. Murat güçlü bir erkek olarak tanınmaktadır. Dört yüze yakın ata sahip olduğu ve spor ile binicilikte başarılı olduğu da bilinmektedir. IV. Murat müzik alanıyla da ilgilenmiş ve saz eserleri bestelemiştir. Annesi Kösem Sultan, IV. Murat'ın devlet yönetiminde kendisine yardımcı olması için Koçi Bey'i görevlendirmişti. Koçi Bey "Enderun"da yetişmiş olup IV. Murat'a "mahrem-i has" olmuştur. Osmanlı devletinin durumuyla ilgili 18 arz tezkiresi yazmıştı ve devleti zaafa uğratan beş sebebi göstermişti. IV. Murat, bunları yazarken "tedbirli, akıllı bir devlet müşavirine yakışır, açık, ağır, düzgün, ciddi, samimi bir üslup ve hakimane bir itidal içinde olduğu" belirtilmekteydi. Telhislerinden yani sadrazamın bir sorunu olup kendi düşünceleriyle birlikte özet olarak yazıp padişaha sunduğu kâğıtlardan birinde

verdiği IV. Murat'ın tavsiye olarak da padişahın üslubu ve nasıl yönlendirdiği hakkında bize fikir verecek niteliktedir:

“Benim devletü hükümdarım, lazım geldikte bölük ağasını çağırıp, ‘Ağa gözün aç, neferi bir hoşça zapt eyle, şöyle bir fesat zuhur eyleye, senin hakkından gelürüm’, tembihi şerif buyursanız” (TEZCAN Hülya, 2006:s. 180).

IV. Murat'ın padişah 1632 yılında 20 yaşındayken bu telhisleri takdim etmiştir.

23 sene kafes hayatında kalmış olan Sultan İbrahim, şehzadeliğinde düzenli bir eğitim alamadığı tahmin edilmektedir. Sultan İbrahim'e de Koçi Bey devlet yönetiminde yardımcı olmuştur. Fakat Sultan İbrahim, devlet kurumlarını hatta en basit yazım kurallarını bile bilmediğinden dolayı Koçi Bey bunları da yazmak durumunda zorunlu kalmıştır. Sultan İbrahim'in şehzadeleri IV. Mehmet, II. Süleyman ve II. Ahmet'in de iyi bir eğitim aldığı söylenmemektedir.

Sultan İbrahim'in şehzadesi Avcı lakaplı IV. Mehmet ise 7 yaşında tahta çıkmıştır. IV. Mehmet'in derse başlama yaşı 5 veya 6 olduğuna göre, eğitimi Kuranı okuyacak seviyede kalmıştır. IV. Mehmet zeki ve yumuşak başlı olduğu söylenmektedir. Öğreniminin az ve yazısının okunamayacak derecede karışık olduğunu söylenir ve yalnız hatt-ı hümayunlardan, devlet işleri için verdiği buyrukların akıllıca olduğu eklenmektedir. Çocuk padişaha hocalık Vani Mehmet Efendi derslerini vermiştir¹⁰².

39 sene kafes hayatından sonra II. Süleyman tahta çıkmıştır. Şehzadeliğinde hocası olmamıştır. II. Süleyman padişah olunca da, kendisine “muallim-i sultani” olarak Arapzade Abdülvehhap Efendi atanmıştır. II. Süleyman, Tokatlı Ahmet Efendi'den hat derslerini almıştır. II. Süleyman'ın el yazısı işlekti. “Sülüs” yani Arap

¹⁰² UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1984, s. 96-97

alfabesiyle yazılan bir tür süslü yazı ile beraber “nesih” gene Arap harflerinin, basımda ve yazma kitaplarda en çok kullanılan çeşidi üzerinde çalışmıştır.

XVII. yüzyıl sonlarına kadar 43 sene kafes hayatında yani göz hapsinde kaldıktan sonra II. Ahmet, 1691 yılında padişah olmuştur. Uzun kafes hayatı boyunca “ilm-i nücum” yani astroloji ile uğraşmıştır. II. Ahmet, 1680 yılında XV. yüzyıla ait bir kitabı istinsah etmiş yani kendi el yazısıyla bu kitaba bakarak aynısını yazmıştır. II. Ahmet’in de yazısı güzeldi ve nesih yazmayı severdi.

Hat sanatına olan meraklarıyla bilinen Sultan IV. Mehmet’in, padişah olan iki oğlu II. Mustafa ve III. Ahmet’tir. II. Mustafa’nın şehzadelikteki ilk hocası Seyit Mehmet Efendi, daha sonra da Feyzullah Efendi olmuştur. II. Mustafa, şehzadelikte meşhur hattat Hafız Osman’dan sülüs ve nesih dersleri almıştır¹⁰³.

4.5.8. Şehzadelerin Eğitimindeki Dersleri

Osmanlı imparatorluğunun erken döneminde, Türkmen eğitimi içinde yer alan binicilik, kılıç kullanma, güreş, savaş sporları ve avcılığın çok iyi bilindiği, kazanılan başarılarından anlaşılmaktadır. Bu başarıların veya becerilerin altında Büyük Selçuklular döneminde Anadolu’ya gönderilen uç beyleri, alpler, erler, erenler ve bacılarla birlikte Anadolu’ya göç edenler yer almaktadır. Bu beceriler ile IX. yüzyıldan itibaren kabul ettikleri İslamiyet’in kuralları birleşince kişiliklerini ve yaşama şekillerini buna göre biçimlendirmişlerdir. Bir küçük Türk topluluğu olan Osmanlı Beyliği’nin bireyleri de, başta hanları olmak üzere bu bilgi ve öğretilerle donatılmıştır. Arapça dilinde Kuran ve ilmi iyi öğrenmek, edebiyat dili olan ve İran’da konuşulan Farsça’yı bilmek, dönemin yükselen birer değerlerindendi.

Zafer veya bayram gibi büyük şenliklere sahip olan Türklerin düğünleri, baharın gelişini toplu yemeklerle kutlamak eski bir gelenek haline gelmişti. Bu meclislerde tasavvuf, edebiyat ve çeşitli ilimler üzerine konuşulurdu ve şiirsel söyleşiler yapılmaktaydı. “Bezm” denilmekte olan bu meclislere, Osmanlılar zamanında da devam etmekteydi. Bu meclis geleneği, Amasya, Trabzon, Kütahya, Manisa gibi sancaklardaki şehzade sarayları çevrelerinde de devam ettiği görülmektedir. Meclis geleneği olan “Bezm” gibi toplantılar ise sancaktaki şehzadenin gelişmesinde önemli katkısı olduğu bilinmektedir.

¹⁰³ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1984, s. 128

Çoğunu tanımadığımız bazı yabancı kökenli ve enderunda bulunan iç oğlanların, sarayda şehzadeler üzerinde bilgi ve yetenekleriyle etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin hanedan ve halk arasındaki yazışma dili, Arapça, Farsça ve Türkçe'nin birlikte kullanıldığı bir dil olmuştur. Arapça dili olan "Kuran" gibi, Doğu'nun bütün ilim kitapları da bu dilde yazılmış olduğu bilinir. Bu nedenle gerek medreselerde gerekse saraylarda uygulanan eğitimde ise Arapça dersi, birinci sırada olmaktadır. Yüksek bir kültüre sahip İran'ın edebiyat dili olan Farsça'yı öğrenmek ve konuşmak ise eğitimin ikinci dersi olması zorunlu hale gelmişti. Kuran'ı okumak ve hatmetmek için o zamanlarda Arapça'yı öğrenmek çok önemliydi. 1517 yılından sonra İslam dünyasının lideri olan Osmanlı padişahları, yani artık halife olduğu zaman "Kuran" öğrenmenin önemi daha da artmıştı. Özellikle devleti yönetecek kişiler olan şehzadeler, Kuran'ın şeriatını öğrenmeleri ihtiyaç haline gelmişti. Kelam (Tanrı birliğini ve Tanrı'yla ilgili bahisleri ispatlayan bilim), fikh (şeriat meselelerinin uygulanmış kısmının bilgisi), akaid (dinin Tanrı ve ibadetle ilgili hususlarını konu yapan bilgi), ilmihal (din kurallarını öğretmek için yazılmış kitap) gibi konular üstünde yoğunlaşmaktalardı.

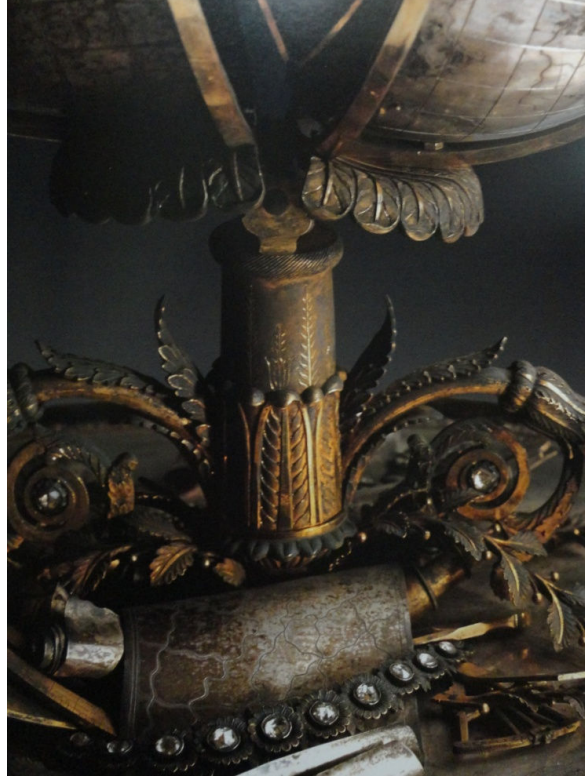

Şekil 4.43. Eğitimde kullanılan bir gümüş küre.

Kaynak: Tezcan, 2006:188.

Kuran'ı iyi öğrenebilmek için çocukların eğitimine beş veya altı yaşında başlanır ve kendilerine “imam-ı sultani” denilen hocalar ders vermekteydi. Şehzadeler Kuran'ı hatmettiklerinde padişah olan babalarının ne kadar mutlu olduğunu anlamak kolaylaşmıştır.

Şekil 4.44. Eğitimde kullanılan bir gümüş kürenin detayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:189.

Okutulan diğer dersler arasında ise; felsefe, mantık, edebiyat, matematik, tarih, coğrafya ve astronomiyi sayılabiliriz. Bu okutulan dersler içinde coğrafya dersinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Şehzadelerin coğrafya dersini harita ve model yerküreyle işlendiği bilinmektedir (Bkz. Şekil 4.43., s.108, Bkz. Şekil 4.44.).

En önemli eğitimlerden biri olan şehzadeler açısından da şüphesiz devlet yönetimi deneyimi başta gelmekteydi. Şehzadeler sancağa bu nedenle gönderilip ve sancakta bağımsız valiler olarak vilayeti yönetirlerdi. Şehzadeler savaş sırasında ordunun kanatlarını komuta edip veya babalarının görevlendirdiği yerlere vekâlet ederlerdi. XVI. yüzyıldan sonra sancağa çıkma usulü kaldırılıp, şehzadeler padişahın sarayında yaşamaya başlamışlardı. Şehzadeler babalarının sağlığında ilk eğitimlerini almışlar fakat babaları ölünce bundan mahrum kalmışlardı. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bu nedenle, şehzadeler ya eğitimsiz büyümüşler ya da eğitimleri eksik kalmıştı. XVII. yüzyılda ardı ardına tahta çıkan çocuk padişahların, eğitim ve yönetim bilgisi, o dönemlerde anneleri ve ulemalar tarafından giderilmeye çalışılmıştı¹⁰⁴.

4.5.9. Şehzadelerinde Eğitiminde Spor ve Avın Yeri

Kuruluşundan beri Osmanlıların yaptıkları sporların kökenleri, Orta Asya'daki bozkır yaşamının içinde var olan binicilik ve beden eğitimine kadar uzanmıştır. Çocuklar ise çok küçük yaşta ata binmeye başlamışlardı. Şehzadelerin toplum içinde bir yer edinebilmeleri için ava çıkmaları ve kendilerinden beklenen avı getirmeleri gerekirdi. Şehzadeler cesur, dayanıklı ve becerikli olmak için beden gücünü arttırmaya çalışmışlardı. Doğum veya ölüm gibi olaylarda binicilik, okçuluk, güreş ve top oyunları gibi spor dalları, büyük şöenlerle ve bayramlarda halk önünde yaptırılırdı. Bu gösterilerde halkın ilgisini çekmek için müzik eşliğinde yapılırdı.

Orta Asya spor geleneklerine sahip İlk Türk devletlerinden olan Hunlardan başlayarak Uygurlar, Göktürkler, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularına kadar devam ettiği görülmektedir. Oğuzlarda da benzer özelliklere rastlanmaktadır. Her Türk devletinde olduğu gibi oğuzlarda da yönetim kademesinde çevgen oyunu yani atlara binilerek değneklerle oynanan bir çeşit top oyunu oynanmaktadır. Okçuluk yarışmaları ve kılıç gösterileri de yapılırdı. Oğuz töreleri, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularına kadar uzanmaktadır. Selçuklu sultanlarının belirli günlerde çevgen oynadıkları ve büyük av şenliklerine katıldığı bilinmektedir. Selçuklu sultanlarının kullandıkları iki lobut yani kol gücünü geliştirmek için kullanılan, gürgenden yapılmış jimnastik aracı bulunmaktadır; idman araçları olan lobutlar, türbelerinden alınıp Konya Mevlana Müzesine konulmuştur. Osmanlı sultanları

¹⁰⁴ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1984, s. 115

tarafından da ağırlık çalışmaları yapılmıştır. Sporun her dalıyla uğraşmış olan IV. Murat, ağırlık kaldırmasıyla da ünlü bir kişiliğe sahipti.

Mısırda bulunan Memluk Devleti, Türkler tarafından kurulmuştur. Memlukularda, atalarının örf ve adetlerine bağlı kalarak cündilik yani binicilik ve çevgen (bir çeşit polo) gibi at sporları yapmışlardı. Okçuluk, kılıç kullanma ve avcılık öğrenmişlerdi. Ama yine de Osmanlı Türklerini kemankeşlikte yani okçulukta diğerlerinden üstün olmuşlardı.

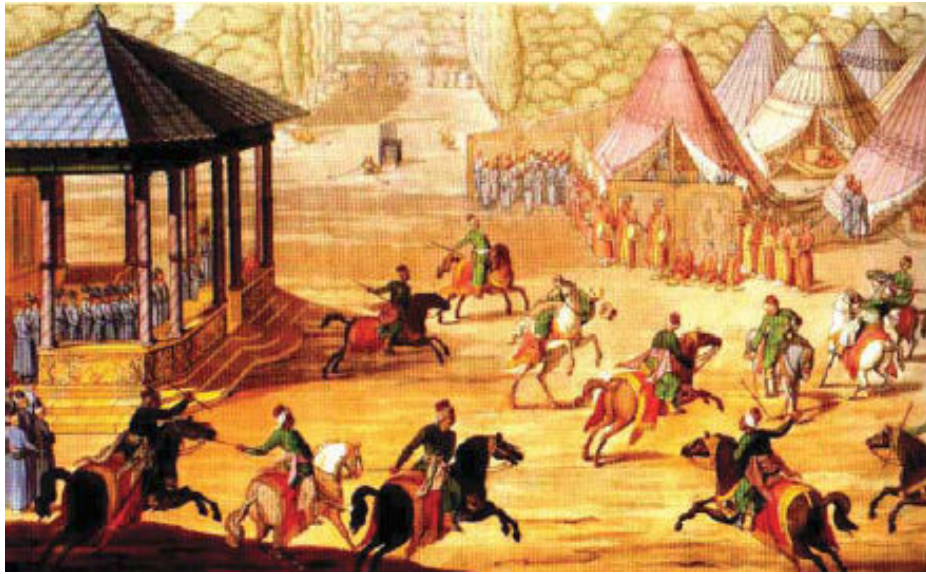

Şekil 4.45. Bir düğün şenliği için yapılan At Meydanı'nda at koşusu.

Kaynak: Tezcan, 2006:194.

Huysuz ve sert atlara bindirilerek cündiler yani biniciler eğitilirdi. Öğrencilere çevik ve eğiten hocalara keskin denilmekteydi. At üzerinde çeşitli hüneler göstermeyi cündiler öğrenmek zorundaydılar. Bu marifetlerden bazıları ise dörtnala koşan bir atın üzerindeyken eğilip yerden bir şey almak, eyer üzerinde ayağa kalkmak, soyunup giyinmek ve eyer değiştirmek gibi usulleri öğrenirlerdi. Ve tabii asıl amaç ise at üzerinde cirit oynamak, mızrak veya ok atmak ve kılıç kullanmak gibi, bir tür savaş hazırlığı olan sporlar yaptıkları bilinirdi. Çevgen ile tomak yani ağaçtan yapılmış top da at sırtında oynanan oyunlardandı. Matrak ise yerde oynanan ve pek çok oyunu olan bir spor dalı oluğu bilinir.

Biniciliğin yani cündiliğin ilk şartı ise, ata hâkim olmak ve iyi binmek koşulları ile yapılırdı. Atı hızlı koşturmak yani süratinden yararlanmak gerekirdi çünkü acil durumlarda haber ulaştırmak için bu hız çok önemli olmaktaydı. Hiç şüphesiz iyi at koşturmanın en iyi göstergesi ise at yarışlarında kazanılan başarıların ön plana gelmesiydi (Bkz. Şekil 4.45., s.111). Düğün şenliklerinde düzenlenen at yarışları bu konuda bilgi vermekteydi. IV. Mehmet'in çocukları için 1675 yılında bir hafta arayla düzenlenen sünnet ve evlenme törenlerinden sonra biniciler yarışmıştı¹⁰⁵.

Şekil 4.46. Osmanlı döneminde cirit oyununu gösteren bir minyatür.

Kaynak: <http://www.erzurum2011.gov.tr/erzurumun-tarihi/10175-gelenekve-gorenek>, (11.02.2012).

¹⁰⁵ NUTKU Özdemir, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), Ankara-1987, s. 105-106

Savaşa hazırlayan binicilikte en önemli oyun ise cirit, mızrak ve ok atışları oluşturmaktaydı. Cirit oyunu (Bkz. Şekil 4.46., s.112), 10 veya 15 kişiden oluşan iki takımın 100 veya 150 metre arayla karşı karşıya gelmesi ve cirit denilen kısa mızraklarla birbirlerine hücum etmesi halinde oynanmaktadır. Ciritleri oyuncular birbirlerine atıp kaçarlardı. Üzerine cirit atılan oyuncu kaçanı kovalardı ve ciridi rakibine değdiren sayı kazanırdı. Sert ve tehlikeli bir oyun olan cirit, yaralanma, hatta ölümlerle sonuçlanabilen bir oyundu¹⁰⁶.

XVII. yüzyıla ait Topkapı Sarayı'nda ciritler bulunmaktadır. Bunlar üçlü gruplar halinde deri bir kın içinde muhafaza edilmektedir. Saray koleksiyonunda bulunan siyah deriden yapılmış, kalıplı ve yassı kın içindeki üç cirit, mükemmel işçilikleriyle dikkat çekmektedir. Kın üzerindeki ağızlık, altın yaldızlı gümüşten yapılmış iki bilezik ve çamurluk kısımları vardır. Kının üzeri oyma tekniğinde kıvrım dal ve çiçeklerle bezenmiştir. Ciritler 83,5 cm. uzunluğunda ve meşeden yapılmıştır. Bu cirit, uzun, sivri demir oklu ve yassı altın yaldızlı gümüş saplıdır. IV. Murat tarafından kullanıldığı ileri sürülüp ve kitabesi olmayan XVII. yüzyıl ciritlerine aittir.

Şekil 4.47. Osmanlı dönemine ait savaş okları.

Kaynak: http://www.tirendaz.com/tr/?page_id=679, (11.02.2012).

¹⁰⁶ PAKALIN Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III. Cilt, İstanbul-1971, s. 295-297

Ciritlerin, genelde savaşlarda kullanılan uzun mızrakların (Bkz. Şekil 4.47., s.113) sportif biçimleri olduğu söylenebilmektedir. Mızraklar kamış, abanoz ve diğer sert ağaçlardan yapılan, uzunlukları 290 cm. ile 390 cm. olan, çapları ise 2,5 cm. ile 3,5 cm. arasında değişen silahlardır. Temren (Bkz. Şekil 4.48.) denilen demir mızrak uçları, yassı, sivri veya tırtıllı olabilmektedir. Bazılarının temreninin dibinde altın yaldızlı toplar bulunmaktadır. Kaba çiçek bezemeli olup, bazılarının gövdeleri yeşil, kırmızı ve sarı boyalıdır. Bazı mızraklar ise Topkapı Sarayı'nda hala saklanmaktadır. Mızraklar at üzerinde kullanıldığı gibi, yayayken de kullanılan etkili bir silahtır.

Şekil 4.48. Osmanlı dönemine ait savaş oklarının demir uçları “Temren”lerin detayı.

Kaynak: http://www.tirendaz.com/tr/?page_id=679, (11.02.2012).

Binicilerin en eski ve köklü sporlarından biri de okçuluk önemli bir yer taşımaktadır. Binicilikte, Orhan Gazi döneminde yeni bir nizam verilirken kemankeşlik de yani okçulukta önem kazanmıştı. İlk Osmanlı başkentleri olan Bursa ve Edirne'de, ayrıca Gelibolu'da ok meydanları kurulmuştu. Fakat İstanbul'daki Ok

Meydanı en çok tanınan mekânlardan biridir. Yaylar, çekilmesi son derece güç, büyük, üstün kaliteli ve katı yaylardır.

Şehzadeler de sarayda okçulukla uğraşmaktaydılar. Şehzadeler daha küçük yaşta ok ve yay talimlerine başlamakla birlikte kılıç kullanmayı öğrendikleri için, sancağa çıkanların yanında görevlilerde mutlaka bunları yapan sanatkârlar da bulunmaktaydı¹⁰⁷ (Bkz. Şekil 4.49.).

Şekil 4.49. Küçük şehzadelerden birine ait bahriye kılıcı.

Kaynak: Tezcan, 2006:197.

¹⁰⁷ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Sancağa çıkan Osmanlı şehzadeleri, Ankara-1975, s. 688

“Ehl-i hiref” yani saray sanatkârları içinde “kemangeran” denilen ok ustaları da bulunmaktadır. Bayramda bu ustaların padişaha takdim ettikleri hediyeler içinde yaylar, oklar ve bu sporla ilgili “zehgir”, siperlik ve gez gibi bazı araç gereçler de bulunmaktaydı. Bazı oklar içinse birkaç bilgi bulunur. Örnek olarak, bir tutam kırmızı renkli, kesme kemiş ok ve okun diğer renkleri de hediye edilmişti. Okların miktarının burada “tutam”la ifade edilmektedir. Padişaha sunulan diğer hediyeler arasında da gez denilen ve ok mesafesini ölçmeye yarayan, muhtemelen ölçekli kemişler bulunmaktaydı. Zehgir, oku çekerken sağ başparmağı korumak için takılan büyük yüzükte vardı. Sol bileğe takılan ve okun yaydan düz çıkmasını sağlayan bileği koruyucu bir araç olan siperliktir. Hediyeler arasında zehgir ve siperlik de vardı.

Kullanıldıkları amaçlara göre oklar da isim alırlar; menzil okları, meşk (çalışma) okları, puta (hedef) okları ve tirkeş (savaş) (Bkz. Şekil 4.47., s.113) okları gibi isimlendirilmektedir. Ok yarışlarına bazen ok koşuları denilirdi. Bu koşullara ancak sadece kabza almış, yani şeyhler tarafından ustalığı kabul edilmiş kişiler katılabilirlerdi. En az 900 geze ok atan okçu kabza alır ve okçular siciline kaydedilmekteydi. Ok meydanında ok sporu yapan padişahların menzil taşları bulunmaktadır. Padişahlara ait erken menzil taşı 1070,5 geze Ok meydanında olan Sultan IV. Murat’inkidir¹⁰⁸. Okçu padişahlardan III. Ahmet’in şehzadelik dönemine ait saray koleksiyonunda bir yay bulunmaktadır (Bkz. Şekil 4.50., s.117). Yayın bir ucunda oku yapan ustanın adı, diğer ucunda 113/1701 tarihli yazılı bulunmaktadır. Bu yay şehzadelerin de ok atışları yaptıklarını göstermektedir.

---

¹⁰⁸ YÜCEL Ünsal, Türk Okçuluğu, Ankara-1999, s. 129

Şekil 4.50. Sultan III. Ahmet'in şehzadelğine ait bir yay.

Kaynak: Tezcan, 2006:198.

Binicilerin at üzerinde oynadıkları oyunlardan bir diğeri de çevgen oyunu olmaktadır. Çevgen oyunu (Bkz. Şekil 4.51., s.118), çok eski bir oyun olup adı Farsçada “çu-gan” dan kökeni İran’dan gelmektedir. Osmanlı sarayın da saray mutfaklarının altında, Marmara Denizi’ne doğru uzanan bu alanı aynı amaçla kullanılmıştır. Çevgen oyunu ise cirite benzer ama uçları “T” şeklinde bir sopa olan çevgenle, güy denilen şimşir topa vurularak, topu iki direk arasındaki kaleye sokma oyunudur. Oyuncular çift kale oynanan bu oyunda, takımlarından birer atlıyı öne sürerek topun kendi kalelerine girmesini önlemeye çalışırlardı ve sonra da diğer oyuncular ikişer ikişer oyuna katılırlardı.

Şekil 4.51. Guy'u Çevgân'dana bir av sahnesi.

Kaynak: Tezcan, 2006:199.

XVI. yüzyılın başlarında ise matrak oyununu Kanuni döneminin ünlü sanatçısı Nasuh bulmuştur. Oyun yerde ve dansı andıran bir hava içinde oynanmaktaydı. Oyuncular bir ellerinde matrak denilen sopalar ve diğer ellerinde de kalkan görevi gören yastıklar tutmaktalardı. Oyunu bulan Nasuh, çok iyi de oynardı; hep galip gelmiş ve padişah tarafından ödüllendirilmişti. Bundan sonra usta oyuncu Matrakçı Nasuh (Bkz. Şekil 4.52., s.119) olarak ünlenmişti. Her türlü sporda çok başarılı olan IV. Murat'ın, matrak oyununu çok iyi oynamasına rağmen, ancak yetmiş tane oyun bildiğini belirtmektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul-1314, cilt. I, s. 257

Şekil 4.52. Matrakçı Nasuh.

Kaynak: <http://www.gncmtml.com/2011-2012/11b-donem1/232.damla.cay%C4%B1rezmez.firefox/232.damla.cay%C4%B1rezmez.firefox/t%C3%BCrk bilimadamlarisim/matrakci.html>, (13.02.2012).

Tomak oyunu, yerde oynanan oyunlardan biridir. Tomak oyunu, matrak oyununa göre daha basit olduğu anlaşılan bu oyunda oyuncular, bir ipin ucuna bağlı yassı meşin topla, birbirlerinin sırtına vurmaya çalışırlardı. Sarayda sıkça oynanan eğlenceli bir oyun olan tomak oyunudur¹¹⁰.

Hedef atışlarının yapıldığı ok yarışları gibi, diğer bir silah da tüfektir. XV. yüzyıldan itibaren tüfekler, Osmanlı ordusuna girmiştir. Önce basit mekanizmalı fitilli tüfekler görülmüş ve sonra pis ve kullanımı zor olduğundan asker tarafından fazla tutulmamıştır. Bu tüfekler XVII. yüzyıl sonunda hedefi vurma şansı daha yüksek olan çakmaklı bir model geliştirilmiş ve böylece kullanımı yaygınlaşmaya

¹¹⁰ PAKALIN Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III. Cilt, İstanbul-1971, s. 510

başlamıştır. Modeli gelişmiş tüfeklerle de Osmanlı padişahları atış denemeleri yapmışlardır. 1639 yılında IV. Murat, Bağdat seferinden dönüşünde Diyarbakır'da kaldığı sırada, 33,5 adımdan tüfekle bir kuruş parayı vurmıştır¹¹¹. Kale tüfekleri ağır olduğundan dolayı bir veya iki destek üzerinden ateş etmeyi gerektirirdi. Destek olarak, kale mazgalı ve ayaklı sehpa bulunmaktaydı.

Spora çocuklar ise küçük yaşta başlamışlardı. III. Ahmet'in oğlu şehzade II. Süleyman'a ait saray koleksiyonunda çakmaklı bir çocuk tüfeğinin bulunması, durumu bir kanıttır (Bkz. Şekil 4.53.). Tüfeğin ağaç kısımları abanozdan olan dipçiğinin altı fildişi kaplamalı, namlusu ise altın kakma tekniğinde rumi ve palmet örgü motifli olmaktadır. Namlu üzerinde şehzade Süleyman'a ait olduğunu gösteren bir kitabe bulunmaktadır.

Şekil 4.53. Sultan III. Ahmet'in şehzadesi II. Süleyman'ın çakmaklı tüfeği.

Kaynak: Tezcan, 2006:202.

¹¹¹ KAHRAMAN A., Osmanlı Devletinde Spor, Ankara-1995, s. 523

Türklerde çok eskiden beri var olan güreş en yaygın spor dallarından biridir. Edirne, Bursa, İstanbul, Manisa ve Üsküp'te XV. yüzyıldan itibaren güreş tekkeleri de bulunmaktaydı. IV. Murat her sporu yapan bir hükümdar olarak da iyi güreştiği de bilinmektedir. Karakucak denilen serbest güreş, Türkler de daha çok tercih edilmişti. Güreşçiler, deri pantolonlar giyerler ve vücutlarını yağlayarak güreşirlerdi. Her yıl Edirne'de yapılan Kırkpınar güreşleriyle bu geleneğe yaşatılmaktadır. Güreşler, Osmanlı sarayının düğün şenliklerinin de vazgeçilmez göstergesiydi.

Saray tarafından düzenlenen büyük şenliklerde ve halkla birlikte yapılan kutlamalarda spor gösterileri önemli bir yer tutmaktaydı. Bu gösteriler At meydanı ve ok meydanı gibi büyük açık alanlarda yapılırdı.

Padişahın sarayında, Enderun halkıyla birlikte eğlendiğinde daha küçük toplantıların yine odak noktası spor gösterileri oluşturmaktaydı. Ayrıca bu spor gösterileri, saray surları içindeki has bahçeler de padişahın "biniş" adı verilen ve saraya bağlı yazlık köşklerinde de düzenlenmekteydi. Şehzadelerin sanacağa çıkmadan önce sarayda Enderunlu gençlerle ders gördükleri ve aynı sporları yaptıkları daha önce de anlatılmıştır. Padişahın Enderun gençlerini de yanına alarak gittiği bu binişlere şehzadeler de katılmaktaydı. XVII. yüzyıldan itibaren sancağa çıkışın kaldırıldığı ve sarayda kafes hayatının başladığı yıllarda, şehzadeler, babaları padişah olduğu süre içinde nispeten daha serbest bir hayat yaşıyor ve biniş gezilerine katılıyorlardı.

Türkler, çok eski tarihlerden beri savaş provasını topluca ava giderlerdi. Osmanlılarda da bu geleneğin devam ettirdikleri bilinmektedir.

Ava düşkünlüğüyle tanınan IV. Mehmet'e önce ve sonra gelen sultanlar avla az çok ilgilenmişlerdir. IV. Mehmet ava düşkünlüğünden dolayı "Avcı" lakabını almıştır.

Avcılıkla ilgili örgüte ait bilgiler, sarayda ne yazık ki fazla bulunmamaktadır. Saray sanatkarları arasında bulunan "destvane" bölümü, av için özel eldiven hazırlarlardı. Bu grup, biri usta ve ikisi yardımcı olmak üzere üç kişiden oluşmaktadır. Sultanlar ve şehzadeler için hazırlanan bu eldivenlerin üzerine avcı kuşların konması için sağ ele giyilen büyükçe ve normal eldivene göre daha güçlü

olan özel av eldivenleridir. Bunlardan biri Sultan IV. Mehmet ' e ait krem renkli güderiden bir eldivendir.

Padişahlar, görevlileriyle beraber saraya ait av bölgelerinde avlanmaya giderlerdi. Padişahların av bölgeleri, Bursa, Edirne, Yanbolu, Çorlu, İstanbul'da Beykoz, Çatalca ve Istranca olduğu bilinir. Ava çok kalabalık gidilir ve bazen yabancı elçiler de davet edilmekteydi.

4.6. Şehzadelerin Düğünleri ve Evlilikleri

Osmanlı sarayı hanedanında doğum, evlilik veya sünnet düğünleri (sur-ı hümayun), okula başlama ve zafer kutlamaları gibi çeşitli olaylarla, halkın da katıldığı şenlikler düzenlenmekteydi. Geceleri kutlamalarda şehir ışıklandırılır yani bu olaya da "donanma" denirdi. Kutlamalarda ışık gösterileri müzik eşliğinde yapılırdı. Şenliklerin süresi, olayın önemine göre 3 gün ile 55 gün arasında değişmekteydi.

Osmanlı Devletinde şenliklere bütün dost ülke kralları ile İstanbul'daki temsilcileri davet edilirdi ve düğün, uluslararası bir nitelik taşımaktaydı. Şenlik boyunca her gün yabancı konuklara ve devlet adamlarına ziyafetler verilir ayrıca şenlikleri izleyen halka yemekler dağıtılırdı. Böylelikle hem sarayın gücü ve zenginliği yabancılara gösterilir, hem de halkın devlete duyduğu güveni sağlanırdı. Bu nedenle Osmanlı Devleti şenliklere çok önem verir ve üstelik hiçbir masraftan da kaçınmazlardı. Şenlikler için hazırlıklar duruma göre bazen bir sene önceden, hatta bazen üç ay önceden de başlayabilirdi. İlk başta şehirdeki şenlikleri organize edebilecek bir düğün sorumlusu (sur emini) seçilirdi. Daha sonraki aşama ziyafetler de tüketilecek şeker, pirinç, baharat, kuru ve yaş meyve gibi yiyecekler, Mısır gibi uzak eyaletlerden de mavna ve kalyonlarla getirilirdi. Bu aşamadan da sonra malzemelerin konulacağı ve hazırlıkların yapılacağı binalar tahsis edilmesi gerekirdi. Düğünün yapılacağı alan, ziyafet çadırlarının kurulacağı şekle göre hazırlanırdı. En önemli işlerden biri de padişahın alay ve gösterileri seyredeceği seyir köşkünün hazırlanmasıydı; bunun için bazen inşaat da gerektirmekteydi.

XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı Devletinde yapılan şehzade evliliklerinden anlaşıldığına göre, Osmanlı hükümdarları oğullarının evlilikleri yolu ile politik ve siyasi bir amaç güdmektelerdi. Şehzadelerin evlilikleri XIV. yüzyılda Rumeli'nin Hıristiyan güçlerinin kızları ile XV. yüzyılda ise Anadolu'nun Müslüman beylerinin kızlarıyla evlenmişlerdir. XV. yüzyılın ortalarından itibaren ise şehzadelerin Anadolu'nun Müslüman hanedanlarının kızları ile evlenmeleri son bulmuştur. Çünkü bu tarihten itibaren artık Osmanlı Devleti, Anadolu'daki birliği sağlamış ve bütün beylikleri kendisine bağlamış ya da ortadan kaldırmıştı¹¹². XVII. yüzyılın başlarında şehzadeler için kafes hayatı (Bkz. Şekil 4.54.) başladığından itibaren evlilikleri yasaklandığı için bu dönemde evlilikleri hakkında hiç bir bilgi bulunmamaktadır.

Şekil 4.54. Saraydaki şehzadelerin kafes hayatından bir minyatür.

Kaynak: <http://www.banagelenmail.com/?Bid=1241962>, (14.02.2012).

¹¹² PEİRCE Leslie, Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümdarlık ve Kadın, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul-1998, s. 35-36

4.7. Şehzadelerin Unvan ve Lakapları

Osmanlı Devletinde hükümdarların oğullarına verilen genel adıyla Şehzade kelimesi ise Farsça bir kelime olup “hükümdar oğlu” yani batı kültüründe de “prens” anlamına gelmektedir. Osmanlı dönemi hükümdarlarının oğullarına “şehzade” kelimesinden başka unvanlar da kullanılmaktaydılar. Bunlar; Paşa, Emir, Çelebi ve Sultan gibi unvanlardı. Şehzadelerin kullandıkları bu unvanları dikkatle incelenirse “Paşa” ve “Emir” sıfatlarının büyük oğullara bunun yanı sıra “Çelebi” sıfatını ise küçük oğullara verildiği bilinmektedir. Böylelikle Osmanlı Teşkilat tarihi içerisinde o zamanda bile belirli bir hiyerarşinin olduğu göze çarpmaktadır. Hükümdarın varislerinin sancaklara sancakbeyi olarak gönderilip ve şehzadelere “Beylerbeyi” unvanının o sıralarda verildiği bilinmektedir.

Osmanlı Devlet teşkilatı içerisinde yalnızca yüksek seviyede olan kişilere hitap ederken kullanılan bu unvanlar dışında resmi yazışmalarda şehzadelerin makam ve yerinin belirlenmesi için şehzadelere ait ve sadece onlara özel olarak yazılan resmi yazılarda kullanılan lakapları vardı. Bu kullanılan lakaplar şehzadeye yazılacak her resmi yazının başında konulması zorunluluk haline gelmişti çünkü şehzade lakaplarının nasıl olacağını Osmanlı Kanunlarında yer almaktadır. Bu lakaplar sadece bir çeşit değildi, diğer bütün lakap kullanan devletin ileri gelenleri gibi bir kaç çeşit halinde olmaktadır. Bu lakapların yanı sıra şehzade lalalarının lakaplarından bahsederken önce şehzadelerin lakapları sıralanmış sonra “lalesi” demek suretiyle lalanın lakabı verilmektedir¹¹³.

Sonuç olarak şehzadeler ile yapılan resmi yazışmalarda kullanılan bu lakaplar ayrıca şehzadenin devlet teşkilatı içerisindeki hiyerarşik bakımdan yerini de göstermekteydi. Zira Osmanlı Devlet teşkilatında ancak yüksek makamdaki kişiler ile resmi yazışmalarda lakap kullanılmıştır. Bundan dolayı şehzadelerin kendilerine lakap verilmesi “hükümdar tarafından sevgisini göstermesi veya vereceği bir hizmet dolayısıyla gururunu okşaması” fikrinden ötürü şehzadelerin devlet kademelerindeki yerini belirlemesi açısından çok önemli olmaktadır. Şehzadelerin sadece ölen babalarından sonra padişah olmak için mücadele eden veya tahttaki kardeşine karşı isyan bayrağı açan bir hanedan mensubu olarak anılmaktan ötürü devlet ve hanedan içerisinde ayrı bir fonksiyonlara sahip oldukları açıkça görülmektedir. Osmanlı

¹¹³ AKGÜNDÜZ Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, İstanbul-1990, cilt IV, I. Kısım, s. 439

diplomasisinde de herkes için lakap kullanılmadığı göz önüne alınırsa şayet bu durumun geçerliliği ve önemi daha da belirginleşmiş olmaktadır.

4.8. Şehzadelerin Ekonomik Durumları

Sancaklara çıkmadan önce Osmanlı şehzadelerinin kendisine ait masrafları tamamen devlet hazinesinden karşılanmaktaydı. Özellikle şehzadelerin masrafları büyük miktarlara ulaşması da hazine için bir yük olarak görülmekteydi. Bu nedenle Osmanlı şehzadelerinin sancaklara çıkarılması ve genç şehzadenin devlet işleyişi ile ilgili bilgi veya becerisinin artırılması düşünülürken aynı zamanda şehzade masraflarının büyük bir bölümünü devlet hazinesi üzerinden kalkması tasarlanmış bir ihtimal dâhilinde olmaktadır. Şehzadelerin hayatlarını ve ailelerini geçindirmek için gerekli olan paranın hazineden karşılanması, şehzadelerin sancağa çıkarılma ile birlikte değişmiş ve asıl parasal kaynaklarını, tıpkı hükümdar için geçerli olduğu gibi, kendilerine verilen “has” yani Osmanlı Devletinde yüz bin akçeyi aşan dirliği oluşturmaya başlamışlardı. Hatta XVI. yüzyılın başlarına kadar özellikle askeri faaliyetlerde de bulunan şehzadelerin gerek sancaklarda iken bağımsız olarak yaptıkları seferlerde gerekse hükümdar tarafından ordunun başına serdar tayin edilerek gittikleri seferlerde elde edilen gelirin 5/1’i olan hakkını da aldıkları görülmektedir.

Sancağa çıkarılan şehzadelerin görev yaptığı sancağın bütün gelirlerine sahip olduğu bilinir. Diğer taraftan da şehzadenin tayin olduğu sancakların dışında kalan başka sancaklardaki toprakların kesim gelirlerine de ortak oldukları bilinmekteydi. Üstelik şehzadeler sancağa çıkarılırken kendilerine hükümdar tarafından tayin edilen hasların yanı sıra hazineden belirli miktarda nakit parada verilmekteydi. Padişah, her ne kadar kendi hanedanından biri olan ve hükümdarlığını elde eden şehzadeyi, rakibi olarak görüyor ve onu cezalandırıyorsa da şehzadenin geçimi için ihtiyacı olan yardımı yapmaktan da geri kalmıyordu. Şehzadelerin kendilerine ait olan hasların ve diğer gelirlerinin yetmemesi durumunda, ya gelirlerinin artırılmasını istemişler ya da borç olarak masraflarını karşılama yollarından birini seçmişlerdir.

XVI. yüzyılda Osmanlı şehzadelerinin sancaklara çıkarılmasındaki nedense tecrübe kazanmaları devlet yönetimleri ile ilgili bilgi sahibi olmaları ve işleyişi öğrenmelerinin yanı sıra, merkezi devlet hazinesinin de büyük bir yükten kurtarılmasının düşünülmüş olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyılda Osmanlı

şehzadelerinin kafes hayatından dolayı bütün masrafları tekrar devlet hazinesi tarafından karşılandığı görülmektedir.

4.9. Şehzadelerin Tahta Cülusları, Biat ve Kılıç Kuşanma Törenleri

Arapça da oturmak anlamına gelen cülus, Osmanlıda padişahların tahta oturması yani padişah olması anlamında kullanılmıştır. Biat anlamı ise, devlet erkânı, ulema ve ordunun, tahta geçen padişaha bağlılıklarını bildirmeleri ve böylelikle biat her zaman cülus törenlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Cülus ve biat töreninden sonra tahta yeni oturan padişah, Eyüp Sultan ile atalarının türbesini ziyaret ederdi. Kılıç kuşanma ilk dönemlerde görülmemektedir ve bu nedenle bu ziyarete de türbeler ziyareti denmiştir.

Şekil 4.55. Cülus töreni.

Kaynak: http://www.yeniansiklopedi.com/wp-content/uploads/2011/11/minyatur-culus_armagan.jpg, (15.02.2012).

XVI. yüzyılın sonuna kadar şehzadeler sancakta olduğu için, padişah öldüğünde ve yeni şehzadenin tahta davet edilmesi gerektiğinde bir hüküm yazılır ve özel bir haberci aracılığı ile şehzadenin kendisine ulaştırılmaktaydı. Halkın ve ordunun ayaklanmaması için padişahın ölümü herkesten gizli tutulmaktaydı. Türkler arasında eski bir gelenekte, ölen padişahın arkasından herkes yasa bürünüyordu bununla beraber siyah, mor veya kahverengi gibi koyu renkli elbiseler giyiniş başlarına da şemle denilen siyah örtüler takarlardı.

Hükümdarın öldüğü haberini alan sonra hemen başkente gelen şehzadenin, o dönemde ilk gün veya bazen de ikinci gün, tahta oturması ve biatleri kabul etmesi için bir tören yapılmakta şüphesiz bu törene de cülus töreni denilirdi (Bkz. Şekil 4.55., s.126). Cülus törenleri ise sabahın erken saatlerinde yapılmakta ve geleneklere göre önce yeni padişah tahta çıkar, sonra ölen padişahın cenaze namazı kılınırdı. Cülus töreni sırasında devlet erkânı ve saray halkı Babüssaade kapısı önünde toplanırdı. Yeni hükümdara biat ederek ona bağlılıklarını sunduktan sonra askere cülus bahşişi dağıtılır ve terakkileri yapılırdı. Devlet erkânına da değerli armağanlar, telli ve parlak kumaşlardan dikilmiş olan hilatler verilir, bununla birlikte yastan çıkılırdı. Yeni padişah daha sonra büyük camilerden birinde, genellikle Ayasofya'da ilk Cuma selamlığına çıkardı. Bundan sonraki törende ise başta Eyüp Sultan olmak üzere bütün atalarının türbelerini ziyaret etmekte.

Hükümdar öldüğünde ise kendisinden başka kardeşi olan şehzade her şeyden önce cülus törenini gerçekleştirir sonra diğer işlemleri yaparlardı. Eğer padişah olacak şehzadenin hayatta yaşayan kardeşi yoksa tahta geçme konusunda bir engel olmayan şehzadenin bazen önce babasının cenazesini kaldırdıktan sonra da tahta cülus ettiği de olurdu.

XVI. yüzyıldaki cülus törenlerinin sonuncusu olan, III. Murat'ın ölümüyle Manisa sancağından gelerek tahta çıkan III. Mehmet için 27 Ocak 1595 tarihinde yapılmıştır.

XVII. yüzyılın başında tahta geçişlerde artık ekber yani yaşça büyük olan şehzadenin seçilmesi yöntemi uygulandığı için, daha kardeşler arasında taht kavgaları da olmuyordu. Aslında şehzadeler sancağa gitmeyip, sarayda hep

gözü altında olduğundan dolayı ortada saltanatta hak iddia edecek güç de kalmamıştı. Kafesteki şehzadelerin çocuk sahibi olması da yasaklandığından beri, padişah öldüğünde tahta aday olarak da geriye çocuk yaşta şehzadeler kalıyordu. Bu çocuk yaşta şehzadelerinde çoğu sünnet bile olmadan cülus edilmekteydi. Kapatıldıkları uzun kafes hayatında şehzadeler ruh sağlıkları bozuk, korkak ve öz güvenlerini kaybetmiş olarak da tahta çıkıyorlardı. Bu sırada yeniçerilerin de gücü artmış ve isteklerini tahta geçiren bir güce sahip olmuşlardı.

XVII. yüzyılın cülusları benzer gelenek içinde sürmüş ve artık türbe ziyaretlerinde kılıç kuşanma bu dönemde başlamıştır. Şehzadeler sancağa çıkmadığı ve sarayda kafeste olduğu için, cülus töreni padişahın ölümüyle aynı günde veya ertesi günde yapılmıştır. Törenden sonra yeni padişahın Eski Saray'da bulunan annesi de Valide Alayı denilen büyük bir törenle Yeni Saray'a getirilirdi. Padişahlar çok gururlandıkları bu olaydan ötürü annelerini Yeni Saray'ın avlusunda karşılarlardı.

XVII. yüzyılın ilk padişahı, 14 yaşında olan ve sancağa gitmeden tahta çıkan I. Ahmet'ti. Geleneksel cülus töreniyle birlikte 22 Aralık 1603 tarihinde Babüssaade önünde kurulan tahta oturan padişaha şeyhülislam, vezirleri, ulema ve ocak ağaları biat etmişti. Kılıç kuşanma töreni ise 4 Ocak 1604 tarihinde yapılan genç padişah, Eyüp'te Hz. Muhammed'in kılıcını kuşanmıştı¹¹⁴.

I. Ahmet'in yerine geçen I. Mustafa'nın ruh sağlığı bozuk olmasıyla üç ay içinde ilk saltanatına son verilerek tahttan indirilmişti (22 Kasım 1617- 26 Şubat 1618). Tahttan indirme sırasında, önce ulufe divanının yapılması kararlaştırılmıştı. Devlet erkânı toplantıdayken askerler de avluda olduğu bilinir. Mustafa odasına kilitlenmiş, aynı anda Genç Osman olarak ünlenen I. Ahmet'in oğlu olan II. Osman tahta geçirilmiştir. Henüz 14 yaşında olan deneyimsiz sultan, yenilikçi fikirleri ve yeniçeri ocağını yola getirmek gibi düşünceleri nedeniyle askerlerin düşmanlığını kazanmıştır. Tam üç yıl sonra II. Osman'ın Yedikule zindanlarında boğdurulmasıyla, I. Mustafa ikinci kez tahta oturmuştur. Fakat I. Mustafa'da bir yıldan biraz fazla bir süre dayanabilmiş, yerine hemen çocuk padişahlardan 12 yaşında olan IV. Murat

---

¹¹⁴ AYDIN Hilmi, Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler, Kaynak Yayınları, İstanbul-2004, s. 277-279

geçirilmiştir. IV. Murat, cülus töreninin ardından Eyüp Sultan türbesinde yapılan kılıç alayı töreninde çifte kılıç kuşanmıştır.

IV. Murat'ın genç yaşta ölümüyle yerine yine ruhen hasta olan Sultan İbrahim geçmiştir. Cülus törenlerinin bütün gerekleri yerine getirilerek devlet erkânı biat etti. Lakin aşırı heyecanı, aceleciliği ve devlet işlerindeki yetersizliği nedeniyle tahttan indirilince, yerine şehzadelerin ekberi yani yaşça büyük olan yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmet geçirilmiştir. IV. Mehmet'in cülusunu planlayan Şeyhülislam Abdürrahim Efendi ve ulema topluluğu, ocak ağaları ve kapıkulları At Meydanı'nda toplandılar sonra İbrahim'in annesi Kösem Sultan'a, şehzade Mehmet'i gönderilmesini ayrıca camide cülus yapılacağını bildirdiler. Yalnız Kösem Sultan camide cülus olmayacağını ve saraya gelmeleri gerektiğini söylemişti. Topluluk saraya geldikten sonra İbrahim şimşirliğe yani kafes hayatına kapatılmıştı ve oğlu IV. Mehmet için cülus hazırlıkları başlanmıştı. Hazırlıkların en ilginç ve önemli tarafı ise, bu küçük çocuğu gösterişli hale getirmek için sarf edilen gayret olmuştur. Küçük şehzadenin öncelikle kalabalıktan korkmaması için, cülus törenindeki davetli sayısı sınırlı sayıda tutulmuştu. Haremde giydirilen çocuğu, Darüssaade ağası Babüssaade önünde hazırlanan tahta kucağında getirmiştir. Çocuk padişah olan IV. Mehmet önce şeyhülislam ve sadrazam biat etmiş, daha sonra IV. Mehmet büyükannesi Kösem Sultan ile Bostancıbaşı'na teslim etmişlerdir¹¹⁵.

IV. Mehmet ava merakı yüzünden devlet işlerini aksattığı için tahtından indirilen yerine II. Süleyman geçirilmiştir. IV. Mehmet'ten sonra cülusu Edirne'de yapılan padişahlar arasında II. Ahmet (23 Haziran 1691), II. Mustafa (6 Şubat 1695) ve III. Ahmet'tir (22 Ağustos 1703). Sadece III. Ahmet'in kılıç kuşanma töreni İstanbul'da, Eyüp Sultan'da olmuştur.

4.10. Şehzadelerin Kafes Hayatı

Şehzadelerin sancağa gönderilmeyip sarayda haremde gözetiminde tutulmaları, evlat veya kardeş katline karşı bir önlem olmuştu. XVI. yüzyılda yapılan şehzadegân daireleri (Bkz. Şekil 4.56., s.130) ise sarayın harem dairesinde olmakta bugünkü gezi güzergâhında veliaht daireleri karşısında yer almakta ve XVII. yüzyıldaki yapılanmanın çekirdeğini oluşturmaktadır. Şehzadegân daireleri, valide taşıdığı

¹¹⁵ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, cilt III, Ankara-1973, s. 236-239

denilen iç avluya bakan ve valide sultan dairesiyle darüssaade ağalığı dairesi arasında yer alan bir dairedir. Şehzadelerin darüssaade ağalığının kontrolünde olduğunu ayrıca bu biçimde bina yerleşimiyle de doğrulanmış olmaktadır. Şehzadegân dairelerinin içinde çekme katlı, pencereli kafesli, karanlık ve küçük odalı ahşap bir dairenin İbrahim'e ait olduğu rivayet edildiği bilinmektedir.

Sancaktaki her bir şehzadenin yaşamları hakkında bilgi edinilmesine karşılık, kafesteki şehzadelerle ilgili bilgi yok denecek kadar az olmaktadır. XVII. yüzyılda ekberiyet sistemine geçilmesiyle birlikte, şehzadegân daireleri de yeniden yapılandırılmış ve genişletilmiştir. Fakat kafesteki şehzadelerin yaşamları hakkında bilgi bulunmadığı gibi, yaşadıkları binaların yıkılmasıyla da son ipuçları kaybolmuştur.

Şekil 4.56. Şehzadegân daireleri.

Kaynak: Tezcan, 2006:192.

Şehzadelerin hizmetine 10 veya 12 cariye baktığını ve hizmetlerine tahsis edilmiş ağaların bulunduğunu, fakat bu ağaları hiçbir zaman görememişlerdir. Kafesteki şehzadeler doktor ve validelerini ancak hükümdarın izniyle görüşebilmişlerdir¹¹⁶.

Ekberiyet sistemine geçilen bu yeni dönemde, kafesteki şehzadelerin çocuk sahibi olmaları da yasaklandığından ötürü, yüzyılın başında ise çocuk padişahlar dönemi başlamıştır.

1603 yılında sancağa çıkmadan 14 yaşında padişah olan ilk şehzade I. Ahmet'ti. I. Ahmet'in çocuğu olmadığı için tek varis kardeşi I. Mustafa'ydı. I. Ahmet ölünce yerine, ruh sağlığı bozuk olan ve sadece üç ay tahtta kalabilen I. Mustafa geçti. Daha sonra I. Mustafa'nın yerine 14 yaşında olan II. Osman ve II. Osman'dan sonra 12 yaşında olan IV. Murat ise sırayla padişah olmuşlardır. II. Osman o dönemin en iyi hocalarından çok iyi bir eğitim almıştır. IV. Murat'ın kafes hayatı hakkında ise pek bilgi edinilememiştir. Kösem Sultan'ın oğlu olan İbrahim'i IV. Murat'ın yüzünden hasta olduğunu ileri sürerek onu elinden zor kurtarmıştır ama 23 yıl her an haremde karanlık ve havasız odalarında kalarak hatta ölüm korkusuyla yaşayan İbrahim'in ruh sağlığı bu sebeplerden dolayı bozulmuştu. Sultan İbrahim'in eğitim alanına karşı pek ilgisi olmadığı için kendisini geliştirememiştir. Sultan İbrahim'den sonra 1648 yılında yerine geçen 7 yaşında oğlu olan IV. Mehmet'ti.

I. Ahmet'in şehzadeleri olan IV. Murat, II. Osman ve İbrahim'e anneleri Valide Kösem Sultan naiplik yapmış ayrıca torunu IV. Mehmet için de naiplik yapmak isteyince, IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan ile arası açılmıştı. İki valide arasındaki rekabetin ardından Kösem Sultan'ın öldürülmesiyle son bulmuştu. 1656 yılında Turhan Sultan'ın IV. Mehmet'in naiplik haklarını Köprülü Mehmet Paşa'ya (Bkz. Şekil 4.57., s.132) devretmesiyle birlikte bu dönemde kadınlar saltanatı sona ermişti. 1652 yılında IV. Mehmet'in kardeşlerini öldürtmediği için onları şimşirlikte oturttuğu yani kafes hayatını kabul ettikleri bilinmektedir¹¹⁷.

¹¹⁶ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1984, s. 114

¹¹⁷ UZUNÇARŞILI, A.g.e., s. 121

Şekil 4.57. Köprülü Mehmet Paşa.

Kaynak:<http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Mehmedpasha.jpg&filetimestamp=20091231165104>, (16.02.2012).

Kafese alınan şehzadeler babalarının sağlığında nispeten daha serbest ve normal şartlarda yaşamaktaydılar. Örneğin, Edirne’de 1664 yılında IV. Mehmet’in Emetullah Kadın’dan doğan oğlu II. Mustafa’nın çocukluğu da babasıyla beraber Edirne’de geçmiştir. Babası IV. Mehmet 1675 yılında onlara muhteşem bir sünnet düğünü yapmıştı. IV. Mehmet genellikle çıktığı seferlere ve avlara II. Mustafa’yı da götürürdü.

Şehzadelerin babaları öldükten sonra kafes hayatının biraz daha zorlaştığı anlaşılmaktadır. Sultan İbrahim’in ölümünden sonra, padişah olan oğlu IV. Mehmet, av merakı nedeniyle sık sık Edirne’ye gitmişti. IV. Mehmet başkentte bulunmadığı sıralarda kardeşlerinden biri padişah yapılabilir endişesiyle, her gittiği seferinde II. Süleyman ve II. Ahmet’i kapalı arabalar içinde Edirne’ye taşıtırırdı.

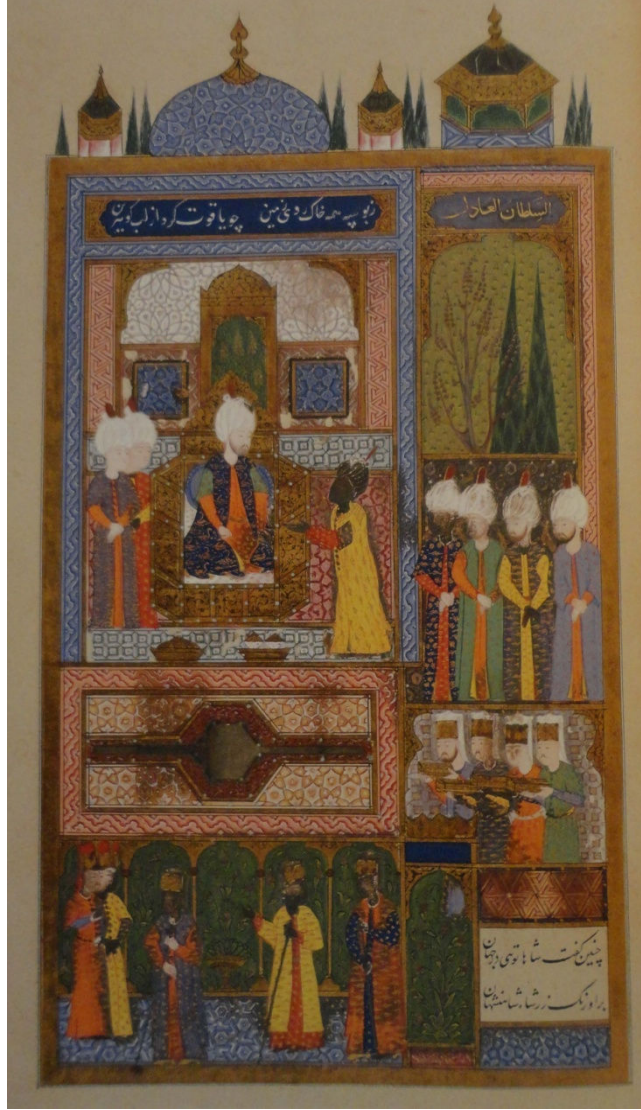
1687 yılında IV. Mehmet öldüğünde II. Mustafa'nın yerine amcası olan II. Süleyman geçince, bu sebeple 23 yaşındayken II. Mustafa diğer şehzadeler gibi kafese girmişti. II. Mustafa tahta geçene kadar (1695-1703) 16 yıl kafes hayatında beklemesi gerekmişti. II. Mustafa ve II. Ahmet'te, 1687'de II. Süleyman tahttan ininceye kadar (1691) Edirne ve İstanbul'da beraber kafes hayatı yaşamışlardı.

Kafeste şehzadeleri kısırlaştırılmak ya da zehirlenerek öldürülmek gibi tehlikeler de onları beklemekteydi. Örneğin, II. Süleyman gibi 40 yıl kafeste yaşayan bir şehzade kısırlaştırılabiliyordu.

4.11. Şehzadelerin Sancağa Çıkışı

I. Murat döneminden sonraki zamanlarda Osmanlı Devletinde hükümdarlar çocuklarının gelecekteki tahta çıkacak adayları olmaları dolayısıyla 15 yaşına gelince devletin önemli merkezlerinden bir sancağa gönderilirdi. Sancağa gitmelerinin en önemli sebepleri ise devlet yönetimini tecrübe etmeleri ve zamanı geldiğinde tahta oturduklarında devlet işleri ile ilgili konularda zorlanmamaları için gönderilmişlerdir.

Şehzadelerin sancağa çıkma yaşı başlangıçta 7 veya 8 iken, bu yaş giderek 13,14 veya 16 hatta 21 yaşına kadar yükselmiştir. Çocuklar sünnet olduktan sonra sancağa çıkarılırlardı nitekim şehzade, hem yetişkinliğe ilk adımını atarken, hem de politik yaşamına da ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Sancaklar, o dönemin şartlarına göre Osmanlıların topraklarına kattığı Anadolu beyliklerinin başkentlerinden seçilmekteydi. Şehzadeler ise saray etrafında dönemin ünlü âlim ve sanatkârlarını toplayarak, sancaklarında bir kültür ve sanat ortamı oluşturmaktaydılar. Diğer taraftan da şehzadeler sancak yönetimini merkezden verilen görevlilerle sancağı yönetmeye çalışılmakta ve yöneticilikte deneyim kazan maktalardı ayrıca hepsinden önemlisi de, yanlarında bulundurdukları kapıkulu askerleri ile bölgenin güvenliğini sağlamaktı.

Şekil 4.58. Amasya Sarayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:92.

Osmanlı hükümdarları, şehzadelerini topraklarına yeni kattıkları Beyliklerin başkentine vali olarak gönderir ve böylelikle hem bölgenin güvenliği sağlanır, hem de gelişmiş kültür ve sanat ortamı devam ettirilmiş olunurdu. Osmanlı şehzadeleri sancağa başta annesi olmak üzere lalaları ve yönetim görevlileri ile birlikte gelir, burada merkez sarayların küçük bir modeli oluşturulurdu. Genel olarak bakıldığında ise Osmanlıların suyu sevdiklerinden ötürü, gerek Edirne ve İstanbul gibi merkez saraylarını gerekse Amasya (Bkz. Şekil 4.58.) ve Manisa (Bkz. Şekil 4.59., s.135)

gibi şehzade saraylarını, akarsu ve deniz kenarına kurdukları görülür. Edirne saraylarından birinin Tunca nehri kenarında ve İstanbul'da Yeni Saray'ın Boğaza hâkim Marmara kıyısında olduğuna karşılık, Amasya şehzade sarayının Yeşilirmak ve Manisa Sarayı'nın Gediz nehri kenarında kurulması bunu göstermektedir. Şehzadeler de o dönemde babaları gibi bir spor ve savaş tatbikatı olan avlanma sebebiyle civardaki av sahalarına gider, buralarda av köşkleri yaptırırlardı.

Şekil 4.59. Manisa Sarayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:96-97.

Şehzadelerin sancağa çıkması önemli bir olay haline gelmişti. Şehzadeler sancağa gönderileceği zaman, kendilerine genellikle teşrif verilirdi. Teşrif, şehzadeye sancaktayken verilecek eşya, şehzadeyle birlikte görev alacak kimselerin isimlerinin, işlerinin ve maaşlarının yazılı olduğu defterdir. Şüphesiz aynı defterde şehzadeye verilenler konuyu da önemli olduğundan burada yazılması onun için faydalıdır.

Şehzadeler sancağa giderken nakit para, değerli kumaşlar, atlar, katırlar, develer, gümüş veya bakır olmak üzere mutfak araç gereçleri ve Avrupa kadifesinden, özellikle de İtalyan kadifelerinden dikilmiş olan kaftanlar verilirdi.

Şekil 4.60. “Süleymanname” minyatürlerinde şehzadelerin sancağa gitmek üzere ayrılımları.

Kaynak: Tezcan, 2006:100.

Bir hükümdarın yanında bulunan görevliler gibi olağanüstü bir kadroyla beraber sancağa çıkarılan şehzadenin ise veliaht olduğu sancağa giderken valilik kıyafetlerini giyerler sonra törenle birlikte yola çıkarlardı nitekim sancağa çıkan son

şehzade III. Murat'ın oğlu III. Mehmet'tir. Şehzadelerin uğurlanması da çoğunlukla birbirine benzemektedir. Fakat sırayla önce babalarının elini öperler, sonra padişah hocası, veziriazam, vezirler, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri şehzadenin yanına yaklaşır, devlet idaresi, adalet ve hukuk hakkında nasihatlerde bulunurlardı. Nasihatler dinlendikten sonra alayla beraber Eminönü'ne kadar gidilirdi. Şehzade, burada kaptan paşayla mahsus kadırgaya binerek Üsküdar'a geçerdi. "Süleymanname" minyatürlerinde ise şehzadelerin sancaklarına gidiş sahnesi görülmektedir (Bkz. Şekil 4.60., s.136).

Şehzadelerin bu yeni yaşamlarında yanında olan en büyük yardımcıları anneleri ve lalalarıydı. Anne daima şehzadenin haremini idare eder ve lala ise sancak yönetiminde ona danışmanlık yapardı.

Lalalar, şehzade sancağının hem veziriazamı gibi olup sancağın yönetimine yardım ederdi, hem de şehzadeye nezaret ederlerdi. Böylelikle lala şehzadeyi eğitime ve denetleme gibi görevlerle bir nevi baba rolünü üstlenmiş olmaktadır. Bu nedenle padişah, lalaların iyi ahlaklı, bilgili ve sadık kişiler olmasını ister ve ona göre lala seçimi sorumluluğunu divana verirdi. Şehzadenin lalasını, her zaman divan-ı hümayun seçerdi.¹¹⁸ Lalalar görevlerinde genellikle dikkatli ve sorumluluklarının bilincinde olmak zorundaydılar. Bir lala, şehzadenin uygunsuz davranışlarına engel olamazsa, bu durumu merkeze bildirmek zorunda kalırlardı.

Lalayla şehzade arasında çoğunlukla iyi ilişkiler kurulurdu. Bu durum sonucunda şehzade padişah olduğunda lalasını vezir, hatta veziriazamlığa atayabilmekteydi.

Sancaktaki şehzadelerin yanındaki diğer görevlilerden biri de nişancıydı. Şehzadenin resmi yazışmalarını divan-ı hümayun ile yapar ayrıca şehzadenin istekleri için padişahın iznini istenirdi. Bazen görevlendirmeyi pençeli emirleriyle yani önemli tayinleri de tuğralı fermanlarıyla yapmaktaydı. Nişancı her zaman şehzade tuğrasını gerek merkeze gidecek yazılara, gerekse kişilere verilecek görev yazılarına çekmekteydi. Şehzadelerin divan-ı hümayuna yazdıkları istekler her zaman kabul edilemeyebilirdi de bunun neden kabul edilmediği de kendilerine uygun bir dille açıklanırdı.

¹¹⁸ UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri, Ankara-1975, s. 669

Şehzadelerin en önemli görevi devlet işlerinde babalarına yardımcı zorundalardı. Babaları onları bazen Anadolu'nun veya Rumeli'nin muhafazası için görevlendirir ve bazen de merkezde kendi yerine bırakırdı. Kimi zamanda savaşlarda şehzadeleri yan ve orta kanatlara komutanlık olarak görevlendirilirdi. Şehzadenin diğer bir görevi de, komşu devletlerden herhangi bir duyum alırsa alsın bunu hemen merkeze iletmektir.

Şehzadelerin sancağa çıkması XVI. yüzyılın sonunda kaldırılmış, bundan sonra için sarayın harem dairesinde kapalı bir hayat yani şehzadeler için kafes hayatı başlamıştır. Kafes hayatı denilen bu uzun süreçte artık kendilerinden ayrıntılı haber alınmazdı.

4.12. Şehzadelerin Ölümü

Osmanlı şehzadelerinin eceliyle ölümleri veya öldürülmelerinde büyük üzüntü yaşanılmaktaydı. Doğal ölümler bir yana, şüphesiz ki insanı daha çok etkileyen diğer bir olay, tahta geçen sultanın, nizam-ı âlemi yani devlet düzenini bozmamak için şehzadeleri öldürtmesi ve nitekim bu yolla çok şehzade ölmüştür. Zira III. Murat'tan sonra şehzadelerin öldürülmesine rastlanmamıştır.

I. Ahmet'ten sonra zaten tahta geçişlerde ekberiyet uygulanmasının önemli sebeplerinden biri de bu ölümleri önlemektir böylelikle ekberiyetle birlikte şehzadeler artık kafes hayatına geçmiş bulunmaktaydılar.

Hükümdar ve şehzade taraftarlarının bu üzüntüleri XVII. yüzyılın tarih kitaplarına geçmiş, hatta her iki tarafın ağrıları bile insanları üzmüştür. Şayet şehzade sancaktayken veya kendi eceliyle ölmüşse bile hükümdar fermanı ile gömüleceği yere kadar lalası, defterdarı, kapı halkı ile birlikte taşınır ve defnedilirdi. Ayrıca ölen şehzadenin cenaze masrafları için belirli miktarda para ayrılır ve ayrılan para cenaze hizmetinde bulunanlara dağıtılırdı. Bununla birlikte şehzadelerin için cenaze törenlerinde ise eski Türk geleneklerine uygun olarak şehzadelerin sarıkları ve kırılmış yayları tabutlarının üstüne konur, ondan sonra atlarının kuyrukları kesilir ve eğerleri ters çevrilerek cenazenin arkasında yürütülürdü.

Ayasofya Müzesi'nin avlusundaki türbeler içinde bulunan üç çocuk sandukası, daha bebek yaşta ölen veya öldürülen şehzadelere ait olmaktadır. Sanduka, mezarın üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandığa denilir. Sandukalar XVI. ve XVII. yüzyıldaki değişmemiş biçimleriyle, üzerinde şal örtüler ve kaftanlarda günümüze kadar ulaşabilmiştir. Türklerde o dönemlerde sandukanın üzerine örtü örtmek ve ölen kişinin kaftan, sarık, kemer gibi giysilerini koymak bir gelenek haline gelmişti.

XVII. yüzyılda İstanbul'da yapılan şehzade cenazelerinde devlet erkânından herkes katılırdı. Ayrıca vezirlerin, kadı askerlerin ve defterdarların şehzade cenazelerine katılmaları Osmanlı kanunnamesinde yer almıştır¹¹⁹.

---

¹¹⁹ AKGÜNDÜZ Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Cilt 1, İstanbul-1990, s. 322

5. OSMANLI ŞEHZADELERİNİN GİYİM KUŞAM ÖZELLİKLERİ

Osmanlı Şehzadelerinin giyim kuşam özelliklerinin içerisinde Osmanlı döneminde giyim, Osmanlı Şehzadelerinde giyim, 17. Yüzyıl Osmanlı Şehzadelerinin kaftanları ve son olarak Osmanlılarda 17. Yüzyılda tıslımlı gömleklerin yerini inceleyeceğiz.

5.1. Osmanlı Döneminde Giyim

Tekstil, eŐitlerinin kullanım yerleri ve zamanla modada meydana çıkan deėiŐikler, tekstil sanayinde geliŐmelerle doğrudan doğruya iliŐkili olmaktadır. Osmanlı toplumunda ise elbise ve tekstillerin sosyal gruplara göre tkretim veya kullanım koşulları üzerinde her grubun farklılıkları vardır.

Şekil 5.1. XVII. yüzyıla ait saray dokuma kumaşından detayı.

Kaynak: <http://www.tcfdatu.org/tr/portfolyo/dogal-boyali-uretimler/osmanli-kumaslarinin-uretimi-83.htm>, (17.02.2012).

Osmanlıda da XVII. yüzyılda ortaya çıkan iki sosyal grup arasında giyim kuşam farklarını ve zamanla kendini gösteren etkileşimleri, “moda” veya “demode” olma durumlarını oluşturduğu bilinir. Osmanlı imparatorluğu büyüdükçe imalat çeşitlenmiş ve zenginleşmiş bir hal almaktadır. Buna rağmen önce tamamen amatörce yapılan dokumacılık ise, halkın şehirleşmesi sonucunda tüm gereksinimleri karşılayan profesyonel ve güçlü bir sanat kolu haline gelmiş olmaktadır. Tüketim eşyasını, Osmanlı toplumundaki iki temel sosyal grup, halk ve saray halkı ayrılığı esasına göre incelenir. Osmanlı İmparatorluğundaki o dönemde sonsuz çeşitlilikteki dokuma örnekleri olması nedeniyle de Halk ve Saray kumaşları olarak ikiye ayrıldığı söylenebilir.

Osmanlı halk kumaşları, ülkenin her bölgesinde coğrafi koşullar ve gelenekler doğrultusunda üretimi yapılan, yöresel malzemelerin kullanıldığı, genellikle basit dokuma teknikleri ile düz, nadiren renkli, çizgili, kareli ve ekose desenli kumaşlara sahiptir. Bu halk dokumaları, halkın günlük yaşantısındaki hareketliliğine rahatlık sağlayan, amaca uygun, işlevsel malzemedan dokunan, basit sağlam ve dayanıklı bir yapıya sahiptir¹²⁰.

Anadolu’da XVII. yüzyılda, pamuk yetiştiren her bölgede pamuklu sanayi ortamı gelişmiştir. Osmanlı ülkesinde halkın büyük kısmı ise, özellikle dar gelirli halk pamuklu giyerdi ve ev eşyasında da pamuklu kullanırlardı. Büyüyen Osmanlı şehirleri sayesinde donanma (yelken bezi) ihtiyaçları yani pamuklu tüketiminin artmasını, sebebiyle Osmanlı pamuklu sanayinin büyük ölçüde gelişmesini sağlamış olduğu bilinmektedir¹²¹.

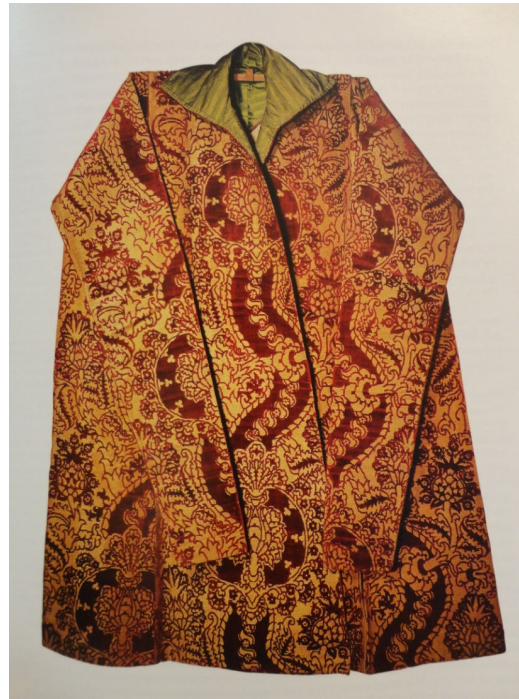
Halkın eskiden giyim biçiminden veya yaşayışından tamamen farklı durumda olan padişah, hanedan ile Saray mensuplarının elbiseleri için özel olarak dokutturulan kumaşlara “Saray Kumaşları” denir (Bkz. Şekil 5.1., s.140). Sadece saray’ın ihtiyacını karşılamak için bu tezgâhlar çalışıp ve başka iş görmezlerdi. Buna benzer kumaşlara da halk içinde çalışan diğer atölye imalatında rastlansa bile Saray’a ait kumaşlar gerek süsleri ve gerekse kullanılan malzemenin zenginliği ile

¹²⁰ UĞURLU (Başarı) Servet Senem, Klasik Osmanlı Dönemi (16. yy ve 17. yy.) Saray Dokumalarının Motif Gelişimleri ve Kompozisyon Sistematiği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001-İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15

¹²¹ İNALCIK Halil, Türkiye Tekstil Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-2008, s. 78

diğerlerinden her zaman üstün olduğu bilinirdi. Osmanlı sarayında padişah ile saraylı tüm giysilerinin belli kurallara bağlı kalması gerekmekteydi ve bu nedenle özellikle padişahın günlük kıyafetlerinde ve tören elbiselerinde kumaş cinsine ve desenlerine büyük titizlik gösterilmesi zorunlu olup ve saray tezgâhlarının gelişmesinde de önemli bir rol oynamıştı¹²².

Osmanlı saray kumaşları, ilk başta Padişah olmak üzere, saraydakilerin giyim ihtiyaçlarında da kaftan, şalvar, entari, mintan, kisve, zıbın, yağmurluk, kavuk, şal, kuşak, mendil veya bohça gibi çok çeşitli eşyalarda kullanımları birlikte saraydaki mimari mekânların döşemesinde de, örnek olarak minder, yatak, döşek, yorgan, yastık, perde ve çeşitli örtülerde de kullanılmaktaydı. Saray dokuma kumaşlarını üstelik yemek kültüründe kullanılan çok çeşitli dokuma eşyalarında, dini yapılarda çeşitli örtülerde kullanılmış olduğu bilinir¹²³.

Şekil 5.2. İtalyan ipek kadifesinden dikilmiş kaftan.

Kaynak: İnalçık, 2008:211.

¹²² ÖZTÜRK (Gencal) R. Zeynep, 16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Kaftanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010-İstanbul Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3

¹²³ UĞURLU (Başarı) Servet Senem, Klasik Osmanlı Dönemi (16. yy ve 17. yy.) Saray Dokumalarının Motif Gelişimleri ve Kompozisyon Sistematiği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001-İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21

İlk bakışta kimliğini ortaya koyan Osmanlı kumaşları da, Osmanlı saray ve toplumunda törenlerinin vazgeçilmez elemanı olmuştur. Osmanlı sarayında kumaş ince bir göreve sahip olup, başta padişahın kıyafetinde olmak üzere, ayrıntılı sayılabilecek her konuda büyük bir rol oynamıştı. Topkapı Sarayı'nda günümüze kadar gelmiş olan padişah kıyafetleri ise her padişahın ölümünden sonra birer etiketle belgelenerek bohçalanıp saklanıp hem Osmanlı kumaşları, hem de tarihsel belgeler olarak son derece önemli bir kültür miras haline gelmiştir. Padişah kıyafetlerinin koleksiyonundaki tören kaftanları ve padişahların imparatorluğu temsil ettikleri sırada kıyafetleriyle nasıl göz kamaştırdıklarını bize anlatan canlı bir tarihi kanıt olmuştur. Saray kumaşları, tam anlamıyla imparatorluğun büyüklüğünü sembolize edercesine, güçlü, zaman zaman çok iri desenlerde ve canlı renklerde, altın ve gümüş telle dokunmuş kumaşlardan yaratılmıştı¹²⁴.

Kaftanlar, Osmanlı dönemi saray kumaş dokumacılığının temelini oluşturmaktadır. Türk halkının geleneksel bir giysisi olan “Kaftan” önemli bir yer almaktadır (Bkz. Şekil 5.2., s.142). Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar basit değişikliklerle gelmişti. Orta Asya'da atlı bozkır kültürünün insanı kısa kaftan giyerken, Uygurlarda ise zaman zaman boyu uzatılmış, Selçuklularda ise tamamen uzamıştır. Kaftan, Osmanlı'da ise aynı biraz daha esnek ölçülerde vücuda oturan tarzda bir yapıya dönüşmüştür¹²⁵.

Padişahların kaftanları, değerli metal tellerle dokutturdukları kumaştan yapılmış, her biri 2 ile 5 kilo arasında değişen kaftanları, harpte ise 15 kiloluk zırhlı yiğitçe taşımaktaydılar. Gündelik padişahın kıyafet donanımları ise çorapla başlardı, iç donu, zıbın, gömlek, şalvar, iç kaftan (entari) ve dış kaftanı ile tamamlanırdı. İç kaftanı üzerine şal veya Trablus sarılır ya da cevheri kemer (mücevherli kemer) takılırdı. Başa da devrin modası olan kalıpta “yüksek kavuk” giyilirdi. Törenlere, ağdalı havayı veren belki de ağır ipekten yapılmış kol ve etekleri yerlere kadar uzanan kaftanlar olmuştu¹²⁶.

Osmanlı padişahları kışın ise kürkten astarlanmış kaftanlar, koyunyününden çuha kaftanlar, tiftikten sof kaftanlar ve şal yününden kıyafetler giymişlerdi. Hünkâr

¹²⁴ İNALCIK Halil, GÜNSEL Renda, Osmanlı Uygarlığı II, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002-Ankara, s.761

¹²⁵ KUZUCU Yılmaz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Tekstil Tarihinin Gelişimi, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2009-İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.27

¹²⁶ İSMİER Leyla, “Has Solist Elbiseleri”, İlgı Dergisi, Sayı-36, Aralık-1991, s. 21

dışarı çıkarken de pelerine benzer bir kolsuz bazen kapüşonlu, bol kesim mahlaşlar ve yağmurlukları üzerine almıştırlar¹²⁷.

Osmanlı saray yaşamına belli bir giyim tarzı hâkim olmaktaydı. Kaftanlar yakasız önden açık ve kısa, bol kollu veya uzun kollu olurdu. Kaftanların belden aşağı doğru genişler ve kalıp gibi dik dururlardı. Kadın, erkek ve çocuk modası bu ana çizgiler üzerinde gelişmişti. Ama farklılıklar ise detaylarda göze çarpıyordu¹²⁸.

Şekil 5.3. Padişahın geçeceği yere çeşitli kumaşların serilmesi.

Kaynak: Tez, 2009:72.

¹²⁷ KUZUCU Yılmaz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Tekstil Tarihinin Gelişimi, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2009-İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.27

¹²⁸ KUZUCU Yılmaz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Tekstil Tarihinin Gelişimi, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2009-İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.27-28

Başlangıçta Osmanlı'da tekstil merkezi Bursa olmaktadır. Fakat tekstilde XV. ve XVI. yüzyılda devam eden Bursa saltanatı ile XVII. yüzyıl ortalarından itibaren İstanbul'a kaymıştır. XVII. yüzyılda inşa edilen Yeni Saray (Topkapı Sarayı) ve saray teşkilatı içinde yer alan hassa atölyeleri bunda büyük rol oynadığı bilinir. Özellikle sarayda “saray nakkaş hanesi”, kitap tezhibi ve minyatür sanatında üstün eserler yaratmıştır. Üstün eserlerle birlikte devrin, en ünlü sanat merkezi haline gelmiştir. Saraydaki nakkaş hanenin ürettiği desenler ise bütün sanat kollarına dağılmış ve taştan madene ve ahşaba, halıdan kumaşa kadar her alanda uygulanmıştır. Osmanlı saray kumaş desenlerinin saray nakkaş hanesinde tasarlanması, Osmanlı sanatında kumaş motiflerinde üslup bütünlüğü sağlamıştır¹²⁹.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan önemli bir kaynak Türk kumaşçılığına ilişkin olup Nakkaş Osman tarafından minyatürlenmiş olan “Surname-i Hümayun” adlı eserdir. XVI. yüzyılın sonlarında, Sultan III. Murat zamanında Şehzade Mehmet'in 1582 yılındaki sünnet düğünü vesilesiyle yazılan bu eserde XVI. yüzyıla ait kumaşların adları, türleri, nerede yapıldıkları ve kullanım şekillerine ilişkin bilgiler de verilmektedir. Burada yer alan minyatürde, padişahın geçeceği yerlere serilen ve “payendaz” adı verilen çeşitli kumaşlar (seraser, diba, zerbaft, atlas, kemha) görülmektedir¹³⁰ (Bkz. Şekil 5.3., s.144).

XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyıl başında, Osmanlı giysilerine koyu mavi, kırmızı, siyah ve koyu yeşil gibi renkler hâkim olmaktadır. Osmanlı desenleri, bitkisel kökenli iri süslemeler olup giysilerde sırma işlemler de çok sık kullanılıyordu. III. Murat Dönemi'nden sonra giysilerin bir anlamda sadeleştiği görülmektedir. Osmanlı giysilerinde, 1600'lü yıllardan başlayarak, pek uzun sürmese de, bir sadeleşme dönemine girildiği bilinmektedir. Sadeleşme, giysilerin tümü için geçerli değildi ve genellikle saray erkânının giydiği desenli giysiler yerini, daha düz giysilere bırakıyordu. Osmanlıda, saray erkânının ve yüksek dereceli saray görevlilerin, vezirlerin ve yüksek memurların kavuklarının da, padişah gibi biraz daha küçüldüğü görülmektedir. O zamana kadar enine doğru geniş olan kavuklar daralıyordu ve boyu yükseliyordu¹³¹.

¹²⁹ Tez Zeki, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınevi, İstanbul-2009, s. 67

¹³⁰ Tez Zeki, A.g.e., s. 73

¹³¹ GÜRİSOY A. Tahir, *Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda*, Mithat Selection, İstanbul-2004, s.151

Osmanlı halkının büyük katkısı ve katılımını da sağlandığı şenliklerinde padişaha sunulan armağanlar arasında en önemli yeri gene kumaşlar tutmaktadır. 1675 yılında Sultan IV. (Avcı) Mehmet'in şehzadeleri Mustafa ile Ahmet'in sünnetleri ve arkasından kızı Hatice Sultan'ın düğünü dolayısıyla Edirne'de düzenlettirdiği ve XVII. yüzyılda düzenlenenlerin en büyüğü olan şenlikte padişaha sunulan 12.026 kalem armağanın 9.541 kalemini kumaşlar oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 5.4., Bkz. Şekil 5.5., s.147).

PADIŞAHA ARMAĞAN EDİLEN KUMAŞLAR: ⁴⁰	
93	İstanbul serâserinden giysilik
28	Acem serâserinden giysilik
135	Acem dîbâsından giysilik
80	Şam dîbâsından giysilik
12	Venedik dîbâsından giysilik
7355	Frenk atlasından giysilik
55	Taraklı frenk atlası
78	Kitresiz Hint atlasından giysilik
72	Telli kutnî atlastan giysilik
41	Çiçekli kadifeden giysilik
27	Telli duhûli kadifeden giysilik
26	Sade kadifeden giysilik
21	Araka kadifeden giysilik
45	Bağdule (?) giysilik
27	Telli hâre giysilik
35	Sade frenk hâresinden giysilik
125	Telli hataîden giysilik
4	Telli frenk hataîsi
347	Hint kutnîsinden giysilik
9	Telli serenkten giysilik
35	Telli susî (?)
14	(top) çatma
9	Telli kutnî giysilik
4	Benekli kumaştan giysilik
63	Frenk kemhâsından giysilik
150	Keşmir şalı
32	Sof giysilik
218	Sade kutnîden giysilik
158	Londra çuhasından giysilik
<hr/>	
9298	kalem giysilik kumaş

Şekil 5.4. Padişaha hediye edilen kumaşların listesi.

Kaynak: Tunçay, 1985:49.

Osmanlı padişahları çeşitli vesilelerle fermanlar yayınlayarak gayrimüslimlerin kıyafetlerini belirli kurallara bağlamış olduğu bilinir. Fakat bu konuda 1568 yılında Sultan II. Selim, 1577 yılında Sultan III. Murat, 1630 yılında Sultan IV. Murat fermanlar yayınlamışlardı. Özellikle XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında çok sayıda düzenleme yapılmıştı ve sonunda 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile gayrimüslimlerin giyim kuşamları Müslümanlarla eşit duruma getirilmişti¹³².

ŞEHZADE AHMET'E GELEN GIYSİLİK KUMAŞLAR:	
14	İstanbul serâserinden giysilik
13	Acem dibâsından giysilik
2	Acem serâserinden giysilik
9	Şam dibâsından giysilik
3	Telli kadifeden giysilik
3	Sade kadifeden giysilik
12	Frenk atlasından giysilik
16	Telli atlastan giysilik
24	Telli hataîden giysilik
3	Telli hâreden giysilik
3	Çubuklu hâreden giysilik
3	Sade hâreden giysilik
8	Hint atlasından giysilik
11	Kitresiz atlastan giysilik
3	Frenk hataîsinden giysilik
5	Zırhlı atlastan giysilik
3	Çiçekli atlastan giysilik
3	Çiçekli telli kadifeden giysilik
3	İki renkli sade hatâi giysilik
3	Hint kutnâsinden giysilik
<hr/>	
144 kalem giysilik	

Şekil 5.5. Şehzade Ahmet'e hediye edilen kumaşlar.

Kaynak: Tunçay, 1985:49.

¹³² Tez Zeki, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınevi, İstanbul-2009, s. 242

Türklerde o dönemlerde kıyafet çeşitlerini sergileyen terimler zengin bir çeşitlilik göstermekteydi. Kıyafet çeşitleri arasında erkeklerde aba, cebe, cepken, çakşır, dolak, erkek feracesi, gecelik, gocuk, hırka, kuşak, kürk, mintan, potur, salta, şalvar, tozluk, yelek ve zıvga; kadınlarda ise bindallı, bürüncek, çar, çarşaf, dolama, entari, ferace, gecelik, hırka, maşlah, peçe, şal, şalvar, üçetek, yaşmak ve yeldirme gibi daha bir sürü kıyafet çeşidi sayılabilir¹³³.

Hanedanlıkta I. Mustafa ve II. Osman döneminde de giyim kuşam sade bir biçimde devam etmekteydi. Genç II. Osman'dan sonra tahta çıkan IV. Murat Dönemi'nde Osmanlı yüzünü yeniden Doğu'ya çeviriyordu. Sultan İbrahim, IV. Mehmet, II. Süleyman'ın hükümdarlıkları ve ondan sonra II. Ahmet ve II. Mustafa dönemlerinde giysilerde büyük bir değişiklik gözlenmemekteydi¹³⁴.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılda birçok kuşatma ve savaşlar yaşamıştı. Sultanlar ise devlet işlerinden yavaş yavaş ellerini çekmişlerdi ve saray da eğlence yaşamına dalmışlardı. Devleti ise, tecrübeli vezirler yönetmeye çalışmıştı. Saraydaki kadınların, yönetimdeki entrikaları da boy gösterince devlet yüzyılın sonuna doğru ekonomik ve siyasi yönden de sarsılmıştı¹³⁵.

Osmanlı devletinde, XVI. yüzyılda en yüksek noktasına ulaşan Türk sanatı, XVII. yüzyıl boyunca siyasal ve sosyal olaylarla birlikte devam ederek varlığını bir süre korumuştur. Ama yüzyılın sonlarına Türk sanatı, doğru yavaş yavaş hızını kaybetmişti. Özellikle modaya uymak için, tezgâhta dokunan klaptanlı ve ipekli kumaşları alacak kadar zengin olmayan kimselerin, bu tip kumaş örneklerini taklit ederek daha ucuza üretilen giyimler elde ettikleri görülmüştür.

XVII. yüzyılda iyi kumaşların yanı sıra kalitesi düşük kumaşlarda dikkat çekmekteydi. XVIII. Yüzyılın başlarında III. Ahmet, kumaşlarda gümüş sarfiyatını azaltmak için gümüş iplik kullanımını yasaklamıştır. Yüzyılın sonunda kumaşların yüzeyine motiflerin düzenli aralıkta uzunlamasına dokundukları görülmüştür.

---

¹³³ Tez Zeki, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınevi, İstanbul-2009, s. 243

¹³⁴ GÜRSOY A. Tahir, *Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda*, Mithat Selection, İstanbul-2004, s.151

¹³⁵ KUZUCU Yılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Tekstil Tarihinin Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2009-İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 54-55

5.1.1. Osmanlılarda 17. Yüzyılda Kullanılan Kumaşlar

17. yüzyıl Osmanlı giyiminde kullanılan bazı kumaşları inceleyeceğiz.

5.1.1.1. Aba

Kalın yünlü bir kumaş olan dokunması ve kullanılması zamanımıza kadar devam etmiş olup yıkanmış ve taranmış yün yapağının keçeleştirilmesiyle elde edilmektedir (Bkz. Şekil 5.6.).

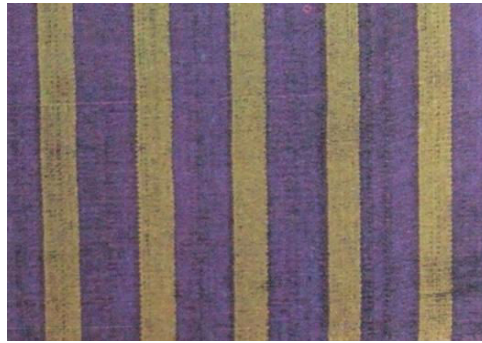

Şekil 5.6. Aba kumaş örneği.

Kaynak: <http://www.sider.org.tr/public/page.aspx?id=22>, (17.02.2012).

5.1.1.2. Altıparmak

Çizgileri ve çeşitli en az üç renk bir arada kullanılıp yapılan yarı ipekli bir kumaştır. Renk sayısı en fazla altıya kadar yükselmişti. Renkli iplikler ipekli ve harelili olan bu kumaşlarda, erkek gömlekleri ve peşli kadın elbiseleri dikilmiştir (Bkz. Şekil 5.7.).

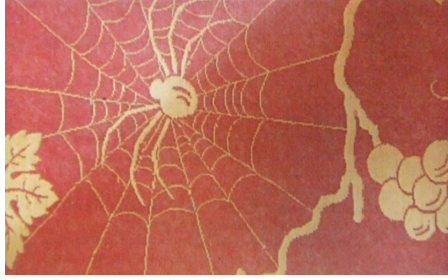
Şekil 5.7. Altıparmak kumaş örneği.

Kaynak: Öztürk, 2010:43.

5.1.1.3. Atlas

Dokuma teknolojisinde, Dokuma Örgüsü'nden aynı adı taşıyan bundan dolayı dokuma örgüsü ile dokunan kumaşlara verilen ad olduğu bilinmektedir. Saten sözcüğü ile eş anlamlı olan "Atlas", en eski ipekli dokuma tekniklerinden biri olmaktadır. Atlas, ince ipekten sık dokulu, düz renkte, sert ve parlak bir kumaş halindedir. Atlas, kaftanlar en çok kırmızı, mor, mavi ve yeşil renklidir. Atlas, tel adedine ve doku özelliğine göre değerlendirilen özel yapılan bir kumaştır.

Osmanlı padişahlarına ait giyim eşyası arasında atlastan kaftanlara çokça rastlanmaktadır. Atlasların düz dokulu yanı sıra uzunlamasına yollu olan ve "taraklı" denilen atlas kumaşlarda kullanılmıştır. Kaliteli atlas türüne de "DİBA" denilmektedir (Bkz. Şekil 5.8.).

Şekil 5.8. Atlas kumaş örneği.

Kaynak: Öztürk, 2010:44.

5.1.1.4. Beledi

Beledi kumaşı İzmir ve Bursa'da beledi bilinip, Konya'da "velidi", diğer bölgelerimizde "Karaoğlan dimisi" denmiş olup dokuma maddesi tamamen pamuktur (Bkz. Şekil 5.9.).

Şekil 5.9. Belediye kumaş örneği.

Kaynak: <http://www.bursa.bel.tr/hizmetler/sayfa/651>, (20.02.2012).

5.1.1.5. Bindallı

Bindallı, büyük dallarla süslü bir kumaştır (Bkz. Şekil 5.10.).

Şekil 5.10. Bindallı kumaş örneği.

Kaynak: http://www.antikosmanli.com/bindalli_kaftan.html, (21.02.2012).

5.1.1.6. Çatma

Dokusuyla farklı, kadifenin bir cinsi olan ve Fransızların "Velours a Double Hauteur" dedikleri kumaşa "Çatma" denilir (Bkz. Şekil 5.11., s.152). Çatma kumaşın kadifeden farkı ise zemine oranla desenlerinin veya süslemesinin havının daha yüksek oluşu esas olarak bilinmektedir. Eski kayıtlarda ala, evsad, ednâ türleri ile "Kadife-i çatma" olarak geçmiştir. Dokunduğu bölgelere göre de; Üsküdar, Bursa, Bilecik ve Aydos çatmaları ismiyle anılmaktadır.

Çatma kumaşta zemin ipek olup, çiçekli desenlerle kabartma kadifedir. Çoğu lale desenlidir. Bunların içerisinde "altın telli" çatma çok değerli bir kumaştır.

Çatma kumaşlar, kaftan dikiminde, yastık, yorgan yüzünde, divan örtüsü, at kuşamında, silah kınlarında, ok torbalarında (sadak) ve çok çeşitli alanlarda kullanılmıştır. Dış ülkelere, dönemin Osmanlı kadifeleri değerli ihraç malzemesi ve

hediyelik eşya olarak gönderilmiştir.

Şekil 5.11. Çatma kumaş örneği.

Kaynak: <http://www.dostboard.net/thread.php?postid=75566>, (22.02.2012).

5.1.1.7. Canfes

Dört ayrı renkte dokunmuş olup atkı ve çözgüsü ince bükülmüştür. Canfes, renkli ve ince bir ipekli kumaştır (Bkz. Şekil 5.12., s.153). Bezayağı örgü özelliğinde, bir kat çözgü ve bir kat atkı ipliği sıralaması ile dokunmuştur. Başlıca çeşitleri yanardöner ve kumru göğsü şeklindedir.

Saray dokumalarının en belirgin özelliği ise onların yapımlarında en kaliteli, pahalı ve gösterişli malzemelerin kullanılmış olduğu bilinir. Bunlar dönemin geçerli modasına göre, işinin ehli ustalar tarafından dokunmuştu.

Osmanlı devletinde zenginliğin ve ihtişamın bir göstergesi olarak övünçle kullanılmıştır. Gerektiğinde de hediye olarak yollanır ve verilirdi. Padişah giysileri ise harem gereksinimleri, devlete emeği geçenlere ödül olarak verilen hilat kaftanları, merasim giysileri hep bu kumaşlardan dikilmiştir.

Şekil 5.12. Canfes kumaşı örneği.

Kaynak: <http://www.bulmacabul.com/2011/04/osmanl-doneminde-avusturya-dan-gelen.html>, (23.02.2012).

5.1.1.8. Hatai

Klaptan ve ipekle dokunmuş sert bir kumaştır. Çözgü ipliği ham ipekten olup, kumaşa istenilen sertlik bununla verilmişti. Hatai kumaşı (Bkz. Şekil 5.13.), atkısı ise bükümlü iki ipek telli ve bir klaptanlıdır.

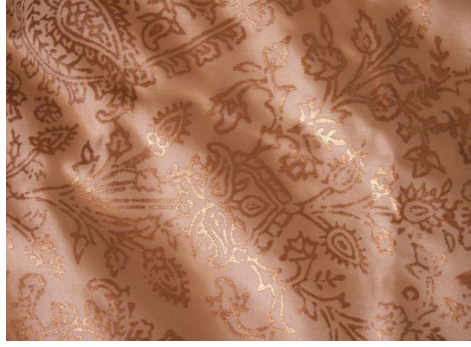

Şekil 5.13. Hatai kumaş örneği.

Kaynak: <http://yasamkadin.com/Genel-Bilgiler/90966-osmanli-kumaslari-2012.html>, (23.02.2012).

5.1.1.9. Hind Kumaşı

Pişmiş ipekle ve krem renkte dokunmuş bir kumaştır. Bürümcüğe benzeyen bir hale sahip dokumadır (Bkz. Şekil 5.14.).

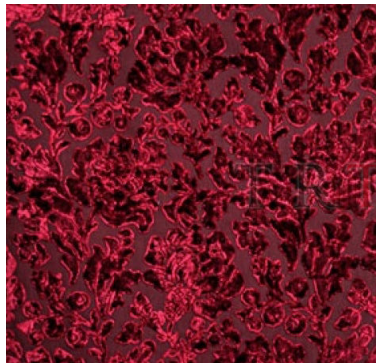

Şekil 5.14. Hind kumaş örneği.

Kaynak: http://www.resimyukle.com/yaldizli-hint-kumasi_1sbg, (24.02.2012).

5.1.1.10. Kadife

Atkı ve çözgü ipliği ile ipekli olan havlı bir kumaştır. Atkı ipliğinde klaptan bulunan kadifelere "telli kadife" denilir. Kadife kumaşın dış yüzeyindeki havlı kısım ise esas çözgülerin arasında olan fazla çözgülerden yapılırdı. Bunlar kumaşın yüzüne atkının bulunduğu kısımlarda yerleştirilen teller aracılığı ile çekilip çıkarılırdı ve düzlenirdi (Bkz. Şekil 5.15.).

Şekil 5.15. Kadife kumaş örneği.

Kaynak: <http://www.trtex.com/de/dosemelik-kumaslar/1402/prestige-dosemelik-kumaslar/p433/kadife-dosemelik-kumaslar-53>, (24.02.2012).

5.1.1.11. Kemha

Atkı ve çözgü ipliği ipek, üst sıra atkı ipliğinde ayrıca altın, alaşımli gümüş veya doğrudan doğruya gümüşlü klaptanla dokunmuş ipekli kumaşa “Kemha” denilir. Kemha kumaşı, 6600 tel ile dokunduğu bilinmektedir. Seraser kumaş ile farkı tel yerine klaptanla dokunmuş olması, desen ve renk özelliği ile daha gösterişli olması halindedir. İran (Yezd) ve Avrupa (Frenk) kemhalarının XV. yüzyıl sonlarına kadar çok ilgi gördüğü kayıtlarda geçmektedir. Sim ve sırma ile dokunmuş kemhalar da bulunmaktadır. XV. yüzyıl sonu ile XVI. yüzyıl başlarında çeşitli isimler altında sekiz tür kemhanın ülkemizde dokunduğu belirlenmişti.

Kemha dokuma merkezleri, Bursa, Edirne ve Amasya gibi kentlerdir. İstanbul’da saraya bağlı dokuma atölyeleri kurulması ile kemha daha çok İstanbul’da dokunan bir kumaş olmuştur. Osmanlı Kemha’larının deseni, Osmanlı Saray Sanatı paralellindedir. Yabancı etki, motiflerde görülmez. Çatma kumaşlarında zaman zaman İtalyan etkisi görülmektedir. Klasik Dönem Osmanlı Sarayında bu dokumanın çok kullanıldığını, saraydaki yerli kemha çeşitlerinden başka, Venedik, Frenk ve Acem Kemhalarının da kullanılmaktaydı. Kemha kumaşının çok kullanılmasına sebep olarak bu ipekli kumaşın oldukça karmaşık dokuma tekniği sonucu, kalın, ağır olması ve gösterişli olduğundan saray yaşantısına çok uygun olmasıyla bilinmektedir (Bkz. Şekil 5.16.).

Şekil 5.16. Kemha kumaş örneği.

Kaynak: <http://www.sanattarihi.org/57/Nakis-Sanati.aspx>, (25.02.2012).

5.1.1.12. Kutni (Kutnu)

Çözü ipliği ince ipek olup atkı ipliği ise iki pamuk ipliği ve bir ipek ipliğinden dokunan enine ve boyuna çizgili (yollu) kaba kalın dokulu bir kumaştır (Bkz. Şekil 5.17.).

Şekil 5.17. Boyuna kutni kumaş detayı.

Kaynak: Öztürk, 2010:56.

5.1.1.13. Seraser

“Seraser” kelimesi, farsça sözcük olup tümü veya boydan boya anlamındadır. Seraser, çözgü ipliği ipek atkı ipliği altın alaşımli gümüş tel veya gerçek gümüş tel

kullanılarak dokunan kumaştır (Bkz. Şekil 5.18.). Osmanlı saray geleneklerine göre devlete hizmeti geçenlere verilen en değerli hilatlar arasında seraser de sayılırdı.

İstanbul'da saraya bağlı tezgâhlarda en iyi türünün sahip olduğu Seraserci başının nezaretinde dokunduğu ve "İstanbul Seraseri" denildiği bilinmektedir.

Düz dokuların yanı sıra çiçekli seraser kumaşlarda kullanılmıştı. İki doku arasında kullanılan malzemeye göre farklılıklar da bulunmaktaydı. Özellikle sahtesi dokunmasın diye tezgâhlar daima kontrol altında tutulmuştu. Bu kumaşlarda fazla altın ve gümüş kullanılmasından dolayı, dokumasında kaliteyi düşürmemek ve israfı önlemek için sıkı kontrol ediliyordu. Fakat yine de son zamanlarda bozulmuş olup IV. Murat zamanında altın ve gümüş telli kumaşların dokunması yasaklanmıştı.

Şekil 5.18. Seraser kumaş örneği.

Kaynak: <http://www.osmanlisanati.com/p3.html>, (25.02.2012).

5.1.1.14. Tafta

Tafta, dayanıklı ve sert bir kumaştır (Bkz. Şekil 5.19.). Dokunduktan sonra kumaşın yüzüne özel bir zambak sürülerek pürüzleri düzeltilirdi. Giyim kuşamda olduğu kadar ordu ve donanma için de özellikle kırmızı, yeşil ve beyaz taftalar üretilmişti.

Şekil 5.19. Tafta kumaş örneği.

Kaynak: <http://osmanlikadinsultanlari.blogspot.com/2011/04/sarayl-kadn-giysileri.html>, (26.02.2012).

5.1.2. Osmanlılarda 17. Yüzyıl Dokumalarında Kullanılan Malzemeler

Osmanlılarda 17. Yüzyıl dokumalarında kullanılan malzemelerden ipek, altın, gümüş, yün, tiftik, pamuk ve keteni ayrı ayrı inceleyeceğiz.

5.1.2.1. İpek

İpek ipliği, ipek kozalarından, tepme mancınıklarda istenilen kalınlıkta sarılırdı. Mancınıkta sarılan ham ipek ipliği (Bkz. Şekil 5.20., s.159), dokumacılıkta kullanılırdı. İpeğe özgü yumuşaklık, parlaklık ve akıcılık, ham ipekte bulunan serisin

maddesinin, sabunlu sıcak suda giderilmesini sağlayan pişirme işlemi ile kazandırılır. Osmanlı Devleti gümrük gelirinin önemli kısmını ipekle ilgili vergilerden alırdı.

Şekil 5.20. İpek ipliği.

Kaynak: <http://silaipek.com/>, (27.02.2012).

5.1.2.2. Altın ve Gümüş

Altın ve Gümüş gibi kıymetli madenlerin dokumacılıkta kullanımı; işleme, takı ve aksesuar örnekleri ile başlamıştır. Süs, insanların vazgeçemedikleri doğal bir olgudur. Zaman zaman süse bağımlılık o derece arttığı görülür ki, altın ve gümüş gibi kıymetli madenler dokumalarda süs unsuru olarak kullanılmıştı.

Altın ve gümüş kolay işlenir ve çürümez ve bu sebeple her zaman süs ve takı metali olarak da kullanılmışlardı. Eritildiklerinde pota içinde cüruf bırakmadıkları için, eskiden beri saf ve temizliğin sembolü sayılmıştı.

Bu yöntem zamanla geliştirilerek, Osmanlı Döneminde dokumalarda çok kullanılmış olan “Klaptan” ipliğini oluşturulmuştur. Klaptan, Altın ve gümüş, ince şeritlerin, ipek ya da pamuk iplik üzerine spiral şekilde sarılmasıyla oluşturulurdu. Dokumacılıkta altın veya gümüş tel yerine, klaptan kullanmak daha ekonomikti.

5.1.2.3. Yün ve Tiftik

Türklerin geleneksel yaşantıları nedeniyle, doğal olarak tanıyıp, kullandıkları

dokuma maddesi olan yün, saray dokumalarında da çok kullanılmıştır. Türkler, yerleşik düzene ve Saray yaşantısına geçtiklerinde geleneksel yün kullanma alışkanlıklarını sürdürmüşlerdir. Yün koyundan elde edilirdi.

Osmanlı Saray Dokumalarında, ordunun çeşitli giysilerinde genellikle yünlü kumaşlar kullanılırdı. Bunlar; Şayak, Sof, Çuha, Kebe, Muhayyer gibi düz ve desensiz, Yün Kadife, Şal, Şali, Kuşak gibi motifli olabilirdi.

Klasik Osmanlı Döneminde, Anadolu'da Ankara Keçisi'nin uzun, kıvrımlı, kendine has parlaklığı olan, yumuşak kıllarından elde edilen Tiftik (Moher), kıymetli bir dokuma maddesi olarak kullanıldığı bilinir. Saray dokumalarında da sık adı geçen Ankara Sof'u tiftikle dokunurdu ayrıca geleneksel el dokumalarında yün ile harmanlanarak kullanıldığı bilinmektedir.

5.1.2.4. Pamuk ve Keten

Pamuk ve pamuklu dokumacılık ipek dokumacılığı gibi Doğu'da Batı'ya doğru yayılmıştır. Hindistan kökenli bitkinin ziraatı, 37 ve -40 derece coğrafi enlemler arasında yaygınlaşmıştır. Osmanlı Türkçesinde Pamuk için pembe, kutnu sözcükleri kullanılmıştır.

Keten, bir yıllık yağ ve lif bitkisidir. Yağmuru çok olan, rutubetli iklimlerde kendir, kenevir çeşitleri ile üretimi yapılan en eski kültür bitkilerindendir.

5.2. Osmanlı Şehzadelerinde Giyim

Şehzade ile ilgili yapılan bu incelemenin bölümleri içinde, mevcut örneklerle temsil edilen en zengin bir konuya sahip olan saray çocuklarının giyim kuşamı olduğu bilinmektedir. Osmanlı sarayında ölen padişahın giysilerini bohçalayıp, üzerine ismini yazarak saklamak, eski bir gelenek haline gelmişti. Bununla birlikte kız çocuklarının da bazı giysilerinin hatıra olarak saklandığı, üzerlerindeki etiketlerden anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 5.21., s.161). Türklerde yaygın bir adet de ölen kişinin giysilerinin ve bazı eşyalarının türbesine konulması da gelenek haline gelmiş bulunmaktaydı. Padişahların Bursa ve İstanbul'da bulunan türbelerinde ise bu yolla pek çok kaftan, sarık, sorguç ve hançer gibi eşyalar birikmiştir.

Şekil 5.21. XVII. yüzyıla ait çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:269.

Osmanlı saray kıyafet koleksiyonuna bakıldığında, sayıları 1550’yi bulan giyim kuşam içinde, 100 civarında çocuk giysinin var olduğu bilinmektedir. Bunlara zıbınlar, donlar, çocuk bezleri, iç entarileri, dış kaftanları, şalvarları, baş giyimleri ve pabuçlar da dâhil olmaktadır.

Osmanlıların kadın, erkek ve çocuk kıyafetlerinin arasında, ölçülerinden başka hiçbir fark yoktur. Osmanlı kıyafet, iç giyimin üzerine giyilen şalvar, bürümcük gömlek, iç entarisi (Bkz. Şekil 5.22., s.162) ve dış kaftanlarından oluşmaktadır. Mevsime göre değişiklik gösteren kaftanlar, ağır ipekli kumaştan dikilen kaftanların içine kürk kaplanır veya günlük kaftanlar pamukla kapitone edilmekteydi. Törenlerde giyilen ağır ipekli kaftanlar yere kadar uzun olmakta yine

yere kadar inen ve omuzlardan geriye atılan kollarıyla dikkati çekerdi. Osmanlılarda baş giyimi çok önemli bir hal almıştı. Küçük şehzadeler de, başlarında kocaman sarıklarla gezerlerdi ve bu başlıklar çok değerli mücevherli sorguçlarla süslenirdi¹³⁶.

Şekil 5.22. Beyaz şeffaf hint pamuklusundan dikilmiş çocuk iç entarisi.

Kaynak: Tezcan, 2006:224.

Çocuklar ayakkabı olarak, öncelikle diz altına kadar yükselen çizmeler giyerlerdi ve bununla beraber sahtiyan (keçi derisi) ve meşinden (koyun derisi) yapılan mest ve pabuçlarından oluşan bir koleksiyon bulunmaktadır. Bu ayakkabı koleksiyonu XVI. yüzyılın erken örneklerinden başlar ve XX. yüzyıla kadar

---

¹³⁶ TAPAN Nazan, Sorguçlar, Sanat 6, İstanbul-1977, s. 105

örnekleri içermektedir. Değişen moda da ise, bu örnekler sayesinde izlenebilmektedir¹³⁷ (Bkz. Şekil 5.23.).

Şekil 5.23. XVII. yüzyıla ait çocuk ayakkabıları.

Kaynak: Tezcan, 2006:227.

İç giyim grubunda, pamuklunun tülbent gibi en incisinden, patiska gibi sık dokunmuş olanından dikilmiş zıbınlar yer almaktadır. Genellikle içleri bir tabaka pamukla kapitone edilmiş basit çamaşırlardır. Çocuk donları ince tülbentten dikilmiştir ve uçkurla bağlanan, önü açık kullanımı kolay bir biçimdedir. Bebeğin yüzünü örtmek için kullanılan tülbentlerin etrafının çok ince telle antika yapılması ve en basit saray işinin bile işçiliğini göstermesi bakımından çok önemlidir (Bkz. Şekil 5.24.).

Şekil 5.24. Kenarları tel kırmayla işlenmiş tülbent örtü.

Kaynak: Tezcan, 2006:81.

Osmanlı saray koleksiyonunda bir yaşına kadar olan bebekler için dikilmiş 30 kadar kaftan bulunmaktadır. Bu kaftanlar içinde en çok kutnu kumaşların tercih edildiği görülmektedir. Kutnu, çözgüsü ipek ve atkısı pamuk olan atlas yüzü, renkli

¹³⁷ TEZCAN Hülya, Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Pabuçları, İstanbul-1997, s. 91-104

ve yollu kumaşlardır. Ayrıca atlas ve canfes damask tekniğinde kendinden desenli yumuşak kumaşlar o dönemlerde bebek giysileri için tercih edilen diğer kumaşlardı. Kaftanların kesimlerinin genel özelliği ise önden açık, küçük hâkim yakalı, kısa kollu, kollarının ön kısmı oyuntulu ve boylarının 43–45 cm olduğu bilinmektedir. Kaftanlar bel hizasından aşağıya doğru üçgen şeklindeki peşlerle genişletilmişti. Yumuşaklık kazandırmak için içleri bir kat pamukluyla kapitone edilmiş kaftanların içi, beyaz tülbentle astarlıydı. Bu küçük giysilerin kemhadan dikilmiş üç örneği ise Ayasofya'nın avlusundaki padişah türbelerinden ilkinin içinde bulunan sandukalar üzerindedir.

Osmanlı kaftanların ikinci grubunu biraz daha büyük çocuklar için dikilmiş kemha kaftanlar oluşturur. Kemhalar, atkısı ve çözgüsü ipek olan, ekstra çözgü telleriyle dokunan, takviye atkılı ağır ve tok kumaşlardı. Dokumasında gümüş üzerine altın yaldızlı tel kullanılarak zenginleştirilmiş kumaşlardır¹³⁸. Osmanlı türbelerinde sandukalar üzerine örtülenler daha çok kemha kaftanlardır. Bu kaftanların ise kesimleri yakasız, yarım kollu ve eteğin iki yan ucu yırtmaçlıdır. Kemha kaftanlar, önden çarpanayla dokunmuş ilik-düğme bantlarıyla kapanırlardı. İki yanda bel hizasında birer yırtmaçla girilen torba cepleri vardı. İçleri beyaz veya nohut rengi pamukluyla astarlı, etrafı yeşil ve mavi renkli taftayla pervazlıydı. Aynı pervaz kol ağızlarını ve içten yakayı da çevirirdi.

Bu kaftanların takma kolluklarının (Bkz. Şekil 5.25., s.165) olması, törenlerde kullanıldığına işaret etmekte olduğunu gösterirdi. Çünkü bayram törenlerinde şehzadeler de, Babüssaade önüne kurulan tahtın arkasında sol tarafta yer alırlardı. Çocuk kaftanları içinde, düz ve desenli olabilen, seraser denen altınlı ve gümüşlü telle dokunmuş çok pahalı bir kumaştan dikilmiş kaftanlar da vardı. Bunlardan uzun kolları düğmeyle bileğe ayarlanabilen iç entarileri olduğu gibi, içi samurla kaplı kapaniçe tarzında olan tören kıyafetlerine sahiplerdi.

Kaftanların altına giyilen şalvarlar da çocuk kullanımına uygundu ve uçları patikli olarak dikilmiş olanları da vardı. Altının kolay temizlenebilmesi için ağı açık olanları bulunurdu. Çuha denilen yünlü kumaştan hazırlandığı gibi, ipekli dikilip, içi

---

¹³⁸ TEZCAN Hülya, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri, Aygaz Yayınları, 2006, s.226

bir kat pamukla kapitone edilmiş bir hale sahipti. Şalvarların beli uçkurlu, ağı geniş ve içi beyaz tülbent astarlıdır (Bkz. Şekil 5.26.).

Şekil 5.25. XVII. yüzyıla ait takma kolluklar.

Kaynak: Tezcan, 2006:229.

Şekil 5.26. Çocuk şalvarı (çakşır).

Kaynak: Tezcan, 2006:228.

Şehzadelerin günümüze kadar ulaşabilen baş giyimleri atlas ve kemhadan dikilmiş basık küçük takkeleri de vardı. Atlas takkelerin içi astarlıdır, tepeleri dilimli ve

çok ince işçilikle dikişlidir (Bkz. Şekil 5.27., Bkz. Şekil 5.28., Bkz. Şekil 5.29., s.167).

Şekil 5.27. XVII. yüzyıla ait kemhadan dikilmiş çocuk takkesi.

Kaynak: Tezcan, 2006:228.

Şekil 5.28. 1620 yılına ait IV. Murat'ın şehzadelğinde kullandığı takke.

Kaynak: Tezcan, 2006:229.

Şekil 5.29. 1640 yılına ait çocuk gecelik takkeleri.

Kaynak: Tezcan, 2006:229.

Osmanlı çocuk giyimleri de büyüklerinki gibi XVI. ve XVII. yüzyıl boyunca değişmeden devam etmişti. Bu arada kişiye özel dikilmiş, istisna teşkil eden giysiler de vardı. Sol kolu omuz dikişinden kol ağzına kadar açık bırakılmış, kaytanlarla bağlanan bir küçük kaftan, herhalde kolundan hasta bir çocuk için dikilmişti (Bkz. Şekil 5.30.).

Şekil 5.30. Kolundan hasta bir çocuk için özel dikilmiş kaftan.

Kaynak: Tezcan, 2006:32.

XV. ve XVII. yüzyıla padişah elbiseleri koleksiyonuna genel olarak bakıldığında en seçkin kaftanların, şehzadelerin yetişkinlik dönemlerine ait olduğu görülmektedir. Bu kaftanlarda ise saray nakkaş hanesinin bu yüzyıllarda ürettiği desenleri ve nakkaş hanenin desen programını izlemek mümkün olmaktadır.

Osmanlı'da XVII. yüzyılın sonundan itibaren, kumaş kalitesinde ve desenlerinde başlayan bozulma, XVIII. yüzyılda iyice hissedildi. Klasik dönem desenlerinin sağlam zemin şemasının parçalandığı zaman, bu şemanın yerini, kumaş yüzeyine kaydırmalı eksen üzerine sıralanmış çiçek buketlerinin aldığı görülmektedir. Kumaşların ağırlığı giderek azalmış, dokumada kullanılan altın teli kalitesi düşmüş ve dokuma içinde belirli yerlerde kullanılmıştır. Abartılı işlemeli kumaşlar moda olmuştur.

Çocuk giyim kuşamı, büyüklerin giysilerinin küçük ölçülerde uygulanmış olanlarıdır. Bu sebeple XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başına kadar izlenen çocuk giysilerinin, kumaş, desen, kesim ve dikiş özellikleri bakımından saray giyim kuşam koleksiyonunun bütününe özetleyen bir birikim olduğu söylenebilir.

5.3. 17. Yüzyıl Osmanlı Şehzadelerinin Kaftanları

1608 yılından kalan II. Osman'ın çocukluğuna ait olan hafif bir ipekli bir kumaş canfesten dikilmiş, içi pamukla kapitone edilmiş ve tülbentle astarlanmış çocuk iç entarisidir (Bkz. Şekil 5.31.).

Şekil 5.31. II. Osman'a ait çocuk iç entarisi.

Kaynak: Tezcan, 2006:231.

XVI. yüzyıl sonuna 1591 yılına I. Ahmet'in çocukluğuna ait olan atlastan, içi pamukla takviye edilmiş, astarın etrafı koyu yeşil taftayla pervazlı çocuk kaftanıdır (Bkz. Şekil 5.32.).

Şekil 5.32. I. Ahmet'e ait çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:231.

14 yaşında bir çocukken padişah olan ve portresi yapılan şehzadelerden biri de I. Ahmet olarak bilinmektedir. I. Ahmet genç görünümü nedeniyle "civan sultan" olarak tanımlanmış ve örneğin III. Mustafa döneminde düzenlenmiş olan bir albümdeki tasvirinin altına bu sıfatı yazılmıştı. Bu tasvirinde genç sultan bir mindere oturmuş, üzerinde mavi renkli ipekliye hermin kaplı bir merasim kaftanı giymiş olarak gösterilmiştir. Kaftanın mücevherli olduğu anlaşılan, ön açıklığını kapatmaya

mahsus çapraz bantları ve altın üzerine mücevherli cevheri kemeri vardır. Sol elini yukarı kaldıran genç sultan konuşuyor gibi bir hali vardır. Sakalsızdır ve yüzünde çocuksu bir ifade sahiptir (Bkz. Şekil 5.33.).

Şekil 5.33. I. Ahmet'in portresi.

Kaynak: Tezcan, 2006:54.

II. Genç Osman'ı kır bir at üzerinde betimleyen ve Ahmet Nakşî'ye atfedilen minyatürlü yazma, Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır (Bkz. Şekil 5.34.).

Şekil 5.34. Sultan Genç Osman'ın portresi.

Kaynak: Tezcan, 2006:55.

1652 yılı civarı çocuk sultan IV. Mehmet at sırtında, Balthazar Marconet'nin resmine bakılarak yapılmış yağlıboya resimdir (Bkz. Şekil 5.35.).

Şekil 5.35. Çocuk Sultan IV. Mehmet at sırtında yağlı boya resmi.

Kaynak: Tezcan, 2006:56.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunmakta olan bebek kaftanlarının bir bölümüdür (Bkz. Şekil 5.36.).

Şekil 5.36. Bebek kaftanları.

Kaynak: Tezcan, 2006:76.

Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki batık tekniğinde desendirilmiş çocuk kaftanı bulunmaktadır (Bkz. Şekil 5.37.).

Şekil 5.37. Batikle desendirilmiş çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:79.

Ayasofya Müzesi'nin avlusundaki türbeden gelen yıpranmış bir kemha kaftan olarak bilinir (Bkz. Şekil 5.38., Bkz. Şekil 5.39.).

Şekil 5.38. Kemha kaftan.

Kaynak: Tezcan, 2006:86.

Şekil 5.39. Kemha kaftan detayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:87.

XVII. yüzyıla ait ipek atlastan üstü baskıyla geniş zigzaglı olarak desenlendirilmiş, sırt kısmı beyaz pamukluyla astarlı, kaftanın içi çepeçevre nohut renkli bir pamukluyla çevrilmiş ve oval, kalıplar üzerine klaptanla balıksırtı şeklinde sarılmış düğmeleri göz doldurmakta olan bir çocuk kaftandır (Bkz. Şekil 5.40.).

Şekil 5.40. Çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:242.

XVII. yüzyıla ait ipek ve ince kesme telle dokunmuş, sırt kısmı beyaz pamukluyla astarlı, kaftanın içi çepeçevre koyu sarı renkli taftayla pervazlı olan bir çocuk kaftanıdır (Bkz. Şekil 5.41., s.176).

Şekil 5.41. Çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:243.

Çocuk kaftanı, XVII. yüzyıla ait olup ipek ve klaptanla dokunmuş ve kemha cinsi kumaştan dikilmiştir. Osmanlı kaynaklarında dolaşma nakış olarak geçen, dalgalı hat üzerinde yaprak ve çiçeklerle zenginleşen desene sahip olduğu bilinmektedir (Bkz. Şekil 5.42., s.177).

Şekil 5.42. Çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:244.

XVII. yüzyıla ait olan çocuk kaftanı, kemha cinsi kumaştan dikilmiş, devrinin desen özelliğini en iyi yansıtan kumaşlardan olup deseni yüzeyi dolduran iri oval madalyonlar içinde selvi motifleri yer almaktadır (Bkz. Şekil 5.43., Bkz. Şekil 5.44., s.179).

Şekil 5.43. Çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:249.

Şekil 5.44. Çocuk kaftanının detayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:248.

XVII. yüzyıl başına ait olan bu çocuk kaftanı ve takma kolları olup altınla kemha kumaştan dikilmiş, Şehzadeler babalarının huzuruna çıktığında, bayram ve cülus törenlerinde takma kolluklarla zenginleşen kaftanlar giyerlerdi. İçi nohut rengi kalın pamukluyla astarlı, etrafı fıstık yeşili taftayla pervazlıdır. Bu kaftan, Sultan I. Ahmet'in türbesinden geldiği bilinmektedir (Bkz. Şekil 5.45., Bkz. Şekil 5.46., s.180).

Şekil 5.45. XVII. yüzyılın başlarına ait bir çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006:252.

Şekil 5.46. XVII. yüzyılın başlarına ait bir çocuk kaftanının detayı.

Kaynak: Tezcan, 2006:253.

1620 yılı civarı IV. Murat'ın çocukluğuna ait yassı tel ve klaptanlı birlikte kullandığı ipekliden dikilmiş ve dokuma sırasında verilen su buharıyla kumaş hareli bir görünüş kazanmıştır. Entarinin sırtı bele kadar tülbentle astarlı, etrafı nohut rengi taftayla pervazlı olan bir çocuk entarisidir (Bkz. Şekil 5.47.).

Şekil 5.47. IV. Murat'a ait bir çocuk entarisi.

Kaynak: Tezcan, 2006:255.

I.Ahmet'in Şehzadelik d6nemine ait ocuk entarisi, ipekli atlastan dikilmiş, iri oval ipek d6gmeleriyle dikkatli çekmektedir. Sırtı, bele kadar astarlı, etrafı krem rengi taftayla pervazlı bir ocuk entarisidir (Bkz. Şekil 5.48.).

Şekil 5.48. I. Ahmet'in Şehzadeliğine ait ocuk entarisi.

Kaynak: Tezcan, 2006:256.

XVII. yüzyıla ait II. Ahmet'e ait üçlü noktalı motifli kaftan, fıstık yeşili saten ile astarlanırken boyun, kollar ve etek kısmı, çiçekli resimle sıcakta ütülenerek baskı yapılmış morumsu, kırmızı satenden yapılmıştır. Bal sarısı üçlü noktaları içeren çemberler, krem rengi saten zemini süslemektedir (Bkz. Şekil 5.49.).

Şekil 5.49. XVII. yüzyıla ait II. Ahmet'e ait üçlü noktalı motifli kaftan.

Kaynak: Öztürk, 2010:165.

XVII. yüzyıla ait I. Ahmet'in kısa kollu, yakasız bahar çiçekleri deseni kakmalı ve kabartmalı ipek kaftanı, Topkapı Müzesi türbesinden getirilmiştir (Bkz. Şekil 5.50.).

Şekil 5.50. XVII. yüzyıla ait I. Ahmet'in kısa kollu kaftan.

Kaynak: Öztürk, 2010:183.

5.4. Osmanlılarda 17. Yüzyılda Tılsımlı G6mleklerin Yeri

Günümüzde Topkapı Sarayı Padişah Elbiseleri Koleksiyonu'nda seksen yedi adet tılsımlı gömlek, bir takma yaka, beş takke ve on yazılı örtüden oluşan yaklaşık yüz civarında bir koleksiyon bulunmaktadır. Bu tılsımlı gömleklerin kişiyi hastalıklara, türlü kötülöklere karşı koruduğuna, hastalara şifa verdiğine ve giyeni savaşta muzaffer kıldığına inanılmaktaydı.

Tılsımlı gömlekler aherlenerek kâğıt özelliği kazandırılmış ince pamuklulardan dikilmiş olup aherlenmiş zemin üzerindeki yazı ise dönemin kullanılan şekiller ve bezeme motifleriyle daha çok kitap tezhibi sanatına yaklaşılmıştı. G6mleklerin yüzey düzenlemesi, bir Kur'an sayfasının düzeni, bezemesi ve sayfa kenarının tığları itibariyle büyük benzerlik göstermektedir.

Sadece hanedan mensuplarına ait olmayan ve Saray çevresine ait olduğu ileri sürölen IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan'ın eşi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya ait bir gömleğin Avusturya'da bir manastırda olduğu ifade edilmektedir. İkinci Viyana Kuşatılmasına komuta eden Paşa'nın yenilgiden sonra Belgrad'da öldüröldüğu ve orada gömüldüğu bilinmekteydi. Verilen bilgiye göre bu tılsımlı gömlek Belgrad'daki türbesinden alınarak Viyana yakınındaki Neukloster'e getirilmiş ve hala orada muhafaza edilmektedir.

Bu incelemede hemen her kültüründe rastlanan büyüünün farklı bir uygulanması olan tılsımlı gömleklerin kötölük içermediği, dolayısıyla "ak büyü" denen karakterde hazırlandığı anlaşılmakta olduğu bilinir. Savaşlarda zırh altına, iç çamaşırı gibi tene veya kaftan gibi gömlek üzerine giyilen, kürk kaftanın yakasının altına takılan takma yakalar, takke olarak başa giyilen, Kur'an ayetleri, Allah'ın güzel isimleri vefk (rakamlar) ve cifr (harfler) kareleriyle cetvelenmiş giysilerin çoğu giyilmeden kalmıştı. Aksi halde gömlekler yıkandığında mürekkep ve altın yaldız akıp gideceğinden, kalan örneklerden az sayıda kirli olanı vardır. Bir kısmı da uzun süre saklandıkları yerde lekenmiş ve kirlenmiştir.

G6mleklerde ise en çok kullanılan renkler başta siyah mürekkep olmak üzere mavi, kırmızı, yeşil, altın ve gümüş yaldızlıdır. Yüzey genellikle siyah ve kırmızı renkle cetvelenirdi. İçleri kırmızı, mavi, yeşil renkli mürekkeple vefk ve cifre

doldurulurdu. Altın yaldızın yazıda, geniş zeminleri boyamakta ve zenginleştirici bir unsur olarak kullanılmakta olduğu dikkati çekerdi. Gümüş yaldız da aynı amaçla kullanılmıştı, fakat gümüş kolay okside olduğu için parlaklığını kaybetmişti, konturlardan taşmış ve altın yaldız kullanımı kadar başarılı olamamıştı.

Hazırlanma aşamasındaki gömleğin yazılar kadar bunları tamamlayıcı ve destekleyici unsur olan semboller yani amblemler de önemliydi. Son olarak da görüntüyü sonsuza giden geometrik bezeme ve dönemin zevkini yansıtan çiçek kompozisyonları ile tamamlanırdı.

Gömler üzerinde uzay betimlemelerine de sık rastlanırdı. Çizimler doğrudan uzayın bir kesitini ifade ettiği gibi, bazen yuvarlak gövdeli kuyruklu gök cisimlerini ve çoğunlukla tek yıldızları ifade ettiği bilinmektedir (Bkz. Şekil 5.51.).

Bitkisel motiflerden biri servi ağacı, sonsuzluğu ifade eden bir semboldür. Dolayısıyla giyene uzun ömür dilemek için kullanılmış olmalıdır. Uzun, ince, muntazam şekli ile bir bezeme motifi olarak da sanat eserleri üzerinde sıklıkla yerini almıştı.

Şekil 5.51. Eteklerinde uzay betimlemeleri olan gömleğin arka yüzü.

Kaynak: Tezcan, 2011:25.

Pamuklu, mürekkep, altın yaldızlı ve renkli boyalarla yapılmış XVI. yüzyılın sonuna doğru tarihlenmesi ile üzerinde yer alan Mehmet ismi, Eğri kalesi fatihi Sultan III. Mehmet giymiş olmalıdır (Bkz. Şekil 5.52., Bkz. Şekil 5.53., s.187).

Şekil 5.52. Sultan III. Mehmet'e ait tılsımlı gömlek.

Kaynak: Tezcan, 2011:62.

Şekil 5.53. Sultan III. Mehmet'e ait tılsımlı gömleğin detayı.

Kaynak: Tezcan, 2011:63.

Üzeri aherlenerek kâğıt özelliği kazandırılmış, beyaz pamukludan dikilmiştir. Yakasız, kalçalara inen ceket boyunda, astarsız olan gömleğin sadece kenarları pervazlı ve kısa kollu olup yaka yırtmacı göbeğe kadar iner, etek ucu ortasından yukarıya doğru ve iki yanda yırtmaç vardır. Bu tılsımlı gömlek ise XVII. yüzyılın ilk yarısında saltanat süren IV. Murat giymiş olmalıdır (Bkz. Şekil 5.54., Bkz. Şekil 5.55., s.188).

Şekil 5.54. IV. Murat'a ait tılsımlı gömlek.

Kaynak: Tezcan, 2011:64.

Şekil 5.55. IV. Murat'a ait tılsımlı göleğin detayı.

Kaynak: Tezcan, 2011:65.

Tılsımlı gömlek beyaz kalın pamukludan, önden göbeğe kadar açık, yakasız ve uzun kollu olup yüzeyi küçüklü büyüklü kare, dikdörtgen ve dairelerle çok parçalı ve rengârenk boyanmıştır. Üzerinde kullanılan mavi, kiremit, eflatun, siyah, sarının ve yeşilin açık- koyu tonları, altın yıldız gibi renkler de dikkate alındığında şimdiye kadar rastlanan en renkli tılsımlı gömlek olduğu söylenebilmektedir (Bkz. Şekil 5.56., Bkz. Şekil 5.57., s.189).

Şekil 5.56. En renkli tılsımlı gömlek.

Kaynak: Tezcan, 2011:111.

Şekil 5.57. En renkli tılsımlı gömleğin arkası.

Kaynak: Tezcan, 2011:111.

Beyaz ince pamukludan olan tılsımlı gömlek önden göbeğe kadar açık, yakasız ve kısa kollu olup yanları tamamen açık olan gömleğin içi beyaz pamukluyla astarlıdır (Bkz. Şekil 5.58., Bkz. Şekil 5.59., s.190).

Şekil 5.58. Tılsımlı gömlek.

Kaynak: Tezcan, 2011:122.

Şekil 5.59. Tılsımlı gömleğin arkası.

Kaynak: Tezcan, 2011:122.

Beyaz pamukludan, içi yeşil canfesle astarlı, işçiliği özenli bir takke olup cetvellenmesinde ve bezenmesinde altın yıldız ile yeşil ve kırmızı rengin kullanıldığı takkenin tepesi yirmi dilimli olmaktadır (Bkz. Şekil 5.60.).

Şekil 5.60. Takke.

Kaynak: Tezcan, 2011:176.

Krem rengi ketenden yapılmış, işçiliği özensiz bir takkedir (Bkz. Şekil 5.61.)

Şekil 5.61. Talsımlı takke.

Kaynak: Tezcan, 2011:178.

6. SONUÇ

İlkel çağlardan günümüze kadar uzanan toplumsal ve tarihsel değerleriyle ön planda olan tekstil, modernleşen Dünyada; toplum, dini, ekonomik, kültürel ve siyasetin etkisiyle hızlı gelişen bir olgu haline gelmiştir. Bu tarihi süreç içerisinde Osmanlı hükümdarın erkek çocukları ait giysilerindeki kaftan kültürünü incelediğinizde, Türklerin geçmişlerinden gelen gelenek ve göreneklerinin oluşturduğu bir kültür olduğu bilinmektedir.

Türk tarihinde görülen şehzadeler kurumu incelendiğinde görülen; Osmanlı tarihinde Batı ve Doğu medeniyetlerinin etkileşimi içinde olmalarıdır. Bu değerlendirmede Batı ve Doğu medeniyetlerinin arasında kalmış olan şehzadelerin yaşamı ve veraset sistemi çok önemli bir yer kaplamaktadır. Batı medeniyetinde yani, Roma İmparatorluğu veliaht sistemine sahip değildi. Roma İmparatorluğunda veliaht olma sistemi imparator, Tanrı'dan aldığı egemenliğini yine Tanrı adına yerine bir veliaht seçip senato da onaylanarak, imparatorun kendi erkek çocuğu veya hanedan mensubu yaşı önemsemeden bir varis seçme hakkına sahiptiler.

Doğu medeniyetleri için; Çin Hanedanları ve geleneği, İran devleti ve bunun yanı sıra birçok uygarlıkta bulunmaktadır. Doğu medeniyetleri arasında da İslamiyet'ten önce ve sonra şehzadelerin veraset sistemi düşüncesi değişmektedir. İslamiyet öncesi Doğu medeniyetlerinde de Batı medeniyetlerinde olduğu gibi imparatorun yani hükümdarın, Tanrının bir oğlu olarak görülen hükümdarın görevi, gök ile yere saygı göstermek, Tanrı adına yeryüzünü idare etmek ve yerine Tanrı'nın seçtiği varisi imparator yapma düşüncesine sahiplerdir. Ancak Doğu medeniyetlerindeki bu düşünce İslamiyet'ten sonra değişerek, yani Tanrı inancı değişerek hükümdarlığı babadan büyük oğla geçmesi durumunu almıştır. Osmanlı İmparatorluğunun veraset sisteminde de tahtı babadan oğla bırakma durumu devam etmektedir. Veraset sistemiyle ön planda olan şehzadenin yaşamının her evresinde etkili olmuştur. Osmanlı şehzadelerinin veraset sisteminin yanı sıra yaşamı ve giyim

tarzı da farklılıklar göstermiştir.

Yapmış olduğum tez'de ilk önce; Şehzadenin tanımı ve tarihçesi tanımlanması araştırmamızın daha rahat incelenmesini sağlaması bağlamında eklenmiştir. Daha sonra XIV. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar Osmanlı toplumunda ve hanedanlığındaki şehzadelerin; doğum, hanedan aile içi ilişkileri ve yönetim politikası, sünnet düğünleri, eğitimleri, evlilikleri, kafes hayatı, sancağa çıkışları ve ölümlerinin her evresi ayrıntılı incelemiştir.

XVI. ve XVII. yüzyıl Osmanlı imparatorluğunda, çocuk padişahlar döneminin başlamasıyla, yönetim ve ekonomi gerilemeye başlamıştır. Osmanlı imparatorluğunun en üst seviyede olduğu giyim ve kumaş özellikleri artık gelişim gösterememekte, hatta gerilemeye başlamıştır. Daha sonraki yıllarda Osmanlı İmparatorluğunun zayıflaması ve batı ülkelerinin etkisi altında kalması; ekonomiden, siyasiye, toplum düzeninden giysi geleneğine kadar etkilemişlerdir. Türk giysi geleneği yerine artık batı modasının giysileri yer almış ve diğer giysiler gibi kaftan giyme kültürü de azalarak yok olmuştur.

Sonuç olarak bu araştırmada Osmanlı şehzadelerinin yaşamı aşamalı olarak incelemiş, yaşamının her evresinde giyim bölümü de incelenmiştir. Osmanlı hanedanlığı boyunca şehzadenin yaşamı içinde giyim tarzı farklılıklarıyla ortaya konmuştur. Osmanlı şehzadelerinin kaftan kültürü de eklenerek görsel verilerle sunulmuştur.

7. KAYNAKLAR

ABDÜLAZİZ, B. (2000). *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*. İstanbul.

AKGÜNDÜZ, A. (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. (cilt. I-IV). İstanbul.

AKŞİT, O. (1985). *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö 27- M.S 395)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ARSLAN, M. (2009). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 2*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.

AŞIKPAŞAZADE. (1992). *Tevarih-i Âl-i Osman*. (haz. Atsız), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ATASOY, N. (1997). *1582 Surname-i Humayun*. İstanbul: Düğün Kitabı.

AYDIN, H. (2004). *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

ÇELEBİCAN, Ö. K. (1986). *Roma Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi.

DONUK, A. (1979-1980). *Türk Devletinde Hâkimiyet Anlayışı*. (sayı X-XII). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi.

FREELY, J. (2000). *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitap evi.

GENÇ, R. (1981). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÖMEÇ, S. (1996). *Kök Türkçe Kaynakların Işığında Eski Türklerde Hükümet*. (sayı 14). Ankara: Gök Dergisi.

- GÖMEÇ, S. (1999). *Kök Türk Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNALTAY, Ş. (1937). *Türk Tarihinin İlk Devreleri Uzak Şark*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- GÜRSOY, A. T. (2004). *Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda*. İstanbul: Mithat Selection Yayınları.
- HADİDİ. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İNALCIK, H. ve GÜNSEL, R. (2002). *Osmanlı Uygarlığı II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İNALCIK, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğunun Klasik Çağı (1300- 1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İNALCIK, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İNAN, A. (1931). “ ‘Orun’ ‘Ülüş’ Meselesi”. (c.1). İstanbul: Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası.
- İSMİER, L. (1991). “*Has Solist Elbiseleri*”. (Aralık Sayısı-36). İstanbul: İlgi Dergisi.
- KAFESOĞLU, İ. (1993). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- KAHRAMAN, A. (1995). *Osmanlı Devletinde Spor*. Ankara.
- KUZUCU, Y. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Tekstil Tarihinin Gelişimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LAMARTINE, A. D. (1991). *Osmanlı Tarihi 2*. İstanbul: Sabah Yayınları.
- MERÇİL, E. (1991). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- NUTKU, Ö. (1987). *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*. Ankara.
- OSMAN, R. (1989). *Edirne Sarayı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- ÖGEL, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- ÖZCAN, A. (1982). "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi". (sayı 33). İstanbul: Tarih Dergisi.
- ÖZTÜRK, R. Z. (2010). *16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Kaftanları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PAKALIN, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (Cilt III). İstanbul.
- PEÇEVİ. (1867). *Tarihi Peçevi*. (Cilt II). İstanbul.
- PEIRCE, L. (1998). *Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğunda Hükümdarlık ve Kadınlar*. İstanbul.
- SAKAOĞLU, N. (1999). *Bu Mülkün Sultanları*. İstanbul.
- SOLAKZADE. (1989). *Solakzâde Tarihi*. (Cilt I). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SUAD, Â. (2011). *Osmanlı Padişahları ve Büyükleri*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- ŞEHSUVAROĞLU, H. (1952). *Asırlar Boyunca İstanbul*. İstanbul.
- TANERİ, A. (1993). *Harezşâhlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- TANERİ, A. (1997). *Türk Devlet Geleneği*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TEKTAŞ, N. (2004). *Osmanlı'da Kardeş Katli Gün Görmeyen Şehzadeler*. İstanbul: İstanbul Matbaa.
- TEZ, Z. (2009). *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınevi.

- TEZCAN, H. (2006). *Osmanlı Sarayının Çocukları*. İstanbul: Aygaz Yayınları.
- TEZCAN, H. (2011). *Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonundan Tılsımlı Gömlekler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- TOGAN, Z. V. (1972). *Oğuz Destanı*. İstanbul: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili.
- TURAN, O. (1993). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TURAN, O. (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- UĞURLU, S. S. (2001). *Klasik Osmanlı Dönemi (16. yy ve 17. yy.) Saray Dokumalarının Motif Gelişimleri ve Kompozisyon Sistematiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ULUÇAY, Ç. (1941). *Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi*. İstanbul.
- ULUÇAY, Ç. (1958). *İstanbul'da XVIII. ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında yapılan Törenler ve Şenliklere Dair*, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Mecmuası 4.
- ULUÇAY, Ç. (1985). *Harem II*. (2.baskı). Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1975). *Sancağa çıkarılan Osmanlı şehzadeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1984). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1994). *Osmanlı Tarihi*. (Cilt I-III). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YÜCEL, Ü. (1999). *Türk Okçuluğu*. Ankara.
- ZEYDAN, C. (1972). *İslam Medeniyeti Tarihi Cilt 1*. İstanbul: Üç Dal Neşriyat.

8. İNTERNET KAYNAKLARI

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehzade>, (06.11.2011)

<http://www.biyografim.net/i-ahmet-kimdir> (05.11.2011)

<http://www.harbiforum.org/siyaset-tr/17094-genc-osman-genc-osman-kimdir-ikinci-sultan-osman-hakkinda.html> (05.11.2011)

<http://www.osmanli-padisahlari.org/iv-mehmet-hayati/> (05.11.2011)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehzade>, (07.11.2011)

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Charles_1_Mijtens.jpg (06.11.2011)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Caesar_Divi_Filius_Augustus (07.11.2011)

<http://www.mmdtkw.org/VToga.html> (10.11.2011)

<http://www.ailevadisi.net/tarih/556789-roma-imparatorlugunun-dorduncu-imparatoru-caligula.html> (12.11.2011)

<http://www.huncular.com/belgeler.html> (16.11.2011)

<http://aygunhoca.com/tarih/35-tarih-konular/1530-gokturk-kaganligi-gok-turk-kok-turkler.html> (17.11.2011)

<http://www.aygunhoca.com/tarihi-videolar/1646-uygur-devleti-745-840.html> (19.11.2011)

<http://aygunhoca.com/tarih/35-tarih-konular/1500-gazneli-devleti.html> (20.11.2011)

<http://www.bilgitay.net/gnnp/gevhernesibe.php> (23.11.2011)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Anadolu_Sel%C3%A7uklu_Devleti (25.11.2011)

<http://www.turkvedunyatarhi.com/kategorisiz/anadoluda-ilk-turk-beylikleri-2.html> (26.11.2011)

<http://tarihmektebi.blogspot.com/2012/04/oguzlar-turkmenler.html> (28.11.2011)

<http://www.dersimiz.com/bilgibankasi/bilgi.asp?id=424&OSMAN-GAZI-OSMANLI-PADISAHI> (30.11.2011)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Gazi (01.12.2011)

<http://www.ceddimizosmanli.net/orhan-gazi-ve-geyikli-baba-kissasi/> (02.12.2011)

<http://fotogaleri.haberler.com/orhan-gazi-h-726-761-mc1326-1359/resim-9/> (05.12.2011)

http://tr.wikipedia.org/wiki/I._Murat (07.12.2011)

<http://www.flickr.com/photos/sinandogan/7007246098/> (10.12.2011)

<http://www.sosyalbilgilerci.com/yildirim-beyazitin-kabul-edilmeyen-sahitligi/> (14.12.2011)

http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Musa_%C3%87elebi.jpg&filetimest&amp=20100416162859 (16.12.2011)

http://tr.wikipedia.org/wiki/I._Bayezid (20.12.2011)

<http://www.resimsakla.com/r-padisah-resimleri-422-sultan-celebi-mehmet-4396.htm> (25.12.2011)

<http://salkiturizmtanitim.blogcu.com/yesil-turbe/7890898> (27.12.2011)

<http://www.forumdas.net/osmanli-padisahlari/ii-murat-hayati-179445/> (30.12.2011)

<http://www.harbiforum.org/siyaset-tr/17084-fatih-sultan-mehmet-fatih-sultan-mehmet-kimdir-fatih-sultan-mehmet-hakkinda.html> (02.01.2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mehmed (03.01.2012)

<http://www.sabah.de/galeri/Osmanli-Padisahlarinin-anneleri-nereli/06---2-Bayezid> (05.01.2012)

<http://www.sabah.de/galeri/Osmanli-Padisahlarinin-anneleri-nereli/07---1-Selim> (10.01.2012)

<http://www.sabah.de/galeri/Osmanli-Padisahlarinin-anneleri-nereli/08---1-Suleyman> (13.01.2012)

<http://www.inancdunyasi.net/padisahlar/inanc-p11.htm> (15.01.2012)

<http://www.porttakal.com/foto-galeri/padisahlarin-anneleri-nereli-1488/9> (17.01.2012)

<http://fwmail.net/tarih/osmanli-padisahlarinin-esleri-ve-anneleri/> (20.01.2012)

<http://www.lepismasakkarina.net/585> (25.01.2012)

<http://www.biriz.biz/osmanli/p15.htm> (26.01.2012)

<http://www.komikresimlerim.org/img394.htm> (27.01.2012)

<http://www.lepismasakkarina.net/sultan-ii-osman> (27.01.2012)

<http://www.mehmetbalci.com/4-murat-ve-habib-baba.html> (28.01.2012)

<http://www.resimvadisi.com/resim-komik-bebek-resimleri-6240.htm> (29.01.2012)

<http://devletialiosman.blogspot.com/2011/01/mahpeyker-kosem-sultan.html>
(29.01.2012)

<http://www.leenglish.com/page.php?id=435> (29.01.2012)

<http://vatanimm.blogspot.com/2008/11/osmanli-padiahlari.html> (01.02.2012)

http://www.baylar.net/Sultan_2._Ahmet.html (02.02.2012)

<http://vatanimm.blogspot.com/2008/11/osmanli-padiahlari.html> (02.02.2012)

<http://tr.visit2istanbul.com/topkapi-sarayi/> (02.02.2012)

<http://mehmetarikan70.wordpress.com/2011/04/10/valide-sultanlarin-ve-hasekilerin-cevirdigi-entrikalar/> (03.02.2012)

<http://www.cerezforum.com/osmanli-tarihi/90506-osmanli-imparatorlugu-doneminde-onemli-kisiler-kronolojik-siralama-2.html> (05.02.1012)

<http://mehmetarikan70.files.wordpress.com/2011/04/handan-sultan.jpg> (06.02.2012)

<http://www.forumdas.net/osmanli-imparatorlugu/osmanlida-divan-uyeleri-kimlerdi-89245/> (06.02.2012)

<http://www.dostyakasi.com/osmanli-tarihi/2888-osmanli-padisah-portreleri-esleri-ve-valide-sultanlar-2.html> (07.02.2012)

<http://www.edirnedden.com/goster.php?id=39> (10.02.2012)

<http://www.erkurum2011.gov.tr/erkurumun-tarihi/10175-gelenekve-gorenek>
(11.02.2012)

http://www.tirendaz.com/tr/?page_id=679 (11.02.2012)

<http://www.gncmtml.com/2011-2012/11b-donem1/232.damla.cay%C4%B1rezmez.firefox/232.damla.cay%C4%B1rezmez.firefox/t%C3%BCrkbilimadamlarisim/matrakci.html> (13.02.2012)

<http://www.banagelenmail.com/?Bid=1241962> (14.02.2012)

http://www.yeniensiklopedi.com/wp-content/uploads/2011/11/minyaturculus_armagan.jpg (15.02.2012)

<http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Mehmedpasha.jpg&filetimestamp=20091231165104> (16.02.2012)

<http://www.tcfdatu.org/tr/portfolyo/dogal-boyali-uretimler/osmanli-kumaslarinin-uretimi-83.htm> (17.02.2012)

<http://www.sider.org.tr/public/page.aspx?id=22> (17.02.2012)

<http://www.bursa.bel.tr/hizmetler/sayfa/651> (20.02.2012)

http://www.antikosmanli.com/bindalli_kaftan.html (21.02.2012)

<http://www.dostboard.net/thread.php?postid=75566> (22.02.2012)

<http://www.bulmacabul.com/2011/04/osmanl-doneminde-avusturya-dan-gelen.html>
(23.02.2012)

<http://yasamkadin.com/Genel-Bilgiler/90966-osmanli-kumaslari-2012.html>
(23.02.2012)

http://www.resimyukle.com/yaldizli-hint-kumasi_1sbg (24.02.2012)

<http://www.trtex.com/de/dosemelik-kumaslar/1402/prestige-dosemelik-kumaslar/p433/kadife-dosemelik-kumaslar-53> (24.02.2012)

<http://www.sanattarihi.org/57/Nakis-Sanati.aspx> (25.02.2012)

<http://www.osmanlisanati.com/p3.html> (25.02.2012)

<http://osmanlikadinsultanlari.blogspot.com/2011/04/sarayl-kadn-giysileri.html>
(26.02.2012)

<http://silaipek.com/> (27.02.2012)

9. ÖZGEÇMİŞ

27 Haziran 1986 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini T.V. Özel Şişli Terakki Lisesinde tamamladı. 2006 yılında Haliç Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümünde lisans eğitimine başladı. Adobe Photoshop, Corel draw, Abobe Illustrator, In design ve quark xpress programları konusunda özel ders aldı. 2010 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2010 yılında Haliç Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Yüksek Lisans Programına katıldı.

İş Deneyimleri

12/2010 - 02/2011 EXCUP Giyim Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi Tasarım Asistanı

02/2011 - 04/2011 MIXRAY Giyim Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi Tasarım Asistanı